

**2008 - 2012 ОНУУДАД ӨДӨР ТУТМЫН ХЭВЛЭЛД НИЙТЛЭГДСЭН МАКРО ЭДИЙН
ЗАСАГ, ТӨСӨВ САНХҮҮ, МӨНГӨНИЙ БОДЛОГЫН АСУУДЛААРХИ ЭДИЙН
ЗАСАГЧИД, ЭРДЭМТЭН СУДЛААЧИД, МЭРГЭЖИЛТНҮҮДИЙН ШҮҮМЖ**

(Хэвлэлийн нийтлэлийн тойм – контент анализ)

*Ц. Норовдондог (Ph.D), Г. Билгээ, Ц. Батдорж, Г. Гэрэл,
Б. Дуламсүрэн, Д. Мягмарцэрэн, Ч. Онончимээ*

Оршил

Энэхүү судалгааг УИХ -ын дарга Д. Дэмбэрэлийн ирүүлсэн захиалгын дагуу УИХ -ын Тамгын газрын Судалгааны төвийн эдийн засгийн багийн судлаачид гүйцэтгэв. Хэвлэлийн контент анализийг гүйцэтгэхдээ 2008 - 2012 оны өдөр тутмын Өдрийн сонин, Ардын эрх, Өнөөдөр зэрэг сонин болон интернэт сайтууд дах мэдээллүүдээс макро эдийн засаг, төсөв мөнгөний талаар эдийн засгийн салбарын эрдэмтэд, судлаач, шинжээчдийн гаргасан санал, дүгнэлт, шүүмж, нийтлэл ярилцлагыг түүвэрлэн авч үзлээ. Судалгааны хамрах хүрээний хувьд,

Өдөр тутмын хэвлэлүүдээс:

- Өнөөдөр сонин \
- Өдрийн сонин
- Зууны мэдээ
- Ардын эрх
- Монголын үнэн\
- Улс төрийн тойм сонин
- Монголын мэдээ
- Үндэсний шуудан
- Нийгмийн толь
- Геологи, Уул уурхайн мэдээ

Интернэт сайтуудаас:

- www.news.mn
- www.gogo.mn
- www.medee.mn
- www.forexmn.com

Уг судалгааг гүйцэтгэхдээ цуглуулсан мэдээллүүдийг нэгтгэн ангилж төсөв, мөнгөний үзүүлэлт, нийгэм эдийн засгийн үзүүлэлтүүд тухайн онуудад ямар түвшинд байсан, тэдгээрийг эдийн засагчид хэрхэн үнэлж дүгнэж байсныг тодруулан харуулахыг зорилоо. Үүний тулд тухайлсан эрдэмтэд, судлаач бүрийн дүгнэлт, санал шүүмжүүдийг хавсралтанд дэлгэрэнгүй хүснэгт хэлбэрээр орууллаа. Мэдээллүүдээ цэгцтэй нэгдсэн хэлбэрт оруулах үүднээс олонхийн санал шүүмж, дүгнэлтийг хамарч чадсан голлох нийтлэлийг сонгон авч энэ хэсэгт тухайн он бүрээр нь ялган харуулав.

Мэдээллийн агуулгад хийсэн дүгнэлт

Судалгаанаас үзэхэд бараг бүх эрдэмтэд судлаач, шинжээчид манай улсын төсөв, мөнгөний бодлого макро эдийн засгийн түвшинд дараах үндсэн асуудлууд шийдвэрлэгдэхгүй байгааг шүүмжилсэн байна.

- Инфляцын шалтгааныг зөв тодорхойлж чадахгүй байгаагаас инфляцыг тогтоон барьж дийлдэггүй. Мөн энэ шалтгааны улмаас үүнтэй буруу аргаар тэмцдэг буюу бодлогын хүүг өсгөдөг нь нийт эдийн засгийнхаа хөгжилд сөргөөр нөлөөлдөг. Зээлийн хүү нэмэгддэг. Зах зээл дээрх бэлэн мөнгө буцаан татагдаж хомсдол үүсдэг тул жижиг дунд бизнес, үйлдвэрлэл үйлчилгээнд хөгжих боломж олгохгүй байна.
- Жил бүрийн улсын төсөв ямагт орлогоо давсан зарлагатай, хэт тэлэлттэйгээр батлагддаг. Ингэхдээ ирээдүйн орлогоо зөв тооцоолж чаддаггүй, уул уурхайн бүтээгдэхүүний үнийг өсөлтөд найддаг. Хэрэв 2009 онд тохиосон эдийн засгийн хямрал давтагдахад эрсдэлд өртөх магадлалтай. Зарлагын нэлээдгүй хувийг халамжийн бодлогод зарцуулдаг учраас үйлдвэрлэл, үйлчилгээ төдийлэн хөгжөөгүй дотоод зах зээл нь шингээж авч чаддаггүй тул үргүй хоосон зардал болдог.
- Эдийн засгийн бодит өсөлтөө үнэн зөв тооцож чаддаггүй учраас хөрөнгө оруулалт шаардлагатай байгаа салбаруудаа анхаардаггүй. Мөн үүний улмаас эдийн засгийн өсөлтийн үр шим нийгмийн цөөн хэсэгт хамаардаг ба ядуурал ажилгүйдлийн бууруулахад тохирсон арга хэмжээг нь авч чадахгүй байгаа зэрэг асуудлуудыг голлон хөндсөн байна.

1. 2008 оны макро эдийн засгийн үзүүлэлт

2008 онд дэлхий дахиныг хамарсан эдийн засаг санхүүгийн хямралын үе байсан. Энэ хямралын нөлөө манай улсад харьцангуй хожуу мэдрэгдсэн бөгөөд тухайн үед манай улсын макро эдийн засагт хэрхэн нөлөөлж байгаа, цаашид үүнийг хэрхэн даван туулах талаар Монгол банкны ерөнхийлөгч А.Батсүхийн тавьсан илтгэлийг Өнөөдөр сонины 2008 оны 9-р сарын 15-ны №214-т нийтлэснийг тоймлон харуулав.

Хэрэглээний үнийн индекс (ХҮИ)-ээр тооцсон инфляци оны эхний 8 сарын байдлаар 29,1 хувь өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 33,7 хувьтай байна. Энэ нь төлөвлөсөн хэмжээ болох 6 хувиас ихээхэн дээгүүр гарч буй бөгөөд газрын тос, импортын бараа бүтээгдэхүүний үнэ өссөн, манай улсын дэд бүтцийн хүч чадал эдийн засгийн өсөн нэмэгдэж буй эрэлтийг гүйцэхгүй байгаа зэргээс голчлон шалтгааллаа.

Оны эхнээс тооцсон инфляцийн 2/3 гаруйг зөвхөн хүнсний бүтээгдэхүүний үнийн өсөлт эзэлж байна. Үүнээс гадна импортолсон болон дотоодод үйлдвэрлэсэн ихэнх бараа, бүтээгдэхүүн үйлчилгээний үнийг зохиомлоор хөөрөгдөх, түүний эсрэг төр, төрийн бус олон нийтийн байгууллагууд, худалдан авагч иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийн зүгээс үзүүлэх ёс зүйн болон хяналт шалгалтын хүч сул байсаар байгаа нь буруу хүлээлтийг нэмэгдүүлэх нэг сөрөг хүчин зүйл болж байна.

Монголбанкны тооцоогоор хүнс, шатахууны бүлгийг хамтад нь хасч тооцвол жилийн инфляци энэ оны эхний 7 сарын байдлаар 5 хувиас бага дүнтэй байв. Эндээс инфляцийн талаархи буруу хүлээлт түүнийг дэвэргэх нь ихээхэн гажуудал үүсгэж байдгийг харж болно. ХҮИ-ээр тооцсон жилийн инфляци энэ оны эцэст 30.0 орчим хувьтай байхаар хүлээгдэж байна. Ирэх оноос инфляцийн дарамт харьцангуй сулрах гадаад орчны болон нийлүүлэлтийн зарим нааштай нөхцөлүүд байна. Гэхдээ эдгээр үзүүлэлтийн ирээдүйн утгад сангийн бодлого богино хугацаанд хүчтэй нөлөөлж байдаг тул энэ чиглэлд анхаарал хандуулах шаардлагатай тулгарч байна.

Мөнгөний бодлогын үндсэн зорилтыг дэмжсэн төсвийн хумих бодлого явуулахаар бодлого боловсруулагчдын зүгээс мэдэгдэж байгаа, улаан буудайгаар жилийн нийт хэрэгцээнийхээ 50 орчим хувийг, төмс 100 гаруй хувь, бусад хүнсний ногооны хэрэгцээний 48,5 орчим хувийг, махны нөөцийг энэ оны түвшингөөс бууруулахгүй байх тооцоо гарсан.

Мөн улаан буудай, цагаан будааны гадаад зах зээлийн үнэ 2008 оны 2 дугаар улирлын эцсээс харгалзан 14,1 ба 35,9 хувиар буурах, манай худалдааны гол түнш ОХУ, БНХАУ-ын инфляци харгалзан 13,7 ба 6,9 хувь болж буурах статистик гарч байна.

Экспортын голлох бүтээгдэхүүнүүдийн үнэ ойрын хугацаанд харьцангуй өндөр хэвээр хадгалагдах төлөвтэй байгаа зэрэг нь бүхэлдээ манайд инфляци цаашид хурдацтай нэмэгдэхгүй байх аажмаар буурах боломжийг бүрдүүлж байна. Үнийн өсөлтийг тогтворжуулж аажмаар бууруулахын тулд бодлогын түвшинд анхаарах гол чиглэл нь инфляцийн талаархи буруу хүлээлтийг өдөөхгүй байх, голчлон цалингийн өсөлтөөр дамжин илрэх “Үнэ-цалин - үнэ” гэж нэрлэгддэг нөлөөлөлийг үүсгэхгүй байх явдал гэж үзэж байна. Эдгээр нь үнийн тогтвортой байдлыг дунд хугацаанд хангах нэг гол баталгаа байх болно. Ялангуяа төсвийн ажиллагаагаар цалин хөдөлмөрийн бүтээмж, зардал хэмнэх болон үр ашгийн үзүүлэлтүүдийг харгалзахгүйгээр хэт хавтгайруулан нэмэх нь нөгөө талдаа үйлдвэрлэлийн хүч чадлын ашиглалт ямар байхаас үл хамааран бодит салбар, хөдөлмөрийн зах зээл, өрсөлдөөний сул хөгжилт зэргээс улбаалсан цалин ба бүтээмжийн өсөлтийн хоорондын зөрүүг улам нэмэгдүүлэх сөрөг үр дагавар авчрах эрсдэлтэйг анхаарч 2009 оны мөнгө, сангийн бодлогод харгалзан үзэх ёстой.

Статистик мэдээгээр манай улсын хэмжээнд бүтээмж 2007 оны байдлаар 2005 онтой харьцуулахад 12.6 хувиар нэмэгдсэн нь мөн үеийн цалингийн өсөлтөөс 7 дахин бага байна. Монголбанкнаас хийсэн судалгааны дүнгээс үзэхэд төсвийн байгууллагын цалингийн өсөлт нь хувийн хэвшлийн цалингийн өсөлтийг дагуулдаг. Ийм шинжтэй цалингийн өсөлт бизнесийн нэгжүүдэд үнийг урьдчилан нэмэх бололцоо олгодог. Иймээс инфляцид мэдрэмтгий төсвийн зарлагыг тоо, хугацааны хувьд инфляцийн дарамтыг илэрхий буурах хүртэл хугацаанд үе шаттай хумих ёстой гэж үзэж байна. Нэрлэсэн цалин индексжүүлэх нь ч төдийлөн үр ашигтай арга хэмжээ байх боломжгүй. Манай улсын эдийн засгийн хөгжлийг аваад үзвэл ДНБ-ий бодит өсөлт 2008 оны эхний хагаст 13,9 хувь, оны эцэст 10 орчим хувьтай гарахаар хүлээгдэж байгаа нь өндөр өсөлт юм. Дунд хугацаанд дахь ДНБ-ий өсөлтөд хүчтэй таагүй нөхцөл /байгаль, цаг агаарын хүнд бэрхшээл тохиохгүй гэж үзвэл/ үүд төдийлөн үүсэхээргүй байна.

Хэдийгээр улс орон, бүс нутаг бүрт өөрийн гэх онцлог шинжүүд буй ч санхүүгийн гадаад зах зээл дээр одоогоос жил хагасын өмнөөс илэрсэн хямралын суурь шалтгаан бол мөнгөний нийлүүлэлт өндөр, зохисгүй зээл олголт өөрөөр хэлбэл мөнгөний бодлогын зөөлөн орчин глобал түвшинд сүүлийн 10 гаруй жилийн турш удаан хугацаагаар үргэлжилсэн, технологийн дэвшлээр давхар эрчимжсэн санхүүгийн инженерчлэлийн зарим эрсдэлтэй бүтээгдэхүүн, зах зээлд шинээр орж ирсэн тоглогчидын араншин, дотоод болон хөндлөнгийн хяналт харьцангуй дутмаг явагдаж ирсэнд оршиж байжээ гэдэгтэй судлаачид санал үндсэндээ нийлээд байна. \

Ирэх онд сангийн болон мөнгөний бодлогод анхаарах гол чиглэлүүд:

Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2009 онд баримтлах үндсэн чиглэл, төсвийн төслийг боловсруулах ажил ид өрнөж байна. Үнийн өсөлтийг хязгаарлахын тулд төсөв, мөнгөний бодлогыг хатууруулах улс төрийн чин хүсэл эрмэлзэлтэй байх нь чухал байна. Чухам ийм орчинд дотоод болон гадаад хөрөнгө оруулалт нэмэгдэх таатай орчин бүрдэх үндэслэлтэй юм. Монгол улсын 2009 - 2011 оны төсвийн хүрээ /дунд хугацааны/ -ний мэдэгдэлд тусгагдсаны дагуу төсвийг 2009 онд алдагдалгүй байхаар батлахаас эхлэх нь чухал гэж үзэж байна. Улмаар төсвийн нийт болон урсгал зарлагын ДНБ -д харьцуулсан хувийг бууруулах замаар 2010 - 2011 онуудад 2 орчим хувийн ашигтай байлгах шаардлагатай.

Дунд хугацааны хөтөлбөрийн гол ач холбогдол бол инфляцийг бууруулахад чиглэсэн алхмууд системтэй, тасралтгүй хийгдэх ёстойг илтгэдэг билээ. Энэ чиглэлд ОУВС -тай хамтран хэрэгжүүлж байсан хөтөлбөрийг богино хугацаанд сэргээн үргэлжлүүлэхийг

чухалчлах хэрэгтэй юм. Төсвийн ажиллагсадын орон тоо, цалингийн санг нэмэгдүүлэхгүй байх, үр ашиггүй зардлуудыг бодитойгоор эрс хэмнэж эх үүсвэр чөлөөлөх, нийгмийн хамгаалалтай холбоотой зардлыг хавтгайруулж хүртээх бус ирэх оноос эхлэн ялгавартайгаар, хүн амын зөвхөн хамгийн бага орлоготой хэсэгт хүргэх нь чухал. Эдгээр нь хэдий гашуун ч нийтийн эрх ашигт нийцсэн, “Үнэ-цалин - үнэ” гэсэн нэн таагүй нөлөөлөлөөс ангижрах, инфляцийн буруу хүлээлтийг цаашид хөөрөгдөхгүй байхад үлэмж үнэ цэнэтэй арга хэмжээ байх болно.

Мөнгөний нийлүүлэлт, улмаар инфляцид таагүй нөлөөлөл учруулахгүйгээр дотоодод ажлын байр нэмэгдүүлэх бололцоо байнга байсаар ирснийг дурьдах нь зүйтэй. Тухайлбал, хөрөнгө оруулалтын төслүүдийг зөв эрэмблэх, экспортын чиглэлтэй, импорт орлуулдаг аж ахуйн нэгжүүдэд эргэлтийн хөрөнгийн дэмжлэг үзүүлэх, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт хэрэгцээг манай боловсролын систем илүү сонсдог болох гэх мэтэд шаардлагатай хөрөнгийн эх үүсвэрийг гадаад зах зээлээс оруулах боломж нээлттэй байсаар байна. Сонголтыг ил тод, санхүүжилтийг хэрхэн үр ашигтай зохион байгуулж болдгийг бидэнд өөрсдөд маань буй ойрхны жишээнээс харж болох юм.

Гагцхүү макро санхүүгийн сахилга бат сул, системтэй алхмууд тэр бүр хийгдэхгүй, төрийн албаны чадавхи харьцангуй суларсан зэрэг нь гадаад, дотоод хөрөнгө оруулалт, ажлын байр түргэн хугацаанд нэмэгдэхэд саад бэрхшээл учруулж байгаа билээ.

2. 2009 оны макро эдийн засгийн үзүүлэлт

2009 оноос дэлхийн эдийн засгийн хямрал манай улсад хүчтэй нөлөө үзүүлж эхэлсэн тул шийдвэр гаргах түвшинд төсвийг хумих, хямралыг хүндрэл багатайгаар даван туулах бодлого барьж эхэлсэн байна. Дэлхийн банк болон бусад ОУ -ын байгууллага, санхүүгийн шинжээчид ч ингэх нь зүйтэй хэмээн зөвлөж байжээ.

Монголд эдийн засгийн холимог бодлого хэрэгтэй. (Өнөөдөр. 2008.10.15. №238)

- Дэлхийн банкны суурин төлөөлөгч Аршад Саиед: Монгол орны эдийн засаг одоогийн байдлаар сайн байна. Гэвч инфляц 32 хувьд хүрлээ. Үүний гол шалтгаан нь хүнсний бүтээгдэхүүний үнийн өсөлт. Иймд хамгийн чухал асуудал бол инфляцыг бууруулах.
- Монголын эдийн засаг халалтын байдалд байсан. Одоо бол инфляцын эрхэнд хөрч эхэлж байна. ОУ -д зээлийн эх үүсвэр багасч, эдийн засаг зогсонги байдалд орсон. Харин Монголд маш их хэмжээний зээл олгосон. Юутай ч Монгол банк бодлогын хүүгээ өсгөж, арилжааны банкууд зээлээ хумиж эхэлсэн нь зөв арга хэмжээ болсон. Ойрын 3-5 жилд инфляцаа тодорхой түвшинд барьж, үүний зэрэгцээ эдийн засгийн өсөлтөө хадгалж үлдэх холимог бодлого хэрэгтэй байна.
- Дунд хугацаанд буюу 3-4 жилд зэсийн үнэ уруудсан хэвээр байвал Монголын эдийн засгийн өсөлт буурна. Ингэхээр Засгийн газрын орлого багасч, нийгмийн халамжаа танахаас өөр аргагүй болно. Төсвийн зарцуулалтдаа нэлээд анхаарах хэрэгтэй байна. Эрх баригчид бүтээмжийг нэмэгдүүлэх тал дээр анхаарах шаардлагатай. Нөгөө талаас зэсийн үнэ тогтвортой байвал орлогоо хадгалах хэрэгтэй.

Төсвийн зарлагад реформ хийх алтан боломж бүрдлээ. (Өнөөдөр. 2008.10.06. №230)
УИХ -ын гишүүн О. Чулуунбат, Сангийн сайд С. Баярцогт, Монголбанкны ерөнхийлөгч А. Батсүх, Сангийн яамны Төсвийн бодлого, зохицуулалтын газрын дарга Б. Батжаргал нар:

- Инфляцыг 12% болгож бууруулахад мөнгөний бодлого, үндсэн чиглэлийн уялдаа холбооны талаар:

С.Баярцогт: 2009 оны гол зорилт бол мөнгөний хатуу бодлоготой төсвийг хумих бодлогыг зэрэгцүүлэх хэрэгтэй. Энэ нь төсвийн зардлыг багасгах замаар, хэмнэх, тэвчихийг мөрдлөг болгож байж үр дүн гарна.

А. Батсүх: Инфляцыг нь харахаар манайхаас бага байгаа инфляци нь 15 хувиас дээш гарсан улс цөөхөн. Нийлүүлэлтээсээ давсан эрэлтийг дэвэргэснээс л ялгаа нь гараад буй. Ер нь Монголын эдийн засагт халалтын шинж тэмдэг нэлээд ажиглагдаж байгаа. Төсвийн бодлогыг хэр зэрэг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй удирдаж чадаж байна вэ гэдгээс улсуудын инфляцаа ямар дүнтэй авч гарах вэ гэдэг хамаарч байгаа. Манайд шинжлэх ухаанч байдал үгүйлэгдэж байна.

- МҮЭХ цалин нэмэгдүүлэх тухай шаардлагын талаар:

Б. Батжаргал: Өнөөдрийн байдлаар багш нарын дундаж цалин 359 мянган төгрөг байна. Гэтэл тэтгэврийнхний дундаж цалин 90 мянга. Энэ шударга бус байгаа биз. Хэн нь өнөөдөр инфляцын өсөлтөд хамгийн их нэрвэгдэх нь тодорхой. Хэрвээ төсвийн хэрэггүй зардлуудаа хасаад, зайлшгүй шаардлагаар нэмнэ гэвэл тэтгэврийг л гэж хэлнэ.

А. Батсүх: -зөвхөн нэрлэсэн цалингаар орлогыг хэмжих нь хангалтгүй. Улсын хэмжээгээр авч үзвэл төсвийн албан хаагчийн мэргэжлийн сургалтад олон тэрбум төгрөг зардаг. Наашлах юм бол хоол, унааны мөнгө, удаан жил, мэргэжлийн ур чадвар гээд тэрбум тэрбумаар тооцогдох зардал гардаг. Үүнийг ерөнхийдөө цалин дээр нь нэмж тооцох хэрэгтэй. Хувийн хэвшилд зардлын тооцоо сайн хөгжсөн байдгийг бодолцох л хэрэгтэй.

С. Баярцогт: -инфляцийн нэг шалтгаан нь цалинг нэмэх талаар олон нийтэд урьдчилан зарласнаар хүлээлт бий болгодог явдал юм. Үүнийг наад захын наймаачин ашигладаг.

- Төрийн алба данхайж байна. Улстөрийн намуудын шаардлагаар цалин нэмсээр байгаа талаар:

О. Чулуунбат: - Хувийн салбарынхан бор зүрхээрээ орлого олж байгаа хүмүүсийн цалин 250 мян.төг байгаа. Гэтэл төсвийн байгууллагынхны цалин 300 мянга гарчихсан. Бусад оронд манайх шиг төсвийн байгууллагын цалин өндөр орон байхгүй. Энэ бол хамгийн том захиргаадалттай орон гэсэн үг. Мөн зах зээлийн эдийн засаг түүхийгээрээ байна л гэсэн үг. Иймд төсвийн ажилчдын цалинг болж өгвөл нэмээд байх шаардлагагүй.

Б. Батжаргал: - Манай нийт зээлийн хүүгийн 50 хувийг төсвөөр дамжуулаад зарчихаж байгаа гэсэн үг. 2007.08-р сараас 2008 оны мөн үе хүртэл цалин 84 хувиар нэмэгдсэн. Инфляц 34 хувиар өссөн. Цалингийн өсөлт 50 функтээр дээгүүр явна. Цалингаа нэмээд эхлэх юм бол цалин-үнэ-цалин гэсэн өсөлт бие биенээ хөөгөөд явна.

УИХ -ын сонгуулиар намууд ард түмэнд нэг сая, 1.5 сая төгрөгийн хувь хүртээнэ гэж амласан. Үүнийг улс өгч чадах уу: С.Баярцогт: -Бэлэн мөнгө хэлбэрээр олгож чадахгүй нь ойлгомжтой. Олон төрлийн нийгмийн халамжийг багцлах хэрэгтэй. Нийгмийн баялгыг зохистой хуваарилахын тулд эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих салбарт чиглүүлэх ёстой.

О. Чулуунбат: - Монгол Улс хэдэн жилийн дараа дэлхийн зах зээлээс мөнгө босгож чаддаг, зээлж эсвэл урьдчилаад мөнгө авчихдаг түвшинд хүрэх хэрэгтэй. Үүний дараа тэр 1.5 сая төгрөгийг хувьцаа, эсвэл бэлэн мөнгөний хэлбэрээр ард түмэндээ хувь хүртээх асуудлыг ярина.

- Төгрөгийн ханшийг унагахгүй байх, чангаруулах боломж байгаа талаар:

О.Чулуунбат: - Монголчуудын хөдөлмөрийн бүтээмж сайжирсан тэр цагт төгрөгийн ханш

чангарна. Жишээ нь, манай нэг малчин жилд 12 сая төгрөгийн орлоготой мянган хонь малладаг гэж бодье. Тэр хоньчин дараа жил 2000 хониноос авах хэмжээний орлого олдог болбол үүний хэрээр төгрөгийн ханш 2 дахин чангарна. Түүнээс биш санхүүгийн аргаар төгрөгийн ханшийг чангаруулна гэж байхгүй.

Төсвийн тодотголоос буюу хямралаас түүсэн олз. (Өдрийн сонин №057 /3134/ 2009;

С. Чулуунбаатар: Хямралын үр дүнд төрийн нэрээр үрэн таран хийж байсан 50 гаруй тэрбум төгрөгийг илрүүлж танаж чадлаа. Энэ бол бидний хямарлаас түүсэн олз, үрэлгэн зарлагын зах сэжүүр.

3. 2010 оны макро эдийн засгийн үзүүлэлт

Нээлттэй нийгэм форумаас оны эхэнд дефляц үүсээд байгааг анхааруулж байв: Олон улсын валютын сангаас 2009 оны 11-р сард гаргасан тайланд Монголын эдийн засгийн байдалд 2009 оны 7-р сарын байдлаар шинжилгээ хийсэн бөгөөд инфляци хэдийгээр буурч байгаа боловч энэхүү бууралтын дийлэнх нь хүнсний бүтээгдэхүүний үнийн бууралтаас шалтгаалсан, хүнсний бус бүтээгдэхүүний жилийн инфляци хоёр оронтой тоонд хэвээр байгаа тул мөнгөний бодлогыг болгоомжтой явуулж, хумих бодлогыг үргэлжлүүлэхийг зөвлөсөн (International Monetary Fund, 2009).

Сарын мэдээнээс ажиглавал 2008 оны 8-р сард сарын суурь инфляци 7.5 хувьтай байсан нь дээрх өндөр суурь инфляцийн дийлэнхийг эзэлж байгаа бөгөөд түүнээс хойш суурь инфляци хурдацтай буурсан нь харагдана. Эндээс дүгнэвэл жилийн суурь инфляци дээрх байдлаар буурахыг мөн урьдчилан таамаглах боломжтой байсан бөгөөд үүнийг ажиглаагүйгээс Олон улсын валютын сангийн дүгнэлт алдаатай гарчээ.

Одоо инфляци их хэмжээгээр буурч, зарим үед дефляцитай хүртэл гарч байгаа бөгөөд бодит эдийн засгийн байдал сайнгүй байгаа нь мөнгөний бодлогыг зөөлрүүлэх боломж болон шаардлага байгааг харуулж байна.

ОУВС төлөөлөгч Стивен Барнетт: Стэнд бай хөтөлбөрийг өнгөрсөн 4 сараас хэрэгжүүлж эхэлсэнээс хойш Засгийн газар, банкнаас авч хэрэгжүүлсэн бодлогын үр дүнд Монгол улс дэлхийн санхүү, эдийн засгийн хямралын үр нөлөөг зөөлрүүлж, түүнд зохицох нөхцөл бүрдсэн.

ДНБ өсөлт энэ онд 7 орчим хувьд хүрэх төлөвтэй байгаа нь Оюутолгойн орд дээр хийгдэх бүтээн байгуулалттай шууд холбоотой. Үүний өсөлт 2011 онд 6 хувь дээр тогтворжино гэж үзэж байна. Банкны салбарыг хөгжүүлж хэрэгтэй. Олон улсын туршлагаас хархад банкны эрүүл тогтолцоо нь аж ахуй нэгж, хувь хүмүүс зээлийг болмжийн нөхцөлөөр авч ашиглах нөхцлийг бүрдүүлж, хувийн хэвшлийн хөгжлийг дэмжиж байдаг. Үүний адил банкны бүтэцийн өөрчлөлтийн цогц төлөвлөгөөг УИХ-аар батлуулах хэрэгтэй.

“Их өрийн чимээ” (Өнөөдөр №41 2010-2-19) - Эдийн засгийн форумын үеэр Монгол Улсын Сангийн сайд “Блумберг” -т өгсөн ярилцалгадаа энэ оны эцсээр Монгол улс 8-10 жилийн дараа төлөх нөхцөлтэйгээр 1.2 тэрбум долларын бонд (засгийн газрын өрийн бичиг) гаргаж дэд бүтцийн салбарт хөрөнгө оруулалт хийнэ гэж мэдэгдлээ. Энэ бол бондын хүү (купон) гэж наад зах нь жилийн 5.0 хувийн төлбөрийг гаргасан өдрөөсөө тооцон, жил бүрийн эцэст 60 сая доллар, хугацаа нь дуусахаар үндсэн зээлийн хамт төлөх тусгаар улсын өр тавих гэж байгаагаа хэлж байгаа юм.

Энэ оны эцсээр гэдгийн цаана Засгийн газрын төсвийн алдагдлыг ДНБ -ий 5.0 хувиас хэтрүүлэхгүй байлгах ОУВС-гийн 2008 оны намар тавьсан хязгаарлалтын хугацаа дуусахыг хэлж байгаа хэрэг. Түүний өмнөхөн Монгол улсын Ерөнхий сайд Таван толгойн

нүүрсний орд газрыг Монгол улсын 100 хувийн өмчид байлгана гэж бага мэдлэгтэй сонгогч нарт хандсан мэдэгдэл хийсний цаад учир нь энэ бололтой.

Манай Засгийн газар гадаадаас урт хугацаатай эзэл авч, өндөр хүү төлөн, тэртэй тэргүй таван хувийн алдагдалтай баталсан 2010 оны төсвийн алдагдлыг 25 хувиар өсгөж байгаад, орчин үеийн дээд зэргийн технологи дээр тулгуурласан цахилгаан станц, авто болон төмөр зам тавьж, олборлох, баяжуулах, боловсруулах үйлдвэр байгуулах, харин тавьсан өрийг нь дараа дараачийн Засгийн газар төлөөд явах тухай яриа болж буй хэрэг. Уг нь бол гадаадын хөрөнгийг оруулаад, өөрсдөөр нь бүх ажлыг нь хийлгээд, харин Засгийн газар холбогдох татвар хураамжаа хуулийн дагуу аваад явбал Монголын ард түмэн бид ядаж өргүй байна.

Халуурсан эдийн засаг (2010-11-3 <http://jargalsaikhan.niitlelch.mn/content/2573.shtml>)
Д.Жаргалсайхан: Хадгаламжийн хүү буурахгүй байгаагийн дараачийн гол хүчин зүйл бол өсөж байгаа инфляц. Инфляцыг өсгөж байгаа гол шалтгаан нь улам бүр данхайн томорч буй Засгийн газар. Тэд татварыг ил далдаар өсгөн хувийн хэвшлийг хүндрүүлж, эсвэл ашигт малтмал олборлож буй компаниудаас урьдчилгаа төлбөр хүчээр авах замаар зардлаа нөхөж байна.

Манай төрийн эрх баригчид улсын төсвийг улс орны макро эдийн засгийн бодлогыг удирдах биш харин сонгуулийнхаа амлалтыг хэрэгжүүлэх, улс төрийн нэр хүнд олох арга хэрэгсэл болгоод байна. Улсын төсвийн зардал гайхамшигтай хурдан өсөж, харин төсвийг захиран зарцуулах хариуцлага нь түүнээс хурдтайгаар алга болж байна. Хадгаламжийн хүү тогтвортой буурахгүй байгаагийн гуравдагч шалтгаан бол Монголбанкны бөөрөнхий бодлого. Монголбанкны бодлогын хүү нь манайх шиг халуурсан эдийн засагтай орны хадгаламжийн хүүд нөлөөлж чадахгүй байна. Төв банкны мөнгөний бодлого зөвхөн банк хоорондын бага сага арилжаанд нөлөөлж, бодит эдийн засагт орж байгаа мөнгөний нийлүүлэлтэд ямар ч нөлөө үзүүлэхгүй байна.

• 2011 оны макро эдийн засгийн үзүүлэлт

Монголын эдийн засаг өснө гэхдээ инфляци санаа зовоож байна. Азийн Хөгжлийн Банкны Ерөнхийлөгч А.Куроода: Монгол Улсын эдийн засгийн хувьд бид их өөдрөг бодолтой байгаа. Өөдрөг бодол нь чухам юунд байна вэ гэхээр бид ирэх жил эдийн засгийн өсөлтийг хоёр оронтой тоо буюу 12 хувь орчим байна гэж тооцоолж байна. Энэ бол ДНБ-ний бодит өсөлт шүү дээ. Эдийн засгийн хоёр оронтой тооны өсөлт нь 2012 оноос хойш ч гэсэн үргэлжлэх төлөв ажиглагдаж байгаа. Гэхдээ нөгөө талаас инфляци ч бас хоёр оронтой тоогоор хэмжигдэх болов уу. Энэ нь санаа зовоох томоохон асуудлын нэг болох төлөвтэй байна. Засгийн газар болон Төв банкнаас инфляцийн дарамтыг бууруулах чиглэлээр алхам хийж байгаа. Гэхдээ ирэх жилүүдэд, ялангуяа 2012 оны ойрын саруудад инфляци хоёр оронтой тоонд хүрэх төлөвтэй байна. Засгийн газрын зүгээс инфляцийн нөхцөл байдлыг хяналтдаа авах ёстой. Ялангуяа төсөв болон мөнгөний хатуу бодлого баримтлах нь зүйтэй болов уу.

Эрдэс баялгийн салбар эдийн засагт тэргүүлэх, чухал ач холбогдолтой салбаруудын нэг хэвээр байгаа. Үүнийг буруутгах хэрэггүй. Гэхдээ энэ салбар маань маш их хэмжээний орлого хуримтлуулж, улсын төсөвт ихээхэн хэмжээний орлого оруулахын зэрэгцээ ажлын байрыг бий болгох тал дээр төдийлөн хангалтгүй байдаг. Тиймээс эдийн засаг маань төрөлжих хэрэгтэй, бааз сууриа өргөтгөж, бусад салбаруудад анхаарлаа хандуулах шаардлагатай. Латин Америк, Африк болон Ойрхи Дорнодын орнуудын туршлагаас харахад эдийн засгаа төрөлжүүлж байна гээд төрөл бүрийн салбартаа татаас дэмжлэг үзүүлснээр тэдгээр салбаруудын амиа авч явах чадвар нь буурсан байдаг. Тийм учраас бүх салбаруудыг тэтгээд байхдаа биш, ирээдүйд өрсөлдөх чадвартай, өөрөө өөрийгөө аваад явчих, өсч, торних салбаруудаа сонгож аваад, маш сайн судалгааны үндсэн дээр бодлогоо томъёолж, эдийн засгийнхаа төрөлжилтийг хангах хэрэгтэй. Анхаарах ёстой

салбарууд гэвэл хөдөө аж ахуй, мал аж ахуй, аялал жуулчлал, электроникийн салбаруудыг нэрлэж болно.

Монголын гурван эрсдэл (2011.9.14 <http://jargalsaikhan.niitlelch.mn/> Д.Жаргалсайхан: Эдийн засгийн болон нийгмийн хөгжлийг чиглүүлэхийн оронд түүнийг сааруулж, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг эргэлзээнд оруулж, бодлого тооцоогүй гарсан шийдвэрээ хэрэгжүүлж чадахгүй байгаа Монголын төр засаг (Их Хурал болон Засгийн Газар, түүний нэгжүүд) өөрөө эрсдэл болжээ. Монголын төр засаг эдийн засгийн хөгжлөөсөө хурдан томорч байна. Төр засгийн ажиллагсдын цалин хөлс болон төр засгийн эрх баригчдыг засгийн эрхэнд үлдээх зорилготой сонгуулийн амлалтын зардал нь зонхилсон төр засгийн хэрэглээ сүүлийн 12 сард 27 хувь өссөн нь эдийн засгийн өсөлтөөс 10 хувиар өндөр байна.

Инфляц өндөр болж байгаагийн гол шалтгаан бол зах зээл дээр хангалттай өрсөлдөөн дутаж, дэд бүтцэд хөрөнгө оруулалт хийхийн оронд бэлэн мөнгө тарааж байгаатай холбоотой. Дэд бүтэц сайн хөгжсөн газар нэгж бүтээгдэхүүний өөрийн өртөг хямд байдаг. Гурван эрсдэлийг удирдах талаар бүрэн биш ч гэсэн зарим шаардлагатай алхмуудыг хийж болно. Эхний хүчин зүйлээс бага хамаарах ганцхан арга зам бол дэлхийн бусад оронд хэрэгцээтэй, зах зээлд өөрийн онцлог байр суурь эзэлсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг бий болгох явдал юм. Дараачийн хүчин зүйлийг багасгахын тулд төр засгийн үйл ажиллагааг (засаглалыг) ил тод болгох ёстой. Ил тод байгаа газарт хөрөнгө, эрх мэдэл, албан тушаал завших боломжгүй.

Сонгуулийн төсвөөс хөгжлийн төсөвт (Монголын Үнэн №237 2011-12-02) - Засгийн газраас өргөн барьсан төсвийн төсөл үрэлгэн, зарлага өндөртэй, эдийн засагт улстөрийн болон мөнгөний халалт үүсгэх, инфляцийн өсөлтийг дэмжих үр дагавартай хэмээн Олон улсын валютын сан, ДБ, Азийн хөгжлийн банкнаас дүгнэсэн юм. Харин Төсвийн байнгын хорооны хэлэлцүүлгээр төсвийн зарлага болон орлогын хэмжээг танах хэрэгтэй гэдэгт санал нэгдэн дэмжсэн бөгөөд намуудын амлалтыг биелүүлэхэд чиглэсэн, орлогоо хэт цацсан сонгуулийн төсвийг хөгжлийн төсөв болгон баталж чадсан юм. Тухайлбал, нэгдсэн төсвийн орлогын хэмжээг 600 тэрбум, зарлагын хэмжээг 900 тэрбум төгрөгөөр бууруулж чаджээ.

Инфляцийн огцом өсөлт нийгмийн эмзэг бүлэгт шууд нөлөөлдөг. (2011-8-30 Нийгмийн толь. <http://economics.gogo.mn/news/92823>) - М.Мөнхтунгалаг: Харамсалтай нь инфляц дахин өндөр түвшинд хүрээд байна. Улаанбаатар хотод инфляцийн түвшин долоодугаар сард өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 11.4 хувь, харин өмнөх сарынхаас 5.5 хувиар өсөв. Инфляц хөөрөгдөж буй шалтгаанд төсвийн зардал 27 хувиар нэмэгдсэн (голчлон цалин болон бэлэн мөнгөний тараалт) мөн хувийн хэвшлийн зарцуулалт тэлж, үүнд үйлдвэрлэгчид болон хэрэглэгчид ялгаагүй, импорт 106 хувиар нэмэгдсэнтэй холбоотой.

• 2012 оны макро эдийн засгийн үзүүлэлт

Ханш барих гэж нөөцөө гаргавал эдийн засаг улам эмзэг болно. (Үндэсний шуудан №8 2012-01-11) - Б.Жавхлан: 2012 онд манай улсын экспортын бараа бүтээгдэхүүнээс орж ирдэг гадаад валютын хэмжээ төдийлөн нэмэгдэхгүй байх хандлага ажиглагдаж байна. Манай улсын эдийн засаг их эмзэг, гадаадаас хамааралтай. Үүнийг юунаас харж болох вэ гэхээр, манай улсад орж ирж байгаа гадаад валютын урсгалын 65-70 хувь нь хөрөнгө оруулалтаар орж ирж байна. Хөрөнгө оруулалтын хэмжээ өнгөрсөн оны сүүлчийн хагасаас татарч эхэлсэн. Энэ жил сонгуулийн жил гэдэг утгаараа хөрөнгө оруулагчид манайд хөрөнгө оруулахдаа нэлээд болгоомжтой хандана. Энэ тохиолдолд бид ханшийг хүчээр барих гэж нөөцөө гаргах юм бол манай эдийн засаг улам л эмзэг болно

Сүүлийн үед валютын ханш өссөнөөс болж шатахууны үнэ нэмэгдлээ гэдэг тайлбар газар авч байна. Бид үүний эсрэг тайлбар хийж байгаа. Хоёр жилийн өмнө ам.долларын

ханш одоогийнхтойгоо адилхан 1450 төгрөг байсан. Тэр үед шатахууны дундаж үнэ 1250 байсан. Харин олон улсын зах зээл дээр нэг баррель түүхий нефтийн ханш 75 ам.доллар байсан. Харин өнөөдрийн байдлаар 96-100 ам.доллар байна. Өөрөөр хэлбэл, 30 хувь л өссөн. Гэтэл манай улсын зах зээл дээр шатахууны хүн 650 - 750 төгрөгөөр нэмэгдэж, 70 хувь өссөн. Энэ хооронд Засгийн газраас шатахууны гаалийн болон Онцгой албан татварыг тэглэсэн. Тэр бүү хэл 1450 байсан ханш 2010 эцэст 1200 болж буурсан.

Шатахууны үнэ хэрвээ валютаас хамааралтай байдаг бол тэр үед дагаад буурах байсан. Гэтэл буураагүй. Түүнээс хойш өнөөдрийг хүртэл шатахуун импортлогчид ашгийн болон эдийн засгийн хувьд хэмжээний нөөц хуримтлуулсан байгаа. Өнөөдөр тэр хэмжээний боломжоо ашиглаад үнээ барьж болох байсан. Гэтэл тэгсэнгүй. Дээрх нөөц бололцоогоо хадгалж үлдэх үүднээс, хувийн ашиг сонирхлынхоо үүднээс үнээ нэмсэн. Тэгэхээр шатахууны үнэ валютын ханшаас шууд хамааралтай гэж ойлгож болохгүй. Харин ч өнгөрсөн баасан гариг болон амралтын өдрүүдэд юу болсныг харах хэрэгтэй. Баасан гаригт ам.долларын албан ханш 1428-аар хаагдсан. Тэр орой шатахууны үнэ нэмэгдсэн. Маргааш нь валютын зах дээр ам.доллар 1470-1480 болсон байсан. Ингээд үзэхээр харин ч шатахууны үнийг нэмсэн нь валютын ханшийг нэг хэсэг хугацаанд огцом хөөрөгдсөн.

Юун ардчилал вэ, Монголд зэрлэг капитализм л байна. (Ардын эрх №7, 2012-01) - Санхүү эдийн засгийн дээд сургуулийн захирал, доктор профессор Д.Батжаргал: Монголын эдийн засагт баримталж байгаа төрийн бодлого болохгүй, буруу явж байгаагийн шинж тэмдэг эцсийн шатандаа орж, түгшүүрийн харанга дэлдэх болсон нь энэ юм. Үнэ юунаас болж өсдөг вэ гэхээр олон шалтгаан байдаг. Хамгийн гол шалтгааны нэг бол эдийн засгийн эргэлтэд орж байгаа бэлэн мөнгөний хэмжээ илүүдээд эхлэхээр инфляци үүсдэг юм. Өөрөөр хэлбэл, гүйлгээнд байгаа бэлэн мөнгөний хэмжээ илүүдсэн үед үнэ өсдөг. Нөгөө талаас бараа бүтээгдэхүүний нийлүүлэлт багасч, ховордоод эрэлт нь нэмэгдээд эхлэхээр бас үнийн өсөлт явагддаг. Манай эдийн засагт энэ хоёр шинж тэмдэгийн аль нь ч илрээгүй. Гүйлгээнд байгаа бэлэн мөнгөний хэмжээ илүүдсэн үү гэвэл үгүй. Бараа бүтээгдэхүүн ховордоод, эрэлт ихэссэн үү гэвэл бас л үгүй. Гэтэл үнийн өсөлт Монголын эдийн засагт байнгын явагдаж байна.

Төв банкнаас мөнгөний бодлогоо чангатгаад, чангатгаад ч инфляцийн инерцийг хязгаарлаж дийлэхгүй байна шүү дээ. Шатахууны үнийн өсөлтийг би цаана маш том хар бизнес явагдаж байгаа юм биш биз гэж хардаж байгаа. Валютын үнийн өсөлт импортлогчдод зөвхөн шалтаг л болсон байх. Учир нь хоёр жилийн өмнө ам.долларын ханш 1500 төгрөгт хүрч байхад шатахууны үнэ 1200 төгрөг байсан шүү дээ.

Хүмүүсийн цалин хөлсийг нэмнэ, сая сая төгрөг тараана. Зуун мянган айлын орон сууц бариад, зургаан хувьтай зээлийн хүү гаргана гэсэн хүлээлтийг үүсгэхээр бизнесменүүд чинь тэнэг хүн биш болохоор цалин нэмэгдэх юм чинь бараа бүтээгдэхүүнийхээ үнийг өсгөхөд яадаг юм гэсэн ойлголт төрчихөж байгаа юм. Ер нь инфляцийн өсөлт хүмүүсийн хүлээтээс үүсдэг юм шүү дээ. Тэгээд л юмны үнэ өсөөд ирэнгүүт иргэд за, төгрөгийн ханш суларч магадгүй юм байна, мөнгөө хав дарж байснаас нэг юм худалдаад авчихья гээд худалдан авалт ихэсчихдэг, инфляци өсчихдөг.

Инфляцийн өсөлтийг хязгаарлах гээд МБ нь мөнгөний бодлогоо чангаруулах тусам инфляци улам л өсөөд байна. Төв банк бодлогын хүүгээ нэмэнгүүт арилжааны банкууд зээлийн хүүгээ өсгөчихдөг. Өндөр хүүтэй зээл авсан үйлдвэрлэгчид бараа бүтээгдэхүүнийхээ үнэд үүнийгээ шингээчихдэг, үнэ дахиад л өсдөг. Ийм зохицуулалтаар явж байгаа тохиолдолд инфляци буурахгүй. Үүнээс гадна бас нэг асуудал байна. Үнэ өснө гэдэг бизнесийнхний өөрсдийнх нь тараасан цуурхал байж болох. Ийм цуурхалаар үнийн хөөрөгдөл үүсгээд чамгүй ашиг халаасалж байсан тохиолдол дэлхийн эдийн засагт олон бий. Адаглаад л барилгынхан борлогдохгүй байгаа орон сууцаа зарахын тулд орон сууцны үнэ өснө гээд л худлаа шум дэгдээгээд, үүнд нь олон нийт итгээд ирэнгүүт байрныхаа үнийг нэмчихдэг,

иргэдийг авахаас аргагүй байдал оруулдаг арга заль хэрэглэсэн байж болно шүү дээ. Энэ мэтийг төр шалгаж, бодит бас бодит бус үнийн өсөлтийг тогтоох ёстой юм.

МБ -наас инфляцитай дайтдаг ганц арга нь мөнгөний хатуу бодлого. Зээлээр дамжиж банкнаас гарч байгаа мөнгөний хэмжээг саармагжуулах гэсэн нэг арга л даа. Гэхдээ энэ аргаар инфляцийг хязгаарлаж чадахгүй юм байна гэдэг нь харагдаж байна. Монгол шиг өндөр хүүтэй зээл дэлхийн хаана ч байхгүй шүү дээ. Гэтэл тийм өндөр зээл авах хөрөнгөтэй хүн Монголд бас хэр олон бэ гэдэг ч нэг бодох л асуудал. Банкнаас өндөр хүүтэй зээл гарах тусмаа эргээд үнийг хөөрөгдөж байна. Үүний учир шалтгааныг МБ олоод, түүнийгээ хэрэгжүүлэх цаг болсон байх

Засгийн газар, улстөрчид “Монгол эдийн засгийн өсөлтөөрөө дэлхийд гайхуулж байна. Монгол Улс эдийн засгийн үсрэнгүй хөгжлийнхөө гараанд гарлаа” гээд л сүржин мэдэгдэл хийсний балгаар валютын ханш өсчихлөө гэж би дүгнэж байгаа. Яагаад вэ гэвэл эдийн засгийн өсөлт 20 хувь байна гэдэг гадаадаас Монгол руу урсах хөрөнгө оруулалт нэмэгдэж байна гэсэн үг. Гадаадын хөрөнгө оруулалт гэдэг маань дотогшлох валютын урсгал ихэссэн гэж ойлгож болно. Гадаадын хөрөнгө оруулалт нэмэгдээд, валютын урсгал өсөөд байхад ханш нь чангараад байдаг. Энэ бүхэн Засгийн газрын бахархаад байсан, том сүржин үгээр мэдэгдээд байсан эдийн засгийн өсөлтийнх нь сөрөг үр дагавар

МБ үнэндээ мэдээлэлээр дутагдсан. Мэдээлэлгүй сууж байсан нь тэднийг буруутгах шалтгаан болсон. Уг нь төв банк хар зах зээлд болж буй үйл явдалд хяналттавж чаддаг, тэнд яригдаж байгаа, болох гэж байгаа бүхнийг бүгдийг нь мэддэг, мэдээлэл сайтай байх ёстой. Ченжүүд юу ярьж байна, тэд яах гээд байгаа талаар урьдчилсан мэдээлэлтэй, түүнээс нь өрсч арга хэмжээ авдаг байх нь МБ -ны нэг гол үүрэг. Гэтэл тэд нь ямар ч мэдээлэлгүй, харин МБ ямар арга хэмжээ авах гээд байгааг нь төр ямар шийдвэр гаргах гэж буйг нь харин хар зах дээр байгаа ченжүүд аль хэдийн олоод харчихсан, төрийн агентлаг, яам, газруудаас өмнө өрсөөд өөрсдийнхөө тоглолтыг хийж байна. Гадаадынхан манай төрийн бодлого яах гэж байгааг нь олоод сонсчихож байна. Үнэхээр энэ удаад МБ олигтойхон арга хэмжээ авч чадаагүй гэдгээ хүлээн зөвшөөрөх ёстой шүү дээ. МБ зах зээлд нийлүүлж байгаа долларын хэмжээгээ хумингуут л гадаад дотоодын ченжүүд түүнээс өрсөөд монголчуудыг халаасыг сэгсэрчихлээ шүү дээ. Бүр төрийнх нь өмнө, төрийнх нь арчаагүй, улстөржсөн байдлыг далимдуулаад.

Төрийн бодлого нэгдмэл байж л асуудал зохицуулагдана. Тиймээс л валютын ханшийн өсөлтийг гааль, цагдаа тагнууд, татвар, банк хамтраад олох ёстой гээд байгаа хэрэг. Тэгэхгүйгээр шуудайд хийсэн үхрийн эвэр шиг байх юм бол Монголын эдийн засаг хүссэн хүсээгүй хямрана. Засгийн газар гаднаас орж ирсэн мөнгийг дэмий цацах хэрэггүй байсан юм. Энэ мөнгийг дэд бүтэц, бүтээн байгуулалт, үйлдвэрлэлд шингээсэн бол өнөөдрийнх шиг үнийн өсөлт нүүрлэхгүй байсан. Хэтэрхий их халамж буй болгоод хүмүүсийн хийж бүтээх эрмэлзлэлийг үгүй хийгээд байна шүүдээ. Дээрээс нь хэлэхэд эдийн засгийн энэ өсөлт ерөнхийдөө уул уурхайн салбар дээр л тогтож байгаа. Өнгөрсөн оны эдийн засгийн өсөлтийн 20 хувийн гуравны нэг нь нүүрсний экспортоос бүрдсэн. Уул уурхайн салбар хэмээн хэн хүнгүй хошуураад дэмийрлийн байдалд орчихсон л доо. Уул уурхайг биш мал аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүнээ боловсруулаад, үйлдвэрлэл явуулахад нүүрс, зэс зарснаас хамаагүй их ашиг олох юм байгаа ш тээ.

Монголбанк инфляцийг онилно гэж худлаа ярьдаг. Тэд хэзээ ч байгаа онодоггүй (Өдрийн сонин №19, 20 2012-01-23) - С.Дэмбэрэл:МБ Монгол эдийн засагт мөнгө их байгаа учраас эдийн засгаас мөнгийг нь татаж авлаа. Ингэхийн тулд бодлогын хүүгээ өсгөлөө. Ингэхээр арилжааны банкууд бизнес эрхлэгчдэд зээл өгөхгүй. Бизнес эрхлэгчид чинь үйлдвэрлэлээ мөнгөөр явуулдаг юм байгаа биз дээ. Бас зээлийнх нь нөхцөл хатуурчихна. Тэгсэн ч гэсэн тэр хатуу зээлийг нь бизнес эрхлэгчид авахаас өөр аргагүй болно. Тухайлбал, энэ бүх үнийн өсөлтийг дагаад арьс шир, махных нь үнэ нэмэгдчихсэн. Төр бас дунд нь

сонин юм хийж байна л даа. “Та яг энэ үнээр зар. Танд мөнгө өгье” гэхэр Монголын мах үйлдвэрлэгчдийн холбоо “Үгүй ээ. Өөрийнхөө замаар өөрөө л явъя” гэсэн ч төр “Та үүгээр нөөцийн мах бэлдчих” гэсээр байгаад өнөө нөөцийн мах гэгчийг гаргаад ирсэн. Нөөцийн махыг ард иргэдийн гар дээр авчирч буй энэ үнэ малчдын зардаг ханшаас өсчихсөн үед малчдад хохиролтой. Инфляцийн хөөрөгдөлтөд нийлүүлэлтийн хүчин зүйлүүдээс гадна шатахууны үнэ маш их нөлөөлж байна.

Валютын ханш өнгөрсөн есдүгээр сараас хөдөлгөөнд орж эхэлсэн. Гэтэл шатахуун импортоор оруулж ирдэг компаниуд бушуухан ханш гайгүй дээр нь шатахуун нөөцөлж авъя гээд шаардсан. “Нэмэгдчих юм бол яах аргагүй үнээ нэмэхээс өөр аргагүй болох юм байна” гэдгийг ярьсаар ирсэн. Арилжааны банкууд тухайн үеийн валютын ханшаар тооцож мөнгөө өгч байв. Тэр мөнгөөр авсан шатахууныг өнөөдөр бид хэрэглэж байна. Үүнийг эдийн засгийн ухааныг нэвтэрхий мэддэг хүн битгий хэл дөрвөн аргын тоо мэддэг хүн ч бодоод үзэхэд инфляцид хамгийн их нөлөөлсөн нь валютын ханш. Эдийн засгаа үнийн галзууралд оруулахгүй, тогтвортой байлгая гэвэл валютын нөөц гэж жил, улирал болгон “тэд боллоо” гэж нээлттэй зарлан тэр ханшаар нь шаардлагатай валютыг нь шатахууны компаниудад нийлүүлж байа. Тэгвэл өнөөдрийн буруутныг хайх үйл ажиллагаанд хялбар болно. Гэтэл одоо хоёр тал бие бие рүүгээ дайраад л байгаа. Хоёрдугаарт шатахууны үнийг шууд нэмдэггүй юм. Нэмбэл тусгай хяналтад нэмдэг. Харамсалтай нь өнөөдөр дарга нь нэг юм хэлэнгүүт нэмсэн. Яриад үгсэн хуйвалдсан гээд байна. Цаад жинхэнэ шалтгааныг нь ярихгүй байна шүү дээ.

Монгол Улсад ажиллаж буй дөрөв тавхан банк л валютын зохицуулалтад оролцож байна. Бизнесмений валютын эрэлтийг хэн ч тооцож үзэхгүй. Дээр нь цагаан сарынхаа юмыг авах гэж байгаа ард иргэдийн валютын хэрэгцээг тооцоогүй. Үүнийг чинь хангадаг ББС байгууллага, экспортлогчид, импортлогчид үүнд чинь оролцохгүй байна. Гэтэл тавхан банк нь иргэдээс бизнес эрхлэгчдээс асуусан юм уу, үгүй юу. Үгүй, зөвхөн өөрийнхөө ашгийн төлөөх эрэлтийг зах зээлийн эрэлт гэхэд учир дутагдалтай. Тиймээс Монгол Улс валютын ханшийн чөлөөт гэж нэрлэж буй дэглэмийн зохицуулалтад орох ёстой. Энэ нь зөвхөн интервенц хий гэсэн үг биш.

* * *

Хавсралт.

(Макро эдийн засаг, төсөв, мөнгөний бодлогын талаар олон нийтээс гарч буй санал контент - анализ)

1. Эдийн засгийн өсөлтийг сайжруулахад бизнесийнхэнтэй хамтран ажиллах шаардлагатайг онцоллоо. Ардын эрх. 2008.06.09. №114. \

Монголын Үндэсний худалдаа аж, үйлдвэрийн танхим /МҮХАЙТ/-ын санаачлагаар “Худалдаа, Эдийн засаг хамтын ажиллагааны Монгол-Орос-Хятадын гурван талт чуулга” уулзалт болсон. Энэ талаар МҮХАЙТ -ын дарга С.Дэмбэрэл: “Далайд гарцгүй манай улсын хувьд худалдааны тээвэрлэлт, үүнийг хөнгөвчлөх асуудал нэн тэргүүний асуудал. Ер нь гадаад худалдааг хамгийн бодитой болгодог зүйл бол тээвэрлэлт. Асуудлыг манай МҮХАЙТ анхааралдаа авсан. Бид “Транзит Монгол” хөтөлбөрийг санаачлан Засгийн газар батлуулсан.

Гадаад худалдааны тээвэрлэлт, хил гаалийн олон шат дамжлага, зөвшөөрлийн бичиг сэлтийг цөөлж, гадаад худалдаа хийхэд хамгийн хямд, төсөр, хялбар аргаар хийж болох аргыг эрж хайх хэрэгтэй байна. Уг нь Засгийн газрын тогтоол байдаг: Гадаад худалдааны цахим цогц цонхыг бий болгох тухай. Гэвч тодорхой ахиц гарахгүй байна. Иймд МҮХАЙТ энэ чиглэлд анхаарч, Засгийн газар болон бусад холбогдох байгууллагуудтай хамтран

ажиллах ёстой. Худалдааг хөнгөвчлөх гэдэг нь их том бодлогын чанартай асуудал болоод байна. Иймд “Транзит Монгол” хөтөлбөр худалдааны тээвэрлэлтийг хөнгөвчлөх, асуудлыг бүрэн шийдвэрлэх цогц бодлогыг хэрэгжүүлэх гээд байгаа юм. Үүний үндсэн дээр манай гурван улс, түүний дотор Оросын Сибирь, Хятадын зүүн хойд хэсгээр Монгол Улсын худалдааны бараа эргэлтийг сайжруулах, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх үүд хаалга нээгдэх юм. Мөн эрчим хүчний хэмнэлтийн талаар хөрш 2 улстай харилцан туршлага судлах, төрөл бүрийн технологийг солилцох, хамтран ажиллах нөхцөл бололцоог бүрдүүлэх гэж байна.

2. О. Чулуунбат: Алтан боломжийг алдвал улс төрийн маш харамсалтай түүх л үлдэнэ, Өнөөдөр, 2008.08.11 №184, <http://news.gogo.mn/r/37408>

Монголын нийгэмд үүсээд байгаа улс төр, эдийн засаг, банк санхүүгийн тулгамдсан асуудлаар О.Чулуунбат: - Бидний дэлхийн зах зээл дээр гаргадаг бүтээгдэхүүний үнэ хамгийн өндөр, маш ашигтай хэмжээнд хүрчихээд байна. Хоорондоо маргаж байх хооронд биднийг хүлээхгүйгээр дэлхийн зах зээл жамаараа хөгжөөд явна. Ганцхан Монголд л байдаг юм шиг бодоод байгаа экспортын гол бүтээгдэхүүний ордууд бусад улс оронд бөөн бөөнөөрөө олдож, ашиглах гэрээ хэлэлцээрээ хийгээд эхэллээ.

Дэлхийн зах зээл дээр үнийн ийм ашигтай нөхцөл байдал үүсээд байхад бүгд л ашиг авахаа бодох нь аргагүй. Ингээд энд тэндгүй том ордууд ашиглагдаж эхлэхээр зэсийн үнэ буцаад унах магадлалтай. Тэгэх юм бол манай энэ ордуудыг хэн сонирхох юм бэ. Бид л хохироод үлдэнэ. Ганц зэс гэлтгүй, төмөр, ураны орд газруудын төслүүд ч ийм хувь заяагаар харамсалтай дуусах дүр төрх харагдаж байна. Саяхан 1 миллиард тоннын нөөцтэй асар том төмрийн хүдрийн ордыг Австралид нээж, БНХАУ, Австрали хоёр хамтарч эзэмшихээр болжээ. Ордоо нээгээд 1 жилийн дотор л шийдвэрээ гаргачихаж байхад бид хоорондоо хэрэлдээд маргаад 4, 5 жилийг алдлаа. Үнэхээр маш харамсалтай улс төрийн түүх болж л үлдэх байх.

Сүүлийн жилүүдэд манай улсын эдийн засагт амжилт гарсан. Харамсалтай нь улс төрийн энэ ойлгомжгүй байдлаас болоод олсон амжилт маань зогсонги байдалд орж байна. Инфляц бол өсдөгөөрөө өснө. Монгол Улс нефтийнхээ 90% -ийг гаднаас авч байна. Гэтэл дэлхийн зах зээл дээрх нефть, хүнсний бүтээгдэхүүний үнэ өсөөд байхад бид энд гомдоллоод байх нь ямар ч утгагүй. Харин ч улам илүү хөдөлмөрлөөд тэднээс илүү орлого хийх ёстой. Нефть байтугай Монголын чингэлэгүүдийг Тяньжингаар дамжуулан нааш татахад бөөн бэрхшээл гардаг. Бээжингийн ачаалал хэт ихэсч байхад хятадууд үүнийгээ багасгах л арга зам хайна.

3. Нүүдэлчин сэтгэлгээ ба инфляц”, Өнөөдөр, 2008.08.15 №188, <http://economics.gogo.mn/news/38167>

Ө.Ганзориг: Монголчууд бидний аливаа ажилд уужуу тайван, төлөвлөгөөгүй ханддаг нүүдэлчин маягийн сэтгэлгээ 21 -р зуунд ч амь бөхтэй оршин тогтносоор байна. Жишээ нь, сүүлийн үед манай эдийн засагт нүүрлээд байгаа инфляцийн өсөлт юм. Статистикаас харахад оны сүүлчээр инфляц 30 гаруй хувьтай гарах боломж байсан. Гэвч инфляц оны эцэст хамгийн багадаа 45 хувийн өсөлттэй гарахаар хүлээгдэж байна. Үүний буруутан нь нөгөөх л монголчуудын асуудалд аясаар нь, төлөвлөгөөгүй ханддаг нүүдэлчин сэтгэлгээ юм.

Төрийн оролцоо. Уламжлал ёсоор улс орны эдийн засаг дах төрийн оролцоог тодорхойлдог эдийн засгийн онолын үндсэн 2 урсгал байдаг: төрийн оролцоог аль болох бага байлгах, эсхүл төрөөс зохицуулалт хийх. Харин орчин үед эдийн засаг дахь төрийн оролцоог бага түвшинд байлгах болсон. Мөн төрийн үндсэн үүргийг эдийн засаг дахь үнэ ханшийн огцом хэлбэлзлийг бууруулах гэж тодорхойлж байна. Өөрөөр хэлбэл, төр

эдийн засагт хүчээр зохицуулалт хийхгүй боловч үнэ ханшийн аливаа огцом өөрчлөлтийг багасгах арга хэмжээг авна.

Орон сууц. Инфляцийн огцом өсөлтийг зөвхөн МБ -тай холбох нь буруу. Угтаа одоо нүүрлээд байгаа инфляцийг зах зээл дээр байгаа мөнгөний эрэлт нийлүүлэлтийн хэмжээг зохицуулах оролдлого хийх замаар удирдах нь төдийлөн амжилт олохгүй болов уу. Учир нь энэхүү инфляц нь хэрэглээний чанартай эрэлт огцом өссөн үед нийлүүлэлт хангалттай хэмжээгээр өсөөгүйтэй холбоотой. Жишээлэхэд, орон сууцны үнэ огцом өссөн нь тээвэрлэлт, хүн ам зүйн бодлогод урт хугацааны стратеги төлөвлөлт алдагдсанаас, мөн санхүүгийн салбарт шинээр орон сууцны зээлийн бүтээгдэхүүн нэвтэрсэн, гадаад хөрөнгө оруулагчид Монголд байр орон сууц ихээр худалдан авах болсон зэрэг олон хүчин зүйлтэй холбоотой.

Бензин. Монгол Улсын нийт импортын хэмжээ өчүүхэн тул аливаа стратегийн гэрээ хэлцлийг томоохон нийлүүлэгчидтэй хийх замаар үнийг тогтоох нь боломжгүй. Харин нефтийн бүтээгдэхүүний нөөц сан бүрдүүлэхийн хажуугаар ОУ-ын зах зээл дээр үнийн өсөлтөөс хамгаалах хэлцлүүдийг хийх бүрэн боломжтой. Монголчууд одоо төлөвлөгөөтэй, стратегитай, бодлоготой хандаж, төрийн байгууллагууд хоорондын болон бизнесийн байгууллагуудынхаа хоорондын уялдаа холбоо, хамтын ажиллагаа, мэдээлэл солилцох бололцоог өргөжүүлж ажиллах шаардлагатай байна.

4. “Эдийн засаг, мөнгөний тойм: 2008 онд”, Өнөөдөр, 2008.09.15, №214, http://www.tulhuur.com/index.php?option=com_content&view=article&id=157711%3A2008+onii+Ediin+zasag%2C+mungunii+toim&Itemid=244

МБ-ны ерөнхийлөгч, доктор А.Батсүх:

- Арилжааны банкуудын өөрийн хөрөнгө, эрсдлээр жигнэсэн активын зохистой харьцааны доод хэмжээг 2007.02-р сараас эхлэн нэмэгдүүлж 12 хувьд хүргэснээр зээлийн чанар, эрсдлийн үнэлгээг дээшлүүлнэ.
- Мөнгөний бодлогын хэрэгслүүдийг илүү үр ашигтай болгох зорилгоор “Төвбанкны үнэт цаасны арилжааны журам”-д: 7 хоногтой Төвбанкны үнэт цаас /ТБҮЦ/-ны эрэлтийг бүрэн ханган хязгаар тогтоолгүй арилжаалах, 7 хоногтойгоос дээш тухайлбал 12 ба 28 долоо хоногтой үнэт цаасны хувьд хэмжээг хязгаарлан, банкуудын ирүүлсэн хүүний саналаар нь өрсөлдүүлэх зарчмыг 2007.07.02-оос шинээр нэвтрүүлж байна.
- Мөнгөний бодлогын хүүг 2007 оны 10 ба 11-р саруудад тус тус 1, 2008.03-р сард 1.35, 2008.09-р сард 0.5 нэгж хувиар, нийт 3.85 нэгж хувиар нэмэгдүүлж жилийн 10.25 хувь болгов.
- Ипотекийн хоёрдогч зах зээлийг 2007.10-р сараас нээсэн.
- Арилжааны банкуудаас төвбанкинд байлгах заавал байлгах нөөцийн хувийг 2008.01.01-ээс эхлэн 0.5 нэгж хувиар нэмэгдүүлсэн.
- Засгийн газрын үнэт цаас, ТБҮЦ-ны арилжааны хүү, хугацааг уялдуулах зорилгоор “Сангийн яам, Мон-голбанкны хооронд мэдээлэл солилцох журам”-ыг 2008.03-р сард баталсан.
- Үнийг тогтворжуулах хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг зохион байгуулах зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд МБ оролцон хамтран ажиллаж байна.
- МБ 2008.05.07-ны өдрөөс эхлэн төгрөг ам.долларын своп хэлцлийг банк хоорондын зах дээр шинээр нэвтрүүлснээр мөнгөний захын хөрвөх чанар дээшилж, арилжааны банкууд төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадвартай активуудын солилцоог ашиглан зах зээлийн эрэлтэд илүү уян хатан зохицон ажиллах боломжтой. Мөн уламжлалт болох хэрэгслүүд: репо санхүүжилт, овернайт зээл, ТБҮЦ-ны арилжаа зэрэгцэн үйлчилж байна.

- МБ -наас 2008.06 -р сард “Хөрвөх чадварын эрсдлийг удирдах зөвлөмж” -ийг шинээр батлан хэрэгжүүлж байна. Энэ нь арилжааны банкуудад хөрвөх чадварын эрсдэлийг удирдах систем боловсруулж ашиглахыг дэмжсэн алхам байлаа.
- Бодит цагийн горим буюу “Банк сүлжээ” -г байгуулах шийдвэрийг МБ-наас 2008.05-р сард гаргалаа. Энэ нь банк хоорондын төлбөр тооцоонд оролцогч талуудад үүсч болох зээл, төлбөр, хөрвөх чадварын эрсдлүүдийг бууруулах, төлбөр тооцоо хийх хурдыг түргэсгэх, нууцлалыг сайжруулна.
- Улсын гадаад валютын нөөцийн удирдлагын зорилгод нийцүүлэн нөөцийн найдвартай, төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварыг хангах, үр өгөөжийг нэмэгдүүлэх гэсэн зарчмын дагуу МБ 2008 оноос урт болон богино хугацаат хөрөнгө оруулалтын зорилтот буюу жишиг түвшин/бенч-марк/-г шинээр нэвтрүүлээ.
- Энэ онд валютын арилжааны ажилтнуудын болон банкны салбарын төлбөр тооцоо, нягтлан бодох бүртгэл, мэдээлэлийн ажилтнуудын зөвлөлгөөнүүдийг хийж, сэтгүүлчдийн сургалтыг тодорхой давтамжтайгаар тус тус зохион байгууллаа.

Ирэх онд сангийн болон мөнгөний бодлогод анхаарах гол чиглэлүүд: Үнийн өсөлтийг хязгаарлахын тулд төсөв, мөнгөний бодлогыг хатууруулах улс төрийн чин хүсэл эрмэлзэлтэй байх нь чухал байна. Чухам ийм орчинд дотоод болон гадаад хөрөнгө оруулалт нэмэгдэх таатай орчин бүрдэх үндэслэлтэй юм. Монгол улсын 2009 - 2011 оны төсвийн хүрээ/дунд хугацааны/-ний мэдэгдэлд тусгагдсаны дагуу төсвийг 2009 онд алдагдалгүй байхаар батлахаас эхлэх нь чухал гэж үзэж байна.

5. “Төсвийн зарлагад реформ хийх алтан боломж бүрдлээ”, Өнөөдөр, 2008.10.06. №230, <http://news.gogo.mn/r/43304>

УИХ-ын гишүүн О.Чулуунбат, Сангийн сайд С.Баярцогт, МБ -ны ерөнхийлөгч А. Батсүх, Сангийн яамны Төсвийн бодлого, зохицуулалтын газрын дарга Б. Батжаргал нар Монгол Улсын мөнгөний бодлого, төсвийн тодотгол, инфляцын өсөлт, нийгмийн халамж, үйлчилгээ тойрсон олон асуудлыг хөндлөө.

Инфляцыг 12% болгож бууруулахад мөнгөний бодлого, үндсэн чиглэлийн уялдаа холбооны талаар: - С.Баярцогт: - 2009 оны гол зорилт бол мөнгөний хатуу бодлоготой төсвийг хумих бодлогыг зэрэгцүүлэх хэрэгтэй. Энэ нь төсвийн зардлыг багасгах замаар, хэмнэх, тэвчихийг мөрдлөг болгож байж үр дүн гарна.

А.Батсүх: - Инфляцыг нь харахаар манайхаас бага байгаа. Инфляци нь 15 хувиас дээш гарсан улс цөөхөн. Нийлүүлэлтээсээ давсан эрэлтийг дэвэргэснээс л ялгаа нь гараад буй. Ер нь Монголын эдийн засагт халалтын шинж тэмдэг нэлээд ажиглагдаж байгаа. Төсвийн бодлогыг хэр зэрэг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй удирдаж чадаж байна вэ гэдгээс улсуудын инфляцаа ямар дүнтэй авч гарах вэ гэдэг хамаарч байгаа. Манайд шинжлэх ухаан ч байдал үгүйлэгдэж байна.

МҮЭХ цалин нэмэгдүүлэх тухай шаардлагын талаар: - Б.Батжаргал: - Өнөөдрийн байдлаар багш нарын дундаж цалин 359 мянган төгрөг байна. Гэтэл тэтгэврийнхний дундаж цалин 90 мянга. Энэ шударга бус байгаа биз. Хэн нь өнөөдөр инфляцын өсөлтөд хамгийн их нэрвэгдэх нь тодорхой. Хэрвээ төсвийн хэрэггүй зардлуудаа хасаад, зайлшгүй шаардлагаар нэмнэ гэвэл тэтгэврийг л гэж хэлнэ. А. Батсүх: -зөвхөн нэрлэсэн цалингаар орлогыг хэмжих нь хангалтгүй.

Улсын хэмжээгээр авч үзвэл төсвийн албан хаагчийн мэргэжлийн сургалтад олон тэрбум төгрөг зардаг. Наашлах юм бол хоол, унааны мөнгө, удаан жил, мэргэжлийн ур чадвар гээд тэрбум тэрбумаар тооцогдох зардал гардаг. Үүнийг ерөнхийдөө цалин дээр нь нэмж тооцох хэрэгтэй. Хувийн хэвшилд зардлын тооцоо сайн хөгжсөн байдгийг бодолцох л

хэрэгтэй. С. Баярцогт: - инфляцийн нэг шалтгаан нь цалинг нэмэх талаар олон нийтэд урьдчилан зарласнаар хүлээлт бий болгодог явдал юм. Үүнийг наад захын наймаачин ашигладаг. Төрийн алба данхайж байна.

Улстөрийн намуудын шаардлагаар цалин нэмсээр байгаа талаар:

О. Чулуунбат: -Хувийн салбарынхан бор зүрхээрээ орлого олж байгаа хүмүүсийн цалин 250 мян.төг байгаа. Гэтэл төсвийн байгууллагынхны цалин 300 мянга гарчихсан. Бусад оронд манайх шиг төсвийн байгууллагын цалин өндөр орон байхгүй. Энэ бол хамгийн том захиргаадалттай орон гэсэн үг. Мөн зах зээлийн эдийн засаг түүхийгээрээ байна л гэсэн үг. Иймд төсвийн ажилчдын цалинг болж өгвөл нэмээд байх шаардлагагүй.

Б.Батжаргал: - Манай нийт зээлийн хүүгийн 50 хувийг төсвөөр дамжуулаад зарчихаж байгаа гэсэн үг. 2007.08 -р сараас 2008 оны мөн үе хүртэл цалин 84 хувиар нэмэгдсэн. Инфляц 34 хувиар өссөн. Цалингийн өсөлт 50 функтээр дээгүүр явна. Цалингаа нэмээд эхлэх юм бол цалин-үнэ-цалин гэсэн өсөлт бие биенээ хөөгөөд явна.

УИХ -ын сонгуулиар намууд ард түмэнд нэг сая, 1.5 сая төгрөгийн хувь хүртээнэ гэж амласан. Үүнийг улс өгч чадах уу: - С.Баярцогт: -Бэлэн мөнгө хэлбэрээр олгож чадахгүй нь ойлгомжтой.

Зарим эдийн засагч ойрын жилүүдэд ард түмэнд хувь тараах боломжгүй гэсэн талаар:

- Олон төрлийн нийгмийн халамжийг багцлах хэрэгтэй. Нийгмийн баялгыг зохистой хуваарилахын тулд эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих салбарт чиглүүлэх ёстой. О.Чулуунбат: -Монгол Улс хэдэн жилийн дараа дэлхийн зах зээлээс мөнгө босгож чаддаг, зээлж эсвэл урьдчилаад мөнгө авчихдаг түвшинд хүрэх хэрэгтэй. Үүний дараа тэр 1.5 сая төгрөгийн хувьцаа, эсвэл бэлэн мөнгөний хэлбэрээр ард түмэндээ хувь хүртээх асуудлыг ярина.

Төгрөгийн ханшийг унагахгүй байх, чангаруулах боломж байгаа талаар:

О.Чулуунбат: - Монголчуудын хөдөлмөрийн бүтээмж сайжирсан тэр цагт төгрөгийн ханш чангарна. Жишээ нь, манай нэг малчин жилд 12 сая төгрөгийн орлоготой мянган хонь малладаг гэж бодье. Тэр хоньчин дараа жил 2000 хониноос авах хэмжээний орлого олдог болбол үүний хэрээр төгрөгийн ханш 2 дахин чангарна. Түүнээс биш санхүүгийн аргаар төгрөгийн ханшийг чангаруулна гэж байхгүй.

6. **“Аршад Саиед: Монголд эдийн засгийн холимог бодлого хэрэгтэй”,** Өнөөдөр, 2008.10.15, №238, <http://economics.gogo.mn/news/43782>

Монгол Улсын Засгийн газар, ДБ -тай хамтран Эдийн засгийн бодлогын чуулга уулзалтыг Монголд анх удаа зохион байгуулахаар болсон талаар ДБ-ны Монгол дахь суурин төлөөлөгч Аршад Саиед:

-Монгол Улсын эдийн засгийн байдал, хөгжлийн түвшин одоогийн байдлаар ямар байна вэ?

-Монгол орны эдийн засаг одоогийн байдлаар сайн байна. Гэвч инфляц 32 хувьд хүрлээ. Үүний гол шалтгаан нь хүнсний бүтээгдэхүүний үнийн өсөлт. Иймд хамгийн чухал асуудал бол инфляцыг бууруулах.

-Инфляцыг бууруулах зорилготойгоор МБ бодлогын хүүгээ өсгөсөн талаар:

-Монголын байдал бусад оронтой харьцуулахад өөр л дөө. Монголын эдийн засаг халалтын байдалд байсан. Одоо бол инфляцын эрхэнд хөрч эхэлж байна. ОУ-д зээлийн эх үүсвэр багасч, эдийн засаг зогсонги байдалд орсон. Харин Монголд маш их хэмжээний зээл олгосон. Юутай ч МБ бодлогын хүүгээ өсгөж, арилжааны банкууд зээлээ хумиж эхэлсэн нь зөв арга хэмжээ болсон. Ойрын 3-5 жилд инфляцаа тодорхой түвшинд барьж, үүний зэрэгцээ эдийн засгийн өсөлтөө хадгалж үлдэх холимог бодлого хэрэгтэй байна.

-Өнгөрсөн хавар зэсийн үнэ маш өндөр байсан ч манай орны төсвийн тэнцэл алдагдалтай гарлаа. Өдгөө дэлхийн зах зээлд зэсийн үнэ огцом буурч байна. Энэ байдал хэр удаан үргэлжлэх бол?

-Дунд хугацаанд буюу 3 - 4 жилд зэсийн үнэ уруудсан хэвээр байвал Монголын эдийн засгийн өсөлт буурна. Ингэхээр Засгийн газрын орлого багасч, нийгмийн халамжаа танахаас өөр аргагүй болно. Төсвийн зарцуулалтдаа нэлээд анхаарах хэрэгтэй байна. Эрх баригчид бүтээмжийг нэмэгдүүлэх тал дээр анхаарах шаардлагатай. Нөгөө талаас зэсийн үнэ тогтвортой байвал орлогоо хадгалах хэрэгтэй. Малчид өвлийг өнөтэй давахын тулд намраас бэлтгэлээ хийж эхэлдэг шиг Монгол Улс нөөц бүрдүүлэх шаардлагатай байна.

-Анх удаа зохион байгуулагдаж байгаа Эдийн засгийн бодлогын чуулга уулзалтын ач холбогдол:

-Чуулга уулзалтад орон орны туршлагатай эдийн засагчид ирнэ. Товчхон хэлэхэд мэдлэг, мэдээлэл солилцох чухал ач холбогдолтой юм.

7. А.Батсүх: Зээл багассанаас л бүтээгдэхүүний эрэлт буурч байгаа мэтээр төсөөлж болохгүй”, Ардын эрх 2008.10.27. №213 /1001/

-2008-2009 оны төсвийн талаар МБ ямар байр суурь илэрхийлж байгаа вэ?

-Ерөнхийдөө төсвийг хумих баримтлах хэрэгтэй боллоо. Эдийн засагт “хувийн хөрөнгө оруулалтыг шахан гаргах” сөрөг нөлөөг бий болгохгүй байхад “үнэ-цалин-үнэ” гэсэн давхар нөлөөллийг үүсгэхгүй байхад мөнгөний болон төсвийн бодлогыг уялдуулан ажиллах шаардлагатай байна. Одоогийн орлогын албан татварын 50 гаруй хувийг зарим бүтээгдэхүүний үнийн өсөлтийн албан татвар дангаараа бүрдүүлж байна. Дэлхийн санхүүгийн зах зээлийн хямралтай холбоотойгоор зэсийн үнэ буурвал цаашид уг татварын орлого буурна.

-Та төрийн байгууллагын ажилтнуудын цалин, хөдөлмөрийн бүтээмжийн талаар:

-Цалингийн хэмжээ нь тухайн ажилтны хөдөлмөрийн бүтээмж, бий болгож буй бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний зах зээлийн үнээс хамааран тогтоох ёстой. Гэтэл сүүлийн жилүүдэд цалингийн өсөлт, бүтээмжийн өсөлтөөс байнга бөндөр байсан нь зардлын шалтгаантай инфляци бий болоход нөлөөлө. Үүний зэрэгцээ цалин ойр ойрхон өндөр хувиар өссөн нь, эргэлтийн шалтгаантай инфляцийг ч эдийн засагт бий болгоход нөлөөлсөн. Хөдөлмөрийн хөлсний дээд хэмжээг Засгийн газар жил бүр шинэчлэн тогтоож байх хуулийн заалттай. Тогтсон аргачлал биш тооцооны өөр загваруудаар тооцох боломжтой.

-Арилжааны банкууд орон сууцны зээлийг багасгасан нь үнийн өсөлтийг сааруулж чадсан уу?

-Үл хөдлөх хөрөнгийн үнийн “хөөсрөлт” буурах хандлага гарч байна. Энэ нь банкуудын орон сууцны зээлийн өсөлт түр зуур илүү давуу талыг иргэдэд олгох юм.

-Дэлхийн эдийн засгийн хямрал Монголд яаж нөлөвлөх вэ?

-Дэлхийн санхүүгийн зах зээлийн хям-рал Монголын эдийн засагт эерэг, сөрөг нөлөөг бий болгохоор байлаа. Сөрөг нөлөө нь өмнөд хөршийн эдийн засгийн өсөлт мэдэгдэхүйц саарах, зэсийн үнэ буурах, гадаадын шууд болон шууд бус хөрөнгө оруулалт буурна. Эдгээртэй холбоотойгоор манай орны төсвийн орлого буурах, эдийн засгийн өсөлт саарах, хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэр багасах зэрэг эрсдлүүдийг дагуулна. Эерэг нөлөө гэвэл гадаад зах зээл дээрх экспортын барааныхаа үнийг дунд, урт хугацаанд сайн тооцож сурах сургамж өгч байна.

8. Н. Баяртсайхан: Эрсдэлийг багасгахын тулд арилжааны банкуудыг дэмжих ёстой, Өнөөдөр, 2008.10.28, №249, <http://economics.gogo.mn/news/44478>

-Дэлхийн санхүүгийн хямрал манай улсад хэрхэн нөлөөлөх бол:

-Манайх шиг жижиг эдийн засагтай улс эрсдэлээс хамгаалсан бэлтгэл, бодлоготой байх хэрэгтэй. Монгол Улс дэлхийн санхүүгийн зах зээлээс хязгаарлагдмал явж ирснээс нөлөөлөл нь одоохондоо зөөлөн тусч болох юм. Сүүлийн үед манай улсын экспортын гол бүтээгдэхүүн болох зэс, алтны ханш ч тогтворгүй байна. ОПЕК-ийн хурал саяхан болж, нэг баррель нефтийн үнэ 70-90 ам.доллар байхад хамгийн зохистой гэж үзлээ. Энэ хэмжээнд байлгахын тулд өдөрт 1-2 сая баррелиар олборлолтоо бууруулах зорилт тавилаа. Эндээс үзвэл нефтийн үнэ буурахгүй байх магадлалтай юм.

-Дэлхийн олон орны төв банк бодлогын хүүгээ багасгаж байхад манайд өсөөд байгаа талаар:

-Бизнес эрхлэгчдэд хөнгөлөлттэй зээлийн эх үүсвэр хэрэгтэй байна. МБ арилжааны банкуудад өндөр хүүтэй зээл өгдөг учраас бизнес эрхлэгчдэд зээл өндөр хүүтэй очиж байна. Ийм нөхцөлд үйлдвэрлэл, нийлүүлэлт нэмэгдэх боломжгүй. Төрөөс арилжааны банкуудад дэмжлэг үзүүлэх ёстой. Дэлхийн улсууд арилжааны банкуудаа дэмжиж байхад МБ бодлогын хүүгээ өсгөөд байдаг. Яг ийм үед харин хүүгээ бууруулах ёстой.

-Санхүүгийн хямралын үед манай улс хамгаалалтын ямар механизм барих ёстой вэ?

-Зэсийн үнэ унаж байгаа ийм үед 2008 онд хуримтлагдсан мөнгийг 2009 онд юунд зарцуулах вэ гэдгээ сайтар тооцсон байх ёстой. 2009 оны төсвийн төслийг хэлэлцэхдээ УИХ үүнд онцгой анхаарлаа хандуулах байх гэдэгт найдаж байна. Хөрөнгө оруулалтын зардлыг бууруулж болохгүй. Дэд бүтэц, эрчим хүч, зам харилцаа, холбоог хөгжүүлэх чиглэлээр хийх ажил асар их байна. Олж буй мөнгөө үр ашигтай зүйлд зарцуулах хэрэгтэй.

-Ирэх оны төсвийн зарлагыг хумих нь зөв бодлого мөн үү?

-Зардлыг механикаар танаж болохгүй л дээ. Үрэлгэн зардлыг харин хасч байх хэрэгтэй. Урьд нь олохынхоо хэрээр зараад байсан зүйл бас үгүй шүү. Монгол Улсын хөгжлийн сангийн гуравны нэгийг хуримтлалд зориулж ирсэн. Монгол Улсад хөгжлийн шаардлага байгаа учраас хөрөнгө оруулалтын зардлыг бодлоггүйгээр хасч хэрхэвч болохгүй.

-2009 онд цалин нэмэх бодлого баримтлахгүй гэсэн чигтэй байна. Хөдөлмөрийн бүтээмжээс илүү гарсан цалин инфляцыг хөөрөгдөж байна гэж МБ-ны ерөнхийлөгч мэдэгдсэн.

-Санал нийлэхгүй. 2008 онд асар хүчтэй инфляц дэлхийг хамарсан. Нэг баррель нефть 147 ам. долларт хүрсэн шүү дээ. Энэ хэрээр Монголд инфляц импортоор орж ирсэн. Үүнийг нэгэнт сөрж чадахгүйгээс хойш цалин, тэтгэвэр, тэтгэмжийг нэмэгдүүлэх байдлаар хамгаалалтын арга хэмжээ авсан. Ингээгүй бол нийгэмд асар хүчтэй бухимдал үүсэх байлаа. Цалин нэмбэл инфляц өснө гэж ярьж байгаа бол дэндүү харалган бодож байна даа гэж хэлэх байна.

9. “Хямралын сургаар хямрах вий”, Ардын эрх, 2008.10.24. №212 /1000/, 2008.11.04. №219 /1007/

Монголын банкуудад санхүүгийн хямрал ямар нөлөө үзүүлж вэ?

А.Батсүх: “Шууд нөлөөлнө гэж хэлж болохгүй. Гэдхээ тодорхой хэмжээгээр гадаад эх үүсвэрийн олдоц багасна, өртөг нэмэгдэнэ. Зохистой зарчмуудыг сайтар мөрдвөл эрсдэл багатай.” ДБ -ны ерөнхий санхүүч Ж.Лин: “Шууд нөлөөлөл багатай. Харин шууд бус нөлөө бол байгаа. Санхүүгийн хямрал монголын эдийн засагт нөлөөлбөл банкны салбарт хамаарах талтай.” ДБ -ны Монгол дахь суурин төлөөлөгч Р.Сайед: “Эдийн засгийн хямрал нь хөгжлийн хурдыг удаашруулдаг. Ингэснээр экспортын хэмжээ буурч, эрэлт хэрэгцээ багасч, хөрөнгө оруулалтын хэмжээ мөн багасна. Тийм болохоор санхүүгийн хямрал бүх салбарт нөлөөлөх боломжтой. Гэхдээ Монголын хувьд зээл нь оргүй хоосон зүйл дээр үндэслээгүй байдаг учраас нэг давуу талтай.”

Голомт банкны ТУЗ -ийн дарга Д. Баясгалан: “Дэлхийн санхүүгийн зах зээлийн хямрал Монголд шууд нөлөөлөхгүй. Харин шууд бусаар манай эдийн засагт нөлөөлөхийг үгүйсгэхгүй. Тухайлбал зэсийн үнэ унах. Мөн төлөвлөгдөж байсан гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтууд хойшлогдох төлөвтэй байна. Харин газрын тосны үнэ буурч байгаа нь дотоодын бараа, үйлчилгээний зах зээлд шууд эерэгээр нөлөөлнө. Засгийн газраас зохисгүй хэрэглээ, хөрөнгө оруулалтуудыг хязгаарлах бодлого тодорхойлох нь хэтдээ инфляцийг бууруулахаар байна.

“ХААН” банкны гүйцэтгэх захирал П.Морроу: Одоогоор манайд үзүүлэх шууд нөлөөлөл үгүй. Гэхдээ өмнө нь бидэнд олон улсын санхүүгийн зах зээл руу хөл тавихад арай хялбар байсан бол одоо хэцүү болж байна. Мөн МБ-наас мөнгөний хатуу бодлого барьж, дотооддоо байгаа мөнгөний эргэлт, татан нийлүүлэлтийг бууруулах алхмыг хийснээр зээлийн хэмжээ буурсан. Өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүний үнэ, инфляци буурч байна. МБ-наас авч байгаа арга хэмжээ эерэг нөлөө үзүүлж байна.

10. Банкны салбарын талаар судалгаа хийжээ, Ардын эрх 2008.12.03 №238 /1026/

“Дэлхийн санхүүгийн хямрал Монголд нөлөө үзүүлж байна уу” гэсэн асуулт, санхүүгийн системийн үйл ажиллагааны талаар иргэдийн санаа бодлыг тандах үүднээс “Сант маргад” судалгааны төв судалгаа хийжээ. Судалгаанд Улаанбаатар хот, Дундговь, Увс, Хөвсгөл, Хэнтий аймгийн 1200 өрхийг хамруулсан бөгөөд дийлэнх нь Монголынхоо томоохон банкуудад итгэдэг гэж хариулсан байна.

Судалгааны дүгнэлт:

Монголд банк санхүүгийн системд зарим нэг хүндрэл үүсч байгаа ба Засгийн газрын зүгээс энэ байдлыг тогтворжуулах арга хэмжээ авахгүй бол цаашид хямралд хүргэж болзошгүй гэж олон нийт ойлгож байна. Олон нийт одоогийн санхүүгийн хүндрэлийг ихэвчлэн улс төрчид, инфляци, Монголын эдийн засгийн дорой байдал ба дэлхий нийтийг хамраад байгаа эдийн засгийн хямралтай холбон ойлгож байна. Гэвч олон нийтэд Монгол банкны мөнгөний чанга бодлого ба арилжааны банкуудын эрүүл, тогтвортой, найдвартай байдлаа хадгалан үлдэхэд чиглэсэн бодлогууд нь зохих хэмжээгээр нөлөөгөө үзүүлж байна.

Зээл олголт багассан нь Монголын зах зээлийн байдал ба Монгол банкны бодлогоос шалтгаалснаас биш, банкны систем нэлэнхүйдээ доройтсоноос үүдээгүйг ихэнх нь ойлгож байна. Нийт санал асуулгад хамрагдагсдын дийлэнх нь топ банкуудад итгэх итгэл нь алдраагүй ч инфляци ба зээл олголт буурсанд бухимдалтай байна. Монгол улсын хэмжээнд нийт 570,000 орчим өрх байдаг. Эдний 15.8% нь зээл авах хүсэлт гаргаад авч чадаагүй гэвэл улс даяар 90,000 өрх зээл авч чадаагүй гэсэн үг. Үүнээс харвал зээл өрхийн амьжиргаанд хэр их нөлөөтэйг, зээл олголт хязгаарлагдсан нь тэдний амьдралд ямар сөрөг нөлөө үзүүлж болохыг ойлгож болох юм. Иймд банкны зээлийн хязгаарлалт нь төдийлөн байнга хэрэглээд байх зүйл биш боловч банкуудын цаашдын хэвийн тогтвортой ажиллагааг хангахад ач холбогдолтой гэдгийг олон нийт ойлгож байна.

11. Үргэлж “Б” төлөвлөгөөтэй байхыг төр, засагт сануулмаар байна, Өнөөдөр, 2008.12.26, №297.

Ирэх жилийн төсөвт тонн зэсийг 3400 ам.доллар байхаар тооцоолсон ч зэсийн үнэ бүр 2800 ам.доллар болов. Тэгэхээр 390 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай батлагдсан ирэх жилийн төсөв улам хүндрэх боллоо. Ийм үед ямар арга хэмжээ авах нь чухал вэ?

Ө.Ганзориг: -Хамгийн чухал нь уян хатан, түргэн шуурхай ажиллаж үргэлж “Б” төлөвлөгөөтэй байхыг төр, засагт сануулмаар байна. Н. Дашзэвэг (“Монгол” дээд сургуулийн захирал): Одоо орлогоо хэрхэн нэмэгдүүлэх, зарлагаа яаж танах тал дээр бодох цаг. Дотоодын

үйлдвэрлэл, үйлчилгээг, импортыг орлох үйлдвэрүүдээ дэмжих хэрэгтэй. Д. Бямбасүрэн (Ерөнхий сайд асан): Хямралыг хохирол багатай дапан гуулах хоёр л арга зам байна. 1-рт, төсвийг хэмнэх, хөрөнгө оруулалтуудаа багасгах. 2-рт, импортыг бууруулах замаар гадаад худалдааг тэнцвэржүүлэх. Импортыг орлох жижиг, дунд үйлдвэрүүдээ дэмжиж болно.

12. Монголбанк 34 хувьд хүрсэн инфляцыг 20 хувьтай болголоо, Өдрийн сонин, №004 /3081/ 2009-01-08

Монголбанкнаас 2007 оноос имфляци, эдийн засгийн өсөлт, банк санхүүгийн системд нөлөөлөгч хүчин зүйлсийг анхааралтай судалсаны үндсэн дээр урьдчилан сэргийлэх болон хариу арга хэмжээг шат дааралалтай авч хэрэгжүүлж ирлээ. Үүнд:

1. Мөнгөний бодлогын чиглэлээр

- Төрийн мөнгөний бодлогыг 2007 оноос 3 хүртлэх жилийн хугацаатайгаар боловсруулах тогтоолцоонд шилжиж, Имфляцийг таамаглах бүтцийн хураангуй загварыг 2008 оны нэгдүгээр сараас эхлэн шинээр нэвтрүүлж макро хувьсагчдыг шинжлэх SVAR аргын загварчлал ашиглаж эхэлсэн. Мөн бодлогын хүүг 7 хоногтой Төвбанкны хүүгээр тогтоож эргэлтийг бүрэн ханган, хэмжээ хязгаарлахгүй арилжаалах болсон.
- Бодлогын хүүг уян хатан тогтоож банкуудын заавал байлгах нөөцийн хувиудыг бууруулсан.
- Ипотекийн хоёрдогч зах зээлийг нээх бэлтгэл ажлыг хангаж байгаа.
- Засгийн газрын үнэт цаас Төвбанкны арилжааны хүү, хугацааг уялдуулах илүү үр ашигтай механизм нэврүүлсэн.
- Банк хоорондын мэдээллийг шинээр 2008 оны 2-р хагасаас өдрөөр, дэлгэрэнгүй тооцож мөнгөний бодлогын үр ашигтай тооцоолол хийх бололцоог эрс нэмэгдүүлсэн

2. Банкны хяналт шалгалтыг сайжруулах чиглэлээр

- “Санхүүгийн системийн иж бүрэн үнэлгээний хөтөлбөр” –ийг 2007 оноос эхлэн Дэлхийнбанк, ОУВС-тай хамтран анх удаа хэрэгжүүлж эхэлсэн.
- Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөл 2007 онд байгуулсан.
- Банкны үйл ажиллагааны зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг тогтоох, хяналт тавих журмыг 2007 оны 10-р сард шинэчлэн баталсан.
- Хөрвөх чадварын эрсдлийг удирдах зөвлөмжийг 2008 оны 6-р сард шинээр баталсан.
- Активын зохистой харьцааны доод хэмжээг 2007 оны 2-р хагсаас эхлэн шат дараатай нэмэгдүүлж 12 хувьд хүргэх чиглэл баримталсан.
- Зээлийн мэдээллийн сангийн програм хангамжийг шинэчлэх ажлыг эхлүүлсэн.
- Санхүүгийн мэдээллийн албыг 2006 оны эцсээс шинээр зохион ыайгуулж ажилуулж байна.

3. Гадаад валютын нөөцийн удирдлагыг боловсронгуй болгох чиглэлд

- Нөөцийн удирдлагын арга барилд 2007 оноос томоохон өөрчлөлт хийж, эрсдлийн удирдлагын албыг 2007 оны эхнээс шинээр байгуулж ажилуулсан.
- Төлбөрийн тэнцлийн статистикийг илүү нарийвчлалтай гаргадаг болсон
- Гадаад валютын цэвэр албан нөөц 2008 онд 630 сая ам доллартай тэнцүү байсан бол 2009 онд 12,5 долоо хоногийн импортын хэрэгцээг хангах хэмжээнд хүрч нэмэгдсэн.

4. Төлбөр тооцооны системийн эрэдлийг бууруулах чиглэлд

- Монголбанкнаас баримтлах төлбөр тооцооны системийн бодлогын баримт бичгийг шинээр боловсруулсан.
  - Төлбөрийн системийн үндэсний системийн үндэсний зөвлөлийг шинээр байгуулж, банк хоорондын төлбөр тооцооны системд тавих хяналтыг чангатгасан.
5. Төвбанкны зохистой удирдлагыг боловсронгуй болгох чиглэлд
- Төвбанкны нэр дээр хийгдэж буй гэрээ хэлэцээрийг шинэ бүртгэлийн систем нэвтрүүлэв.
  - Ажилтнуудын ёс зүйн журам 2008 оноос шинээр батлав.
6. Банкны салбарын хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох чиглэлээр ажиллаж ирсэн.
- Төвбанкны тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах 2009 онд
  - Валютын зохицуулалтын хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах
  - Ипотекийн зах зээлийн харилцааг зохицуулсан хуулийн төслүүдийн баримт бичгүүд бэлтгэгдэж байна.
13. Профессор Пүрэвбаатар Г. Манай улсын санхүү эдийн засаг ноцтой хүндэрч байна, Өдрийн сонин №012 /3089/ 2009-01-17

Монгол улсын санхүү эдийн засаг ингэж хүндэрсний гол шалтгаан нь:

- Өнгөрсөн жил инфляци 34-24 хувьд хүрсэн, одоо 21 хувь байгаа.
- 2008 оны сүүлчээс өнөөг хүртэл зэс, алтны гадаад зах зээлийн үнэ огцом унасан.
- Арилжааны банкуудын зээл зогсонги байдалд орсон.
- 2008 оны сүүлээр төгрөгийн ам доллар, юаньтай хөрвөх ханш суларч үргэлжилсээр байгаа.
- УИХ, ЗГ санхүүгийн хүндрэл хямралаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ аваагүйтэй холбож үзнэ.

Төсвийн алдагдал, гадаад худалдааны алдагдал, абнкны зээлийн хязгаарлалт, валютын сангийн нөөцийн хэжээ буурсан, ядуурао нэмэгдэх зэргээр макро түвшинд хямрал илэрч байна.

Хүндрэл хямралыг хүндрэл багатай давах арга зам - Халамжийн мөнгийг зогсоож олон улсын байгууллагуудаас хөнгөлттэй зээл авах, мөнгөний бодлого сайжруулах, хямралын эсрэг хөтөлбөр боловсруулах, төрийн албаны хариуцлага сахилга батыг сайжруулах.

Стратегийн ордуудыг гадаадын хөрөнгө оруулагчдад ашиглуулах оновчтой хувилбарууд

- Нийт ашгийн 70-75 хувийг татвар төлбөр хураамжаар авхаар тооцож гадаадын ашиглуулах хувилбар,
- Бүтээгдэхүүн хуваах хувилбар,
- Концессээр ашиглуулах хувилбар
- Өөрчлөлт шинэчлэлт.

Өнөөдөр манайд өөрчилж шинэчлэх ёстой салбар нь дээд боловсрол, эрүүл мэнд, орон нутгийн засаг захиргааны бүтэц зохион байгуулалт, хуулиуд Шинэ арга барилаар ажиллахыг зөвлөж байна. Засгийн газрын мөрийн хөтөлбөр, Үндсэн чиглэл, мөнгөний бодлогоо эргэж харж ирэх 4 жилд хэрэгжүүлэх эдийн засаг нийгэм, төсөв санхүүгийн бодлогоо өөрчилж шинээр боловсруулж хэрэгжүүлэхийг зөвлөж байна.

14. Хувийн хэвшлийнхний дуу хоолой, хэрэгцээ шаардлагыг илүү мэдэрч ажиллах нь чухал, Өнөөдөр, №35, 36, 2009.02.13

3. Батболд /эдийн засагч/: Зөвхөн Монголд л төр, засгийнх нь зүгээс “хямралын эсрэг” татварыг нэмэгдүүлж, хэрэглээг бууруулах бодлого хэрэгжүүлж эхлэх вий.

- Хэрэглээг дэмжье!
- Татвар, шимтгэлийг бууруулъя!
- Бизнесийн орчныг сайжруулъя!

15. Хэмжээ хязгааргүй зээлийг эдийн засаг шингээж чадахгүй, Өдрийн сонин №049 /3125, 3126/ 2009-02-23

Ч. Улаан - 1-р сарын байдлаар төсвийн орлого өмнөх оны мөн үеийнхээс 50 хувиар буурсан байна. Хөгжлийн сан буюу төсвийн эрсдлээс ахмгаалах сангийн мөнгөө гамгүй зарчихсан. Хямрал бидэнд эдийн засгийнхаа чадавхийг тодорхойлох, эдийн засаг дах гаж үзэгдэл, тогтолцоогоо олж харах, засах боломжуудыг олгож байна. Тухайлбал Монгол орон халамжийн орон болчихжээ бэлэн мөнгө тараадаг гэж яриж байгаа нь гаж үзэгдлээ олж тогтоосны шинж. Бусад орнуудад адилхан ажилгүйдэл бий болох гээд сандарч байна. Манайх орон тоог хадгалж үлдэхийн тулд, хүмүүсийг ажилгүй болгохгүйн тулд цалингаа бууруулъя гэж байгаа хэрэг. Зарим оронд ажлын цагийг нь хорогдуулах арга хэмжээ авч байна.

16. Зарлагаа хэмнэж хямралыг ингэж давъя, Өдрийн сонин №054 /3131/ 2009-03-05

Д. Санж - Бүх төрлийн халамж, тэтгэмж, залуу гэр бүлийн мөнгө, хүүхдийн мөнгө ажил-гүйчүүдийн тэтгэмжийг зогсоож дээрх халамжуудыг хөдөлмөртэй холбож олгох нь зөв юм. Тухайлбал, нийслэлд хороо, хэсгийн дарга нарын удирдлага дор гудамж, гуу жалганы хогийг цэвэрлүүлж өгөх жишээтэй.

17. Төсвийн тодотголоос буюу хямралаас түүсэн олз, Өдрийн сонин №057 /3134/ 2009-03-09

С. Чулуунбаатар - Хямралын үр дүнд төрийн нэрээр үрэн таран хийж байсан 50 гаруй тэрбум төгрөгийг илрүүлж танаж чадлаа. Энэ бол бидний хямарлаас түүсэн олз, үрэлгэн зарлагын зах сэжүүр. Төсвийн тодотгол бол дөнгөж ажлын эхлэл. Үүнд УИХ, ЗГ, ар иргэд ч тайвшрах хэрэггүй. Эрүүл төртэй элбэг хангалуун эдийн засагтай байхын тулд улам ихийн эрж хайж, хийж бүтээх үүрэг бидэнд оногдож байна.

18. Зээлийн баталгаа хөрөнгө оруулах боломж, Өдрийн сонин №060 /3137/ 2009;

Т. Намжим - Хамгийн ойрын хугацаанд хэрэгжүүлэх шаардлагатай болоод байгаа Оюутолгойн зэс алтны орд, таван толгойн коксжих нүүрсний орд болон бусад ашигт малтмалын стратегийн томоохон ордуудыг гадаадын компанитай хамтран ашиглахад, монголын талын оролцооны хувьд ногдох их хэмжээний хөрөнгийг гадаадаас зээлээр авах шаардлага гарах болно. Мөн зөрим боловсруулах үйлдвэр байгуулах төслийг хэрэгжүүлэхэд ч гадаадаас хөрөнгө оруулалтын зээл авах явдал тулгарч байгаа юм.

19. Долларын ханш яагаад огцом буурсан бэ, Өнөөдөр, №76, 2009.04.06

Долларын ханш яагаад огцом буурсан бэ? - Д. Дэлгэрсайхан /МБ-ны Санхүүгийн зах зээлийн хэлтсийн захирал/

- Ерөнхийдөө долларын ханшийн хөөс ариллаа гэж ойлгож болно. Эдийн засгийн бодит ханш тогтож байна. Манайхан эдийн засгийн байдлаа судалж үзэлгүйгээр юм

л бол ханарч гүйгээд байх юм. Долларын ханш өснө гээд хүмүүс хэтэрхий их доллар худалдаад авчихсан байна. Гэтэл ханш буурч эхэлмэгц алдагдал хүлээхгүйн тулд бүгд зарж, улмаар ханшийг огцом унагаж байна. Долларын ханш сулрахад МБ-ны дуудлага худалдаа, мөнгөний бодлого, зэсийн үнийн харьцангуй тогтвортой байдал, ОУВС-гийн зээлийн тухай мэдээлэл ялимгүй нөлөөлсөн байж болно. МБ бол ханшийг тогтвортой байлгахыг л зорино шүү дээ. Бодит эдийн засагтайгаа уялдсан, эрэлт нийлүүлэлтэд үндэслэсэн ханш байхын тулд үнэн зөв мэдээлэл их чухал. Ингэж байж л зах зээлийн жам ёсны ханш бий болно.

Ө. Ганзориг /Санхуугийн зах зээлийн холбооны ерөнхийлөгч/

- Ханш огцом хэлбэлзэж буй нь хүмүүс ихээр спекуляц хийсэнтэй холбоотой. Өврөөр хэлбэл, хүмүүс ашиг олол .эорилгоор их хэмжээний доллар худалдан авсан байна. Энэ нь ханшийг огцом өсөхөд хүргэсэн. Эргээд ханш ул ялиг доошлоход хүмүүс алдагдах хүлээхээс айж ихээр зарж эхэллээ. Мөн аж ахуйн нэгж, байгууллагууд сул чөлөөтэй мөнгөөрөө доллар авсан байжээ. Энэ бүгд эргээд их хэмжээний нийлүүлэлт хийж буй нь ёстой нөгөө “дайран дээр давс нэмж” байна. Ханш огцом унаж буй нь иргэд, байгууллагуудын гар дээр их хэмжээний доллар байсныг харуулж байгаа хэрэг. Тэгэхээр энэ маань сонгодог жишээ боллоо л доо. Ханш өсдөг, бас буурдаг. Ханшийн савлагаанаас ашиг олно гэдэг бол зөвхөн мэргэжлийн байгууллага, хүмүүсийн хийх ажил юм. Ард иргэд үүнд оролцвол эргээд өөрсдөө алдагдал хүлээхэд хүргэж байгааг саяын жишээ харууллаа. Долларыг 2000 төгрөгт хүрнэ гээд 1500-1700 байхад нь худалдан авсан хүмүүс асар их алдагдал хүлээлээ. Бид ханш богино хугацаанд тогтворжино гэж бодож байгаа. Гэвч дунд хугацаанд төгрөгийн ханш бага зэрэг сулрахыг үүсгэхгүй. Урт хугацаанд төгрөгийн ханш чанга байна гэсэн бодол маань хэвээрээ.

С. Мягмар /“Дэлгэрэх” валют арилжааны төвийн захирал/

- Доллар, юань хоёр бол “Найман шарга”-ын гол эргэлтийн валют учир ханш нь харилцан хамааралтай хэлбэлздэг. Хятадууд ноолуур, түүхий эд авахын тулд юаниа зарж байгаа, түүчлэн Хятадын хоронго оруулалттай зарим барилгын ажил эхэлсэнтэй холбогдуулан сүүлийн үед юань ихээр орж ирж байна. “Найман шарга” валютын захад өдөрт дунджаар сая орчим юань орж ирж байгаа. Энэ нь ченжүүдийн гар дээрх гадаад валютыг ихэсгэж, ханшийг унагаж байгаа гэхэд болно.

Юань 200 төгрөгт хүрч, доллар 1400 төгрөгөөс давж байх уед хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүдээр гадаад валютын ханш цаашид ч өснө гэж мэдээлээд, үүнээс болж иргэд, байгууллагууд ашиг олох авсан. Ларин одоо ханш буух хандлагатай байна гэж байгаа учир тэд алдагдалд орохгүйн тулд нөөцөлсөн валютаа зарж байна гэх уу дээ. Гэтэл ченжуудийн гар дээр гадаад валют ахиу байгаа учир авах сонирхолгүй болчихсон. Ингээд л үнэ огцом уналаа. Ер нь “Найман шарга” захад худалдан авагч, худалдагч хоёроос л бүх асуудал шалтгаалдаг шүү дээ.

20. Татварын бодлого, Өдрийн сонин №089 /3166/ 2009-04-14

ТЕГ-ын дарга Оюунбаатар Ц. - Татварын байгууллага шинээр үүсэн бий болсон 1990-өөд оноос хойш 18 жилд харьцангуй байр сууриа олсон орчин үеийн хөгжитэй орнуудын хэмжээнд хүрэх, зах зээлийн нийгмийн татварын байгууллага болж төлөвшиж амжаагүй байлаа. Монголын татварын алба шинэчлэлийн шатагндаа явж байна.

21. Санхүү эдийн засгийн хямралын голомтууд, Өдрийн сонин №159 /3236/ 2009;

Профессор Пүрэвбаатар Г. - Бүтээн байгуулалтыг хэрэгжүүлэхэд хамгийн том бэрхшээл нь манайд хөрөнгө оруулах санхүүгийн эх үүсвэр байхгүй явдал. Оюутолгой, Таван толгойг

ашигласны дараа хуримтлал буй болж энэ бэрхшээлээс гарна гэж ойлгож байна. Энэ болтол гадаадаас ихээхэн хэмжээний урт хугацаатай, бага хүүтэй зээл авах шаардлагатай.

22. Мөнгөний бодлогын хамрах хүрээг өргөтгөх шаардлагатай, Өнөөдөр, №252 /3815/, 2009-11-02

Профессор Пүрэвбаатар Г. - Хямралд нэрвэгдэж хэд хэдэн банк алдагдалтай ажилласан үндсэн шалтгаан нь өндөр хүүтэй хадшаламжийг өрсөлдөж татсан, эх үүсвэрээсээ хэтрүүлж зээл олгосон гүйцэтгэх захирал, дэд захиралууд удирдах ажилтан нарын мэргэжил, чадвар, туршлага дутагдсанаас менежмент маш муу, зээлийн удирдлага сул зэрэг юм. Мөнгөний бодлогын хамрах хүрээг дараах чиглэлээр өргөтгөхийг зөвлөж байна.

- Жижиг дунд үйлдвэрлэл, бодит эдийн засагт бага хүүтэй зээл олгохыг мөнгөний бодлогод тусгах,
- Арилжааны банкуудын өөрийн хөрөнгийг нэмэгдүүлж, томруулах, бэхжүүлэх,
- Банкуудыг эрсдлийн даатлад шилжүүлэх,
- Бүртгэл мэдээллийн сүлжээг цахимжуулах, үйлчилгээний шинэ арга барил,
- Бүтцийн өөрчлөлт шийдвэрлэлт хийх,
- Удирдлагын чадварыг дээшлүүлэх
- Монголбанкны дэргэл сургууль байгуулах,
- Гадаадаас авах зээлийг буцааж төлөх боломж, ашигласны үр ашгийг Монголбанк тооцдог болох

23. Хямралын Монгол хувилбар, 2009-11-16, <http://baabar.niitlelch.mn/content/161.shtml>

Баабар: ДНБ хэдхэн жилийн дотор хэд нугарч нэмэгдсэн нь бидний шургуу хөдөлмөрийн үр дүн биш, түүхий эдийн үнийн эрс өсөлтөөс болсон. Улс гэнэт баяжсан. Улаанбаатар хотын төсөв 10 жилийн дотор 10 дахин нэмэгджээ. Улсын төсөв ч бараг тэгж нэмэгдэх шахсан. Үндэслэлгүйгээр цалин тэтгэмж нэмэх нэг төрлийн уралдаан болов. Гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг хөөж туун, шинээр үйлдвэр уурхай байгуулах алтан боломжоо алдсан. Даамжирсан өвчин нь 68 хувийн гэнэтийн татвар ч гэх шиг улс орноо хоролсон марзан шийдлийг ч буй болгосон. Үүнээс болж зөвхөн алтнаас боломжит 500 сая доллар алдсан байхаар яахав?

24. Төгрөгийг хатуу валюттай уяъя, 2009-11-16, <http://baabar.niitlelch.mn/content/151.shtml>

Баабар: Сүүлийн нэлээд хэдэн жил монгол төгрөгийг ганц америк доллартай уяснаар төгрөгийг ам.доллартай харьцуулсан ханш өөрчлөгдөөгүй боловч долларт уягдсан төгрөг дагаж ханш унасаар ихээхэн хямралд орж байна. Нефтийн болон хүнсний үнэ огцом дэлхий даяараа огцом өсөж байгаатай энэхүү ханшны уналт хавсарч өдгөө инфляцийн төвшин 30 хувь аль хэдийнээ гараад явчихлаа. Ийм өндөр инфляцийн үед хөрөнгө оруулалт зогсож, эдийн засгийн өсөлт зогсоно. Инфляцийг эмчилдэг ганцхан арга бий нь цаасан мөнгөний нийлүүлэлтийг хязгаарлах. Ашгүй Монгол банк ч ийм арга хэмжээ аваад эхлэх шиг. Гэтэл ганц хийдэг эмчилгээг нь эсэргүүцдэг “ухаалаг толгойнууд” зурагтаас салахаа болилоо. Хөрөнгө оруулалт зогсож, банкууд зээл өгөхөө болилоо гэх мэтээр тайлбарлаж байна.

25. МБ долларын интервенц хийж болохгүй юу, 2009.11.18, <http://otgonbayar.niitlelch.mn/content/735.shtml>

Отгонбаяр: Долларын ханш цагаар хувьсан чангарч, үндэсний монгол төгрөг үнэгүйдэж байна. Эрх баригчид ядаж л ам.долларын өсөлтийг барих гэж Төв банкны ерөнхийлөгчийг сольж, валютын ченжийн захыг шалгаж, үйл ажиллагааг нь гурав хоногоор хааж, зарим

ченжийг цагдаагийн байгууллагад шилжүүлж үзлээ. Тэглээ гээд үр дүн гарсангүй. Эрэлт, нийлүүлэлтээ “хэт мэдэрч” байгаа ам.долларын ханшийн энэ хэлбэлзэл нь МБ-, “Найман шарга” хоёрын аль нь мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлдэг төв банкны үүргийг гүйцэтгээд байгааг ялгахад бэрх болгов.

Төв банкнаас ам.долларын интервенц хийж болмоор санагдах юм. Долларын интервенц хийж, зэрэгцээд Монгол Улсад ямар ч гүйлгээ, төлбөр тооцоог ам.доллараар хийхийг хатуу хориглож, түүнийгээ хатуу хянасан хос бодлогын үр дүнд үндэсний валют болох төгрөгийн ханш чангарах боломжтой юм.

26. Бөмбөлөг, 2009.11.19, Болормаа, <http://bolormaa.niitlch.mn/content/970.shtml>

Хоёрдугаар сард 18 орчим хувьтай гарсан инфляцийн үзүүлэлт энэ сард дахин нэмэгдэх нөхцөл бүрдээд байна. Энэ удаагийн нэмэгдэл огцом өгсөх магадлалтай нь мөн л бодлогын алдааны үр дагавар билээ. Монголын зах зээлд асар их мөнгө урсан орж ирж байна. Ашигт малтмалын ордуудыг ашиглаж эхлэх үед энэхүү урсгал улам бүр түрнэ. Харин мөнгөний урсгалыг зохицуулдаг бодлого нь хаана байна вэ? Холыг харсан бодлогогүй, нөхөн олговор, цалингийн нэмэгдэл мэтхэнээр хоёр гурван сардаа хүмүүсийн сэтгэлийг худалдан авдаг арга барилаар тэр их мөнгөн урсгалыг зохицуулах боломжгүй.

27. Монголын эдийн засаг: Ихэр хямрал - 2009 оны III улирал, 2009-12-29, <http://www.baabar.mn/content/1175.shtml>

Тулгаа: Мөнгөний хумих бодлого болон эдийн засгийн уналттай холбоотойгоор инфляци ихээхэн буурсан тул одоо эдийн засгийг дэмжих мөнгөний тэлэх бодлогыг илүү эрчимтэй авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна. Цаашид зээлийн бууралт нь нийт хөрөнгө оруулалтыг багасгаснаар эдийн засгийн сэргэлтийг удаашруулж, улмаар энэ нь эргээд зээлийн чанарыг муутган, зээл олголтыг бууруулах “эргүүлэг” маягийн холбоосыг бий болгох аюултай юм. Үүнээс сэргийлэхийн тулд банкууд дахь чанаргүй активын асуудлыг яаралтай шийдэх, эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих мөнгөний болон төсвийн бодлогыг идэвхитэй авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

Монголын Засгийн газар 2009 оны 10-р сард Оюутолгойн орд газрыг ашиглах гэрээг гадны хөрөнгө оруулагчидтай үзэглэсэн бөгөөд ирэх жилүүдэд тус орд газрын ашиглалт нь Монголын эдийн засагт томоохон нөлөө үзүүлэхээр байна. Иймд 2008-2009 оны төлбөрийн тэнцлийн хямралаас сургамж авч, цаашид валютын ихээхэн хэмжээний орох урсгалын нөлөөнөөс үүдэн гарах магадлалтай төгрөгийн бодит ханшийн сулралтыг инфляцид бус, валютын ханшид аажмаар шингээх нь зүйтэй юм. Үүний тулд МБ валютын зах зээл дэх оролцоогоо бууруулж, хөвөгч ханшийн амлалтаа биелүүлэн, инфляцийг онилох бодлогоо эрчимжүүлэх нь зохистой.

Эдийн засагт дефляци тулгараад буй өнөө үед Олон улсын валютын сан болон бусад бодлого боловсруулагчид инфляцийн аюулаас айж бодлогын хүүг өндөр түвшинд барьж байгаа нь эдийн засгийн уналтыг удаан хугацаанд үргэлжлэхэд хүргэж болзошгүй юм. Иймд төсвийн болон мөнгөний бодлогыг илүү зөөллөх замаар эдийн засгийг дэмжих нь зүйтэй.

28. Монголын эдийн засаг: Ихэр хямрал, 2009-12-16, <http://www.baabar.mn/content/1109.shtml>

Н.Тулгаа: 2008 оны 2-р улирлаас МБ инфляцийг тогтворжуулах бодлого явуулж, мөнгөний нийлүүлэлтийн өсөлтийг удаашруулсан. Энэхүү арга хэмжээ нь хөрвөх чадварын хомсдолыг үүсгэж, улмаар зээлийн саатлыг бий болгосон. Мөн инфляцийг тогтворжуулах бодлого нь импортын огцом өсөлтөд хүргэсэн бөгөөд энэ нь Төв банкинд итгэх итгэл сул

байсантай холбоотойгоор хэрэглээ нэмэгдсэнээс шалтгаалсан байж болох юм.

Төгрөгийн ханшийн уналт нь гадаад валютаар зээл авсан зээлдэгчдийн төлбөрийн чадварыг муутгаснаар банкуудын зээлийн эрсдэлийг нэмэгдүүлж, улмаар банкны салбарын хүндрэлийг гүнзгийрүүлэн, дотоодын зээл үргэлжлүүлэн буурах нөхцөл байдлыг үүсгэсэн. Эдгээр ихэр хямралын дүнд дотоодын үйлдвэрлэл 2009 оны 1-р улирлаас хурдацтай унаж эхэлсэн бөгөөд цаашид эдийн засгийн өргөн хүрээтэй хямралаас сэргийлэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Төлбөрийн тэнцлийн хямралын эсрэг авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ нэгэнт эхний ээлжинд зорилгодоо хүрсэн, 5-р сарын байдлаар жилийн инфляци 8% болж буурсан зэргийг харгалзан үзэж цаашид нийт эрэлтийг дэмжих замаар бодит эдийн засгийг сэргээхийн тулд Төв банкны бодлогын хүүг бууруулах, төсвийн тэлэх бодлого явуулах зэрэг арга хэмжээг цаашид авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

29. Санхүүгийн детектив, 2010-1-4, <http://baatarhuyag.niitlech.mn/content/1189.shtml>

А.Баатархуяг: 2,7 сая хүнтэй улсын төсөв ба 1,2 сая хүнтэй хотын төсвийг харахад л энэ төвлөрлийн гажиг мэдэгдэнэ. Улс 2,3 триллионы орлого олно гэж тооцож байхад манай улсын бизнес, санхүү, улстөр, соёлын төв Улаанбаатар хот ердөө 120 миллиардыг олох ажээ. Гэтэл энэ 120 тэрбумаас 55 тэрбумыг улс булааж аваад 60 гаруйхан тэрбумыг зарцуулах эрх хотод үлдээв. Ийм марзан төсөвтэй хот гэж байх уу?

Төсөв батлах үед алдагдлаа хуурамчаар багасгаж байна. Жишээ нь төсвийн алдагдал хагас триллионд дөхөөд ирмэгц “Хойтон жил зэсийн үнэ 6300 болно, бид тонн зэсийн үнийг 5000 гаруй ам.доллар гэж даруухнаар тооцсон” гэж төлөгдөөд орлогоо зохиомлоор нэмж, алдагдлаа зохиомлоор багасгав. Хойтон жил зэс ямар үнэтэй байхыг манай сангийн сайд мэддэг бол мөн лутaa.

Засгийн газарт зээл олгох сонирхолтой гадаадын хандивлагчид цөөрснөөс гагцхүү дотоод зах зээлээс олдог нэмэлт эх үүсвэртээ найдахаас өөр гарцгүй болжээ. Өнгөрсөн жилээс дотоод өр тавих моод дэлгэрлээ. Нэг хэсэг их мөнгөнд цатгалдаад ОУВС-г тоохоо ч больсон ба сантай, сангүй бид явна гэж аархаж байлаа. Тиймээс ОУВС-гаас шаардаж байсан стандартыг үл тоон төсвөө асар ихээр тэлсэн тул, алдагдал замаа алдаж, сонгуулийн амлалтаар халамжийг хэтрүүлж, намууд эвссэнээр төсвийн байгууллагуудын орон тоог замбараагүй нэмжээ.

30. Энэ бол дефляци!, 2010-1-7, <http://www.baabar.mn/content/1203.shtml>

Нээлттэй нийгэм форумаас 2009 оны 5-р сард гаргасан тайланд инфляци 2009 оны 3-р сарын байдлаар жилийн 17 хувьтай байгаа нь Монголын эдийн засгийн хамгийн тулгамдсан асуудал гэж дүгнээд мөнгөний нийлүүлэлтийн өсөлтийг бууруулах замаар инфляцийг хязгаарлахыг зөвлөсөн (Нээлттэй нийгэм форум, 2009). Гэтэл уг тайлан гарснаас хойш тун удалгүй 5-р сарын эцэст инфляци жилийн 7 хувь буюу нэг оронтой тоонд хүрч буурсан бөгөөд инфляци ингэж буурахыг 3-р сарын мэдээнд тулгуурлан таамаглах боломжтой байсан юм! Мөн Олон улсын валютын сангаас 2009 оны 11-р сард гаргасан тайланд Монголын эдийн засгийн байдалд 2009 оны 7-р сарын байдлаар шинжилгээ хийсэн бөгөөд инфляци хэдийгээр буурч байгаа боловч энэхүү бууралтын дийлэнх нь хүнсний бүтээгдэхүүний үнийн бууралтаас шалтгаалсан, хүнсний бус бүтээгдэхүүний жилийн инфляци хоёр оронтой тоонд хэвээр байгаа тул мөнгөний бодлогыг болгоомжтой явуулж, хумих бодлогыг үргэлжлүүлэхийг зөвлөсөн (International Monetary Fund, 2009).

Сарын мэдээнээс ажиглавал 2008 оны 8-р сард сарын суурь инфляци 7.5 хувьтай байсан нь дээрх өндөр суурь инфляцийн дийлэнхийг эзэлж байгаа бөгөөд түүнээс хойш суурь

инфляци хурдацтай буурсан нь харагдана. Эндээс дүгнэвэл жилийн суурь инфляци дээрх байдлаар буурахыг мөн урьдчилан таамаглах боломжтой байсан бөгөөд үүнийг ажиглаагүйгээс Олон улсын валютын сангийн дүгнэлт алдаатай гарчээ. Одоо инфляци их хэмжээгээр буурч, зарим үед дефляцитай хүртэл гарч байгаа бөгөөд бодит эдийн засгийн байдал сайнгүй байгаа нь өмнө дурдсанаар (<http://www.baabar.mn/content/1175.shtml>) мөнгөний бодлогыг зөөлрүүлэх боломж болон шаардлага байгааг харуулж байна.

31. Төсвийн төвлөрлийг сулруулах шаардлагатай, 2010.01.11 Өдрийн сонин №007

Ерөнхий сайд асан Д. Бямбасүрэн:

- Монголын эдийн засгийг хамгийн их туйлдуулж, буруу явуулаж байгаа зүйл нь төсөв. Ихэнх орнуудад бий болгосон ДНБ-ийхээ 80 хүртэлх хувийг хүн амыхаа хэрэглээндээ зарцуулаад явдаг. Одоогоос 3 жилийн өмнө Монгол улс ДНБ-ийхээ 70 хувийг хүн амын хэрэглээндээ зарцуулдаг байсан. Гэтэл одоо 40 гаруй хувь болтлоо буурсан. Тэгэхээр төрийн зарлага данхайж талаас илүү хувийг үрэн таран хийж байна гэсэн үг.
- Төсөв бүрдүүлэхэд учир дутагдалтай зүйл их байна. Жинхэнэ баялаг бүтээдэггүй, дамжиж худалдаж борлуулдаг үйлчилгээний салбаруудын татвар өндөр байх ёстой. Гэтэл бүх зүйлийг ижил татвартай болгосон. Төсөв бүрдүүлэхэд том аж ахуйн нэгжүүдийн оролцоо, хариуцлага өндөр байх ёстой. Гэтэл том жижиг гэсэн ялгаагүй нэг шатлалын татвартай болгосон.
- Төсвийн зарлагын тухайд орон нутаг нь өөрөө юу хийхээ мэддэг байх ёстой. Үндсэн хуулиар, нутгийн өөрөө удирдах ёсонд орон нутгийн хурлын удирдлагууд тухайн сум, орон нутгийгаа хөгжлийн асуудлыг бүрэн шийднэ гэсэн байдаг. Гэтэл төсвийг нь өгдөггүй.
- Тэгэхээр төсвийн төвлөрлийг сулруулах шаардлагатай. Орон нутагт мөнгийг нь өгөөд өөрсдөө асуудлаа шийд гээд сууж байх хэрэгтэй шүү дээ. Төрийн данхайсан төсөвт ядахдаа бага ч атугай хэмнэлт хийвэл байдал засрана.

32. “Эрнандо де Сото нийтлэлчидтэй уулзлаа”, Ардын эрх №27 2010-2-9

Манай багийн хийсэн судалгаагаар бизнесийн байгууллагуудын 20 хувь нь л албан ёсоор ажиллаж байгаа юм байна. Бусад компаниуд нь албан бус эдийн засагт хамрагдчихаж байна. Зах зээлийн эдийн засаг маань ерөөсөө бүх систем стандартчилагдсан байхыг шаарддаг.

33. “Монгол улсад хэрэгжиж буй Стэнд бэй хөтөлбөрийн талаар “Монголын эдийн засаг сэргэж байгаа”, Монголын мэдээ 2010.02.11 №29

ОУВС төлөөлөгч Стивен Барнетт:

- Стэнд бэй хөтөлбөрийг өнгөрсөн 4 сараас хэрэгжүүлж эхэлсэнээс хойш Засгийн газар, банкнаас авч хэрэгжүүлсэн бодлогын үр дүнд Монгол улс дэлхийн санхүү, эдийн засгийн хямралын үр нөлөөг зөөлрүүлж, түүнд зохицох нөхцөл бүрдсэн.
- ДНБ өсөлт энэ онд 7 орчим хувьд хүрэх төлөвтэй байгаа нь Оюутолгойн орд дээр хийгдэх бүтээн байгуулалттай шууд холбоотой. Үнийн өсөлт 2011 онд 6 хувь дээр тогтворжино гэж үзэж байна.
- Банкны салбарыг хөгжүүлж хэрэгтэй. Олон улсын туршлагаас хархад банкны эрүүл тогтолцоо нь аж ахуй нэгж, хувь хүмүүс зээлийг болмжийн нөхцөлөөр авч ашиглах нөхцлийг бүрдүүлж, хувийн хэвшлийн хөгжлийг дэмжиж байдаг. Үүний адил банкны бүтэцийн өөрчлөлтийн цогц төлөвлөгөөг УИХ-аар батлуулах хэрэгтэй.

34. “Их өрийн чимээ”, Өнөөдөр №41 2010-2-19

- Улаанбаатарт болсон Эдийн засгийн форумын үеэр Монгол Улсын Сангийн сайд “Блумберг”-т өгсөн ярилцалгатаа энэ оны эцсээр Монгол улс 8-10 жилийн дараа төлөх нөхцөлтэйгээр 1.2 тэрбум долларын бонд (засгийн газрын өрийн бичиг) гаргаж дэд бүтцийн салбарт хөрөнгө оруулалт хийнэ гэж мэдэгдлээ. Энэ бол бондын хүү (купон) гэж наад зах нь жилийн 5.0 хувийн төлбөрийг гаргасан өдрөөсөө тооцон, жил бүрийн эцэст 60 сая доллар, хугацаа нь дуусахаар үндсэн зээлийн хамт төлөх тусгаар улсын өр тавих гэж байгаагаа хэлж байгаа юм.
- Энэ оны эцсээр гэдгийн цаана Засгийн газрын төсвийн алдагдлыг ДНБ-ий 5.0 хувиас хэтрүүлэхгүй байлгах ОУВС-гийн 2008 оны намар тавьсан хязгаарлалтын хугацаа дуусахыг хэлж байгаа хэрэг. Түүний өмнөхөн Монгол улсын Ерөнхий сайд Таван толгойн нүүрсний орд газрыг Монгол улсын 100 хувийн өмчид байлгана гэж бага мэдлэгтэй сонгогч нарт хандсан мэдэгдэл хийсний цаад учир нь энэ бололтой.
- Манай засгийн газар гадаадаас урт хугацаатай зээл авч, өндөр хүү төлөн, тэртэй тэргүй таван хувийн алдагдалтай баталсан 2010 оны төсвийн алдагдлыг 25 хувиар өсгөж байгаад, орчин үеийн дээд зэргийн технологи дээр тулгуурласан цахилгаан станц, авто болон төмөр зам тавьж, олборлох, баяжуулах, боловсруулах үйлдвэр байгуулах, харин тавьсан өрийг нь дараа дараачийн Засгийн газар төлөөд явах тухай яриа болж буй хэрэг. Уг нь бол гадаадын хөрөнгийг оруулаад, өөрсдөөр нь бүх ажлыг нь хийлгээд, харин Засгийн газар холбогдох татвар хураамжаа хуулийн дагуу аваад явбал Монголын ард түмэн бид ядаж өргүй байна. “Тэмээн дээр ямааны гарз гаргахгүй” гэдэг дээ.

35. Шинэ стратеги, Өнөөдөр №87 2010-4-14

Д. Жаргалсайхан:

- Монгол Улс эдийн засгаа зах зээлийн жимээр чирч, унаж бүдэрч байсан ч гадаадын донор орнуудын тусламж дэмжлэгтэйгээр босож, сэргэсээр явж ирсэн 20 жилээ эргэн харж, алдаа оноогоо бодитой дүгнэх цаг болжээ. Бид үндэсний бодлогоо, эрч хүчээ юунд төвлөрүүлж, ямар үр дүнд хүрснээ цэгнэж, хаана юуг бүтээн бий болгох тухайгаа ажил хэрэгчээр хэлэлцэн, дараачийн 20 жилийн стратегиа тодорхойлох хэрэгтэй байна.
- Нөгөө талаас Монгол Улс дэлхийн ашигт малтмалын газрын зураг дээр улам бүр гялалзан тодорч байгаа, бас дэлхийн хамгийн том хэрэглэгчийн дэргэд байршилтай учир уул уурхайн аж үйлдвэрийн аварга загаснууд нухацтай ажиглаж, зарим нь аль хэдийнэ орж ирээд байна. Дахин нөхөгддөггүй үүц болох байгалийн баялгаа задлан хэрэглэх гэж байгаа учир монголчууд бид одоогийн асуудлуудаа шийдэхээс гадна, хойч үе маань өвлөн авахуйц өөр баялаг бүтээх учиртай.
- Нийгэм, эдийн засгийн хөгжлөө уул уурхайн баялагтаа тулгуурлан оновчтой, өгөөжтэй хөгжүүлэхэд чиглүүлсэн төрийн бодлогын шинэ стратеги бидэнд хэрэгтэй байна. Шинэ нөхцөл байдал, шинэ сэтгэлгээг шаардаж байгааг анзаармаар байна. Өнгөрсөн хугацаанд Монгол Улсын төр засаг макро эдийн засгийн асуудалд голлон төвлөрч, эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангахад анхаарч ирлээ.
- Макро буюу эдийн засгийн “том зургийн” бодлого нь нийгмийн нийт бүтээгдэхүүний хэмжээ, ажлын байрны тоог нэмэгдүүлэх, бараа үйлчилгээний үнийг тогтвортой байлгах, гадаад худалдааг тэнцвэржүүлэх зэрэг дөрвөн зорилгыг агуулдаг. Энэ үүргээ ээлжлэн солигдож байсан Монголын Засгийн газрууд, өөрийн гол зээлдүүлэгч Олон Улсын Валютын Сангийн шахалт дор алдан, онон гүйцэтгэж ирсэн бөгөөд бас ч багагүй туршлага хуримтлуулав. Гэвч макро эдийн засгийн бодлого ямар ч сайн байлаа гээд түүнийг дэмжсэн микро эдийн засгийн оновчтой бодлогогүйгээр амжилтад хүрдэггүй

гэдгийг хөгжиж байгаа бусад олон орны адил Монголын төр засаг тооцсонгүй.

- Макро эдийн засгийн харьцангуй тогтвортой байдал дангаараа тухайн улсынэдийн засгийн хөгжлийн гол зорилт буюу иргэдийн амьдралын түвшинг дээшлүүлэхэд чухал шаардлагатай боловч хангалттай нөхцөл биш юм. Эдийн засгийн бодлогоо цогц явуулж чадаагүй учир зөвхөн төр засгийн макро шийдвэр гаргагчид, тэдний тойрон хүрээлэгчдийн амьдралын түвшин онцгой дээшилснийг саяхан нийтэд зарласан Их Хурлын гишүүд, улс төрийн бусад томоохон албан тушаалтнуудын сүүлчийн жилүүдийн орлогын өсөлт тод харуулав. Эдийн засгийн хазгар бодлогын үр дүнд манай нийгмийн хямрал гүнзгийрч, иргэдийн ихэнх нь ядуурчихаад байна. Ерөнхийлөгч 2009 оны сонгуулиар “ард түмнээсээ баян дарга нартай боллоо” гэж онож хэлсэн. Эдийн засгийн бодлогын тэрхүү хангалттай нөхцөлийг микро эдийн засгийн бодлого буюу тодорхой салбарын түвшний бодлогоор бий болгодог. Монголын төр засаг тодорхой аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх бодлогууд гаргаж байсан ч зарчмын үр дүнд хүрсэнгүй. Тогтвортой хөгжил аль ч салбарт бий болоогүй бөгөөд харин төр засгийн оролцсон бүх салбарт өрсөлдөөн хуйвалдаанаар солигдож, бизнес-төр засгийн нягт “холбоо” дараачийн сонгууль хүртэл бэхжиж, үр дүнд нь хээл хахууль цэцэглэн, төрийн түшмэд л баяжлаа.
- Дутаад байгаа микро эдийн засгийн бодлогын мөн чанарыг бүрэн ойлгож, өөрийн хөрсөнд тохируулан буулгаж, яаралтай хэрэгжүүлэхгүй бол ядуу иргэд босож, нийгэмд тогтворгүй байдал ямар амархан үүсдэгийг “Долдугаар сарын 1” харуулсан бөгөөд өнөөдөр Сүхбаатарын талбай дээр өлсөж байгаа тэмцэгчид, мөн энэ өдрүүдэд Кыргызд болж байгаа үйл явдлууд сануулж байна. Бүтээмжийн бодлогыг бүтээлчээр хэлэлцэх цаг үеийн бас нэг шаардлага бол аль хэдийнэ эхэлчихээд байгаа Монголын өмнөд бүсийн бизнесийн бөөгнөрөл юм. Энэ бөөгнөрөл микро эдийн засгийн зөв бодлогоор явж чадвал газар доорх баялаг маань газрын дээрх баялгаар солигдоно, эс чадвал хоосон нүх л үлдэнэ. Тэгэхээр эдийн засгийн стратеги бодлогоо шинэчлэх цаг нэгэнт иржээ.

36. Инфляция улирлаар тооцоолж харуулж чадахгүй байгаа мангаруудыг Төв банкнаас хөөж явуулмаар байна, 2010 оны 4-р сарын 21

Гавъяат эдийн засагч Н. Дашзэвэг:

- Мөнгөний хатуу бодлого Эдийн засагт маш муугаар нөлөөлж байна. Ганцхан жишээ хэлэхэд, ХААН банкинд 500-600 тэрбум төгрөг байгаа гэдэг ч бодит эдийн засаг дахь үйлдвэр, аж ахуйн нэгжүүдэд зээл олдохгүй байна шүү дээ. Зээл өндөр хүүтэй гарч байна. МБ-ны буруу ажиллагаа буюу бодлогын хүү өндөр байгаа учраас тэр. Арилжааны банкуудын зээлийн хүү өндөр болж, ийм байдалд хүрсэн. Төвбанк үүнийг бууруулах ёстой. Гэтэл инфляция ч хэдэн хувьтай байгааг мэдэхгүй байна шүү дээ. Инфляцийг дөрвөн улирлаар нь төсөөлөл хийж чадахгүй байгаад эдийн засагч хүний хувьд сэтгэл дундуур байна.
- Төвбанкинд бодлогын зөвлөл байгуулах ёстой. Арилжааны банкуудын ТУЗ, Хяналтын зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд хараат бус захирлууд гурваас доошгүй байх ёстой. Гэтэл одоо нэг ч хараат бус захирлыг оруулахгүй байна. Банкны салбарыг маш сайн мэддэг, бодлогод нь өөрчлөлт оруулах чадвартай хүнийг оруулах хэрэгтэй.
- Саяхан манайд Эдийн засгийн чуулган болоход ногоон эдийн засгийн тухай асуудлыг онцгойлон хөндсөн. Ногоон эдийн засгийн цаана нийтийн эрх ашиг буй. Төрөөс байгальд ээлтэй бизнесийг дэмжиж, харин ашигтай боловч байгальд хор хөнөөлтэй бизнесийг хязгаарлахад үндсэн хуулийн хэмжээний эрх төрд байх хэрэгтэй болно. Эдийн засаг институцигүйгээр, эрх зүйн тогтолцоогүйгээр хөгжихгүй гэж энэ жилийн Нобелийн шагналт эдийн засагчид бичиж, мөн манайд айлчилсан ноён Ф.Де Сото ч чуулган дээр хэлж байсан санагдана. Өнөөдөр хэн дуртай нь юу дуртайгаа хийхийг ардчилал гэж ойлгож, төр нь хүчгүйдэж, цөөнх нь завшиж, ядуурал буурахгүй байгааг бид өөрсдийн нүдээр харж байна. Энэ замбараагүйтлийн цаана Монгол улс хохирч,

хоцрогдож байна. Төр нь хуультай, зарчимтай, үнэлэмжтэй, түүнийгээ хэрэгжүүлдэг баймааж хүчтэй байна. Иргэд итгэх, дээдлэх, тэмүүлэх үнэт зүйлтэй байж амьдрал нь өөдрөг, эвтэй, аз жаргалтай байна. Эндээс л төрийн соёл, төрийн алсын хараа, ардчилсан Монгол төрийн уламжлал эхэлнэ гэж бодож байна.

37. Бодлого ба хүү, 2010-5-19, <http://jargalsaikhan.niitelch.mn/content/1960.shtml>

Д. Жаргалсайхан: Өнгөрсөн долоо хоногт “Банкны салбарын чадавхийг бэхжүүлэх, өөрийн хөрөнгөөр дэмжих хөтөлбөр” гаргаж, юуны өмнө бодлогын хүүгээ нэг хувиар өсгөн 11 болгох тухайгаа МБ өөрөө өөртөө өгсөн ярилцлагаар өдөр тутмын бүх сониноор сурталчлав. Дэлхийн улс орнуудын Төвбанк инфляц өсөхөөр хүүгээ нэмдэг учир манайх бас мөнгөний бодлогоо чангалах гэнэ. Төсвийн зардал ДНБ -ий 17 хувиас бага, өсөлт нь ДНБ-ий өсөлтөөс бага байвал л мөнгөний үнэгүйдлийг хазаарлаж болно. Банкны бодлогод нөлөөлдөг дээрх хүчин зүйлүүдийг тооцож, арилгахгүй бол мөнгөний бодлого өгөөжгүй болдгийг дээрх хөтөлбөрийг гаргаж байгаа МБ-ныхан уг нь мэдэж байгаа.

38. Дахиад банк санхүүгийн хямрал нүүрлэх гэнэ, 2010-6-3, <http://dashrentsen.niitelch.mn/content/2017.shtml>

Г. Дашрэнцэн: Дэлхийн эдийн засаг хямралаас гарч байгааг хүлээн зөвшөөрч байна. Харин манайд бол эдийн засгийн хямрал биш идэж уугчдын хямрал нүүрлээд байгаа юм байх. Төв банк бодлогоо алджээ. Хэрвээ Пүрэвдоржийн энэ бодлогогүй бодлогоор явах юм бол арилжааны хэдэн ч банк талийгаач хоёр банкны хойноос явах гэнэ. Улсын төсөв гэдэг маань хууль. Тэгээд ч хяналтанд байдаг. Жилд нэг л удаа сайн хэлэлцээд олсон олж чадах мөнгөө хувиарлах тараахыг хэлдэг. Одоогийн тодотгох гэж мунгинаад байгаа төсөв хорин жилийн хугацаанд байгаагүй муу төсөв байсан гэнэ. Хэзээ ч батлагдахгүй байж. Харин Сангийн сайд Баярцогт уран мэхээр гишүүн бүрт нэг тэрбум төгрөг атгуулан байж батлуулжээ.

39. Халуурсан эдийн засаг, 2010-11-3, <http://jargalsaikhan.niitelch.mn/content/2573.shtml>

Д. Жаргалсайхан: Хадгаламжийн хүү буурахгүй байгаагийн дараачийн гол хүчин зүйл бол өсөж байгаа инфляц. Инфляцыг өсгөж байгаа гол шалтгаан нь улам бүр данхайн томорч буй Засгийн газар. Тэд татварыг ил далдаар өсгөн хувийн хэвшлийг хүндрүүлж, эсвэл ашигт малтмал олборлож буй компаниудаас урьдчилгаа төлбөр хүчээр авах замаар зардлаа нөхөж байна. Манай төрийн эрх баригчид улсын төсвийг улс орны макро эдийн засгийн бодлогыг удирдах биш харин сонгуулийнхаа амлалтыг хэрэгжүүлэх, улс төрийн нэр хүнд олох арга хэрэгсэл болгоод байна.

Улсын төсвийн зардал гайхамшигтай хурдан өсөж, харин төсвийг захиран зарцуулах хариуцлага нь түүнээс хурдтайгаар алга болж байна. Хадгаламжийн хүү тогтвортой буурахгүй байгаагийн гуравдагч шалтгаан бол МБ-ны бөөрөнхий бодлого. МБ-ны бодлогын хүү нь манайх шиг халуурсан эдийн засагтай орны хадгаламжийн хүүд нөлөөлж чадахгүй байна. Төв банкны мөнгөний бодлого зөвхөн банк хоорондын бага сага арилжаанд нөлөөлж, бодит эдийн засагт орж байгаа мөнгөний нийлүүлэлтэд ямар ч нөлөө үзүүлэхгүй байна.

40. Төсөв дампуурлаа, Ардын эрх №237 2010-12-6

Г. Ганбат: 2011 онд архидалт гаарч, гэмт хэргийн нөхцөл байдал эрс хүндэрнэ. Энэ оны эхэнд Оюутолгойгоос эзэл авч, 70 мянган төгрөг тараасны дараа хөдөө аймаг, сумдад 1990-ээд оноос хойш анх удаа архины хомсдол үүссэн. Дэлгүүрийн архиыг дуустал архидсан нь ердөө өнгөрсөн хаврын явдал. Хотод ч ялгаагүй архины борлуулалт ихээр нэмэгдсэн дүн мэдээ бий. Нийт хэргийн 70 гаруй хувь нь согтуугаар үйлдэгддэгийг тооцвол яах аргагүй

гэмт хэргийн нөхцөл байдал хүндэрнэ. Бэлнээр тараах 800 тэрбум төгрөгийн дийлэнх нь Хятадын эдийн засаг руу гарч, Эрээний хөгжлийг дэмжинэ. Ногоо, агаанаасаа авахуулаад гутал, хувцсаа хүртэл Хятадаас зөөдөг манай улс ирэх жил томоохон хөрөнгө оруулалтыг урд хөршдөө хийнэ. 3. Алтай гишүүний онож хэлснээр, 76 өвлийн өвгөний тараах мөнгө Нарантуул захаар дамжин, Эрээн хотод очиж бизнесийн төвүүд, зам талбай, эмнэлэг, сургууль болон сүндэрлэнэ. Харин бидэнд ганц улирлын насгүй гутал, 7 хоногийн насгүй хэдэн оймс мэтхэн л үлдэнэ.

41. Хүний хөгжлийн сан бол алаагүй баавгайн арьс, Үндэсний шуудан №296 2010-12-14, <http://ganchimeg.niitelch.mn/content/2692.shtml>

Чин үнэндээ бол өнөөдрийн улстөрчид одоохондоо өндөр байгаа зэсийн үнэнд хэт найдсан бодлого л явуулж байна. Үүн дээр тулгуурлаж л Хүний хөгжлийн сан, ядуурлын сан мэтээ байгуулсан. Зөвхөн сонгогчдод амласан мөнгөө өгөх гэж л тэр. Үүнийхээ төлөө л нүдээ аниад дайрч байна гэж хэлэхэд хилсдэхгүй.

Өнгөрсөн сонгуулийн хэмжээ хязгааргүй мөнгөн амлалтын хөлд улсынхаа эдийн засгийг чирлээ шүү гэж эдийн засагчид тал талаас хашгирсан ч эрээвэр хураавар бүлэглэлүүд нэгсэж залуур дээр нь суусан энэ төрийн машиныг зогсоож чадсангүй. Зэс бол үнэ нь унаж л байдаг, өсч л байдаг түүхий эд. Зэснийн үнийн савалгаанд төсвөө хуу сөхрүүлж байсан түүх ч бидэнд өчнөөн бий. Гэвч бид өнөөдрийг хүртэл түүхий эдийн зах зээлд түшиглэсэн эдийн засгийн бодлогоор л гэлдэрсээр байгаа. Түүхий эдийн зах зээлээс хэт хамааралтай энэ байдал дахин нэг аравнаар ч үргэлжлэх төлөв ажиглагдаж байгааг эдийн засагчид хэдийнэ анхааруулж эхлээд байна.

42. Эдийн засаг 2010 онд, 2010-12-7, <http://bolormaa.niitelch.mn/content/2667.shtml>

Л. Болормаа: Хүний хөгжлийн сангийн хөрөнгө яагаад нэгдсэн төсөвтэй хутгалдан яригдах болов оо? Хэрэв цаашид бие даасан сан хуримтлал бүрийг нэгдсэн тогоотой хутган, төсвийн алдагдлыг сансрын хурдаар өсгөсөн үзүүлэлт гаргаад байвал манай улсын зээлжих зэрэглэл “тогтвортой В+” буурах нь дамжиггүй юм. Хүний хөгжлийн сангийн зарцуулалтыг нэгдсэн төсөвтэй хамтатган тооцохыг Олон улсын санхүүгийн байгууллагууд Засгийн газарт шаардсан бөгөөд энэ шахалт нь манай өнөөгийн эрчимтэй өсөлтийн цаг үед өмнөө тавьсан зорилттой маань үл авцалдах болов.

Хөгжлийн банкаар орж гарах хөрөнгийг мөн л том төсөвтэй уяж тооцохыг ДБ ба Олон улсын валютын сан хүсч байгаа ба уг банкаар дамжих учиртай их мөнгийг нэмээд өгвөл Монголын төсөв гэж галзуурсан өндөр тоо гарах юм. Манай эдийн засаг хөрөнгө оруулалтаар ангаж байна. Гэтэл энэ үйл явцын эсрэг, хөрөнгө оруулалтаа хязгаарлахыг Олон улсын санхүүгийн байгууллагууд шаардах болов. Энэ бол эхний зөрчил.

Эдийн засаг хийрхлээс айж байна. Хөрөнгө оруулалтаар цангасан эдийн засаг орж ирсэн эхний мөнгөөрөө наадаж буй ийм хийрхэл улс төртэй шууд уяатай. Олон нийтийн дунд www.news.mn сайт энэхүү сэдвээр санал асуулга явуулжээ. Асуулгын дүнг харахул Сангийн хуримтлалыг хөрөнгө оруулалтад зарцуулах ёстой гэсэн байр суурь үнэмлэхүй хувийг эзэлсэн байна. Харин сар бүр 21.000 төгрөг авууштай хэмээсэн нь асуулгад хариулагсдын 20 хувийг ч дүүргэсэнгүй.

43. Армейн муруй, 2010-12-8, <http://jargalsaikhan.niitelch.mn/content/2674.shtml>

Д.Жаргалсайхан: Манай улсын 2011 оны төсөв нэн шинэ үеийн буюу капиталист хөгжлийн түүхэндээ гурван ч удаагийн дээд амжилт тогтоож батлагдлаа. Төсвийн алдагдалтай улсын өмнө хоёрхон сонголт байдаг. Эсвэл цаасан мөнгө хэвлэнэ, эсвэл гадаад дотоодоос зээлнэ. Эхний арга нь инфляцыг шууд бий болгоно. Хоёр дахь арга нь өр тавьж, түүнийг

дараачийн үе нь төлөх болно. Хоёр дахь арга нь инфляцыг үүсгэх, эсэх нь төсвийг юунд зарж байгаагаас хамаарна. Хэрэв төсвийн ихэнхийг үнэ цэнэ бүтээхэд чиглүүлбэл ажлын байр нэмэгдэж, бусад нөөцийг бас эргэлтэд оруулах учир инфляц өсөхгүй. Монгол Улсад төсвийн зардал бага, тогтвортой байх ёстой. Төсвийн өсөлтийг бий болгож байгаа гол хүчин зүйл нь монголчууд өөрсдөө бүтээгээгүй, зөвхөн уул уурхайн тодорхой ашигт малтмалын олон улсын зах зээл дээрх үнэ өсөж байгаатай холбоотойг бид мартах ёсгүй.

44. Томсон инфляц, 2010-12-15, <http://jargalsaikhan.niitlech.mn/content/2694.shtml>

Д. Жаргалсайхан: Инфляц асар их байна. Харин улстөрчид сонгуулийн амлалтаа биелүүлэхийн тулд мэдсээр байж бэлэн мөнгө хүн бүрт тарааж эхэлсэн учир үнэ хөөрч эхэллээ. УИХ -ын баталсан төсвөөр бол 2011 онд нэг их наяд төгрөгийг үргэлжлүүлэн олгох гэж байгаа нь өргөн хэрэглээний барааны эрэлтийг улам өсгөж, төр засаг нэг гараараа арай чүү тогтоож байгаа үнээ нөгөө гараараа дээш татаж байгаа хэрэг. Мөнгөний үнийг хөөрөгдөж байгаа өөр нэг шалтгаан бол Засгийн газар өнгөрсөн сард төрийн албан хаагчдын цалинг 30 хувь нэмсэн нь бусад бизнесийн салбарт цалин нэмэх даралт үзүүлж эхэлсэн бөгөөд хөдөлмөрийн цалин хөлс, түүний бүтээмжээсээ даваад ирэхээр бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний зардлыг өсгөж, үнийг нэмдэг билээ.

45. Монголд жижиг, дунд үйлдвэрлэл хэрэгтэй юу?, Ардын эрх №32 2011-02-17, <http://economy.news.mn/content/54486.shtml>

Импортлохоос үйлдвэрлэх нь өртөг өндөртэй. Уг нь хилийн цаана үйлдвэрлээд хэдэн хоног, сараар тээвэрлэж авчирсан бараа, бүтээгдэхүүнд үүнийх нь зардал, лангууны түрээс, худалдагчийн цалин гээд олон өртөг шингэж байгаа хэр нь дотоодод үйлдвэрлэсэн бараанаас хямд байгаад байдаг? Тэгэхээр дотоодын том, дунд, жижиг үйлдвэрлэгчдийн маань бараа, бүтээгдэхүүний өртөг, зардал түүнээс ч өндөр байгаа хэрэг. Монгол Улс чөлөөт зах зээлийн тогтолцоонд орсноос хойш л өрхийн үйлдвэрлэл, жижиг, дунд үйлдвэрлэл, үндэсний үйлдвэрлэл гэж хангалттай их ярьсан ч нэр нь л жижгээс том руу шилжсэнээс нэг их зүйл өөрчлөгдөөгүй мэт. Эрх зүйн орчныг нь аваад үзэхэд ч үйлдвэрлэлийн бизнес худалдаа, арилжааны бизнестэй яг ижил зохицуулалтаар явж байна.

Үйлдвэрлэл бол худалдаа, наймаанаас харьцангуй урт хугацааны үйл явц. Хугацаа, барилга байгууламж, боловсон хүчин, техник, технологийн шинэчлэл шаардагдана. Үүнд нь тохирсон нөхцөл бүхий зээл байхгүй. Үйлдвэрлэлийн бизнес, худалдааны бизнест олгодог зээл ижил нөхцөлтэй, татварын бодлого нь мөн ижил. Жижиг, дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчид үнэн хэрэг дээрээ өөрсдийнхөө хувь заяатай эвлэрч, “банкинд хүү төлж өгөхийн тулд компани байгуулсан” гэж итгэх болжээ. Банкууд ч энэ байдлыг хүлээн зөвшөөрч, “хэзээ ч үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн эрэлт, шаардлагад нийцсэн бүтээгдэхүүн нийлүүлж чаддаггүй” гэдгээ хэлдэг. Банк, санхүүгийн дэмжлэг таатай биш, дээр нь татварын зохицуулалт аятай бус, үүн дээр шат шатны хяналт шалгалт, хүнд суртал нэлээдгүй өндөр өртөгтэй.

Зах зээлийг нь хувааж өгөх үү? Чамгүй урт хугацаанд тууштай ажиллаж, үйлдвэрлэлээ арай томруулсан нэг хэсэг нь эрх зүйн шинэ зохицуулалтыг хүсч байна. Аль нэг салбар дахь монополь үйлдвэрлэгчийг өөр салбарт үйл ажиллагаа явуулахыг хязгаарлаж өгөхийг тэд хүсдэг юм байна. Тэгэхгүй бол томоохон компаниуд жижиг, дунд үйлдвэрлэгчдийнхээ зах зээлийг “булааж авдаг” үзэгдэл энгийн жишиг болж, хөлөө олж ядаж байгаа бизнесүүдийг дампуурал руу түлхэх болжээ.

Хөгжилтэй орнуудад энэ үзэгдлийг хуулиар зохицуулж, жижиг, дунд үйлдвэрлэгчдийг хамгаалах орчин бүрдүүлж өгдөг аж. Энэ нь зах зээлийг нь хуулиар хуваагаад өгчихнө л гэсэн үг. Жишээлбэл, “АПУ” компани зөвхөн үйлдвэрлэлээ эрхлэх хуультай. Түүний бараа, бүтээгдэхүүнийг бөөнөөр борлуулагчид тусдаа. Бөөнийхнөөс авч жижиглэнгээр борлуулагчид нь мөн л тусдаа байна гэсэн үг. Өөрөөр хэлбэл үйлдвэрлэгч нь үйлдвэрлэлээ

ч явуулаад борлуулалтаа ч хийгээд, баараа ч ажиллуулаад байж болохгүй гэсэн үг юм. Ийм зохицуулалтаар архи, согтууруулах ундаа үйлдвэрлэх, борлуулах, түүгээр үйлчлэх зах зээлийг том, дунд, жижгүүдэд ялгавартай хуваарилан өгч, хэн хэнийх нь бизнесийг хамгаалдаг аж. Мөн үндэсний хэмжээний нэг том компани байлаа гэхэд зөвхөн үндсэн бизнесээ л хийх, өөр бусад салбар руу орохыг нь тодорхой хэмжээгээр хязгаарласан хууль эрх зүйн орчин бүхий улс орнууд ч байдаг юм байна. Өнөөдөр зарим үйлдвэрлэгч ийм зохицуулалтыг хүсч байгаа аж.

Тээг болсон тендер. Мөн төр засаг үндэсний үйлдвэрлэлээ хамгаалах биш харин импортын бараа бүтээгдэхүүнтэй өрсөлдүүлэх, өрсөлдөөнд мэдээж манайхан ялагдах нөхцөлийг бүрдүүлж ирсний нэг жишээ нь тендер. Төсвийн хөрөнгөөс бараа, бүтээгдэхүүн худалдан авахдаа хамгийн хямд үнэ санал болгосныг нь тендерт шалгаруулдаг. Үйлдвэрлэж буй бүтээгдэхүүний тоо ширхэг олшрох тусам нэгжийн үнэ нь хямдардгийг хэн хүнгүй мэднэ. Зөвхөн Монголын жижиг зах зээлд зориулж үйлдвэрлээгүй импортын бүтээгдэхүүний нэгжийн үнэтэй дотоодын бүтээгдэхүүн өрсөлдөх нь боломжгүй талдаа.

Тэгэхээр дотоодын үйлдвэрлэгчдийн хийж чадах бараа, бүтээгдэхүүнийг төсвийн хөрөнгөөс худалдан авах тохиолдолд импортлогчдыг болон Хятадын компаниудыг тендерт оролцуулдаггүй байх зохицуулалтыг Монголын бизнесмэнүүд хүсдэг юм байна. Тендерт Хятадын дурын компани орж ирээд манай үйлдвэрлэгчдийг бут цохьж орхидог, төсвийн хөрөнгө тэдний орлого болоод гараад явчихдаг эмзэглэхээс аргагүй. Уг нь тендерийн буюу төсвийн мөнгө дотоодын үйлдвэрлэгчдэд орлого, дэмжлэг болдог бол сайн сан.

Уул уурхайн орлого бусад салбарт хөрөнгө оруулалт болох уу? Уул уурхай Монголын хөгжлийн ирээдүй гэдэг үгийг хөрвүүлээд үзье. Эндээс орж ирэх мөнгө бусад салбарт хөрөнгө оруулалт болж, эдийн засгийн бүтцийг сайжруулсан цагт жинхэнэ утгаараа хөгжлийн ирээдүй болох ёстой байх. Гэтэл өнөөгийн нөхцөл байдлаас тийм ирээдүй харагдахгүй байгаа аж. УИХ-ын нэр бүхий гишүүнтэй Хятадын бизнесийн төлөөлөгчид уулзжээ. Оюутолгой, Тавантолгой зэрэг стратегийн ордууд ашиглалтад орж байгаа нь тэдэнд ямар завшаан авчирч буйг ойлгосон Хятадууд үйлдвэрүүдээ Монголын хил рүү татаж эхэлсэн байна.

Уул уурхайн салбарт шаардлагатай бараа, бүтээгдэхүүнийг нь үйлдвэрлэн нийлүүлэх, ийм замаар өөрсдөдөө хөрөнгө оруулалт татахыг тэд зорьж байна. Монголын уул уурхайн орлого Хятадын эдийн засгийг бүхий л талаар дэмжих сувгууд тал тал нээгдэж эхэллээ. Уул уурхайг дагаж Монголд жижиг, дунд үйлдвэрлэл, үйлчилгээний салбар сэргэнэ гэдэг үлгэр болж таарах уу? Шалтгаан ямар байх нь хамаагүй. Нэгэнт л дотоодын хэрэгцээгээ боломжийн хэмжээнд хангах, импортын барааг орлохуйц, тэдгээрээс өрсөлдөх чадвараар илүү бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж чадахгүй байгаа жижиг, дунд үйлдвэрлэл тэгэхээр Монголд хэрэг байна уу гэсэн асуулт эндээс урган гарч байна.

Өрсөлдөх чадвартай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж, дотоодын хэрэгцээгээ хангах, дэлхийд танигдсан брэнд гаргах энэ тэрийн тухай бодох шаардлага байна уу даа? Уг нь мэргэжилтэй, мэргэжилгүй олон хүнийг ажлын байранд сурган авч ажиллуулж, тэднээр дамжуулан тогтмол орлогыг ар гэрт нь хуваарилж яваа үйлдвэрлэгчид өнөөдрийн нийгэмд бас ч хэрэгтэй хүмүүс. Өнөөдрийн нөхцөл байдлыг харвал энэ үүднээс л Монголд жижиг, дунд үйлдвэрлэл хэрэгтэй бололтой. Бараа, бүтээгдэхүүн биш, ажлын байр “үйлдвэрлэгчид” гэвэл л илүү онохоор юм уу даа?

46. Төгрөгийн ханшны чангаралтын гэрэл сүүдэр, 2011.03.01, <http://www.baabar.mn/content/2909.shtml>

Эдийн засгийн ухааны доктор/ph.D/ Б.Батжаргал: Ам.долларын ханш унаж, төгрөгийн

ханш чангарч байгаа шалтгааныг Төв банк Монгол руу их хэмжээний гадаад валют орж ирсэн, гадаад валютын орох урсгал өссөнөөс шалтгаалсан гэж тайлбарлаж байна. Иймээс цаашид төгрөгийн ханш улам бүр чангарна гэсэн үг.

Үндэсний мөнгөн тэмдэгтийн ханш чангарах сулрах зэрэг ханшны өөрчлөлт нь үндэсний эдийн засгийн салбаруудад, банк санхүүгийн систем, ард иргэдийн амьдралд эерэг болоод сөрөг олон төрлийн нөлөөлөл үзүүлдэг. Тэгэхээр Манай төрийн мөнгөний бодлого бол ам.долларын ханшийг алтан дундажлан, хэтэрхий өндөр биш, бас бага биш түвшинд барих хэрэгтэй буй за.

47. Инфляци өслөө, төсвөө танах уу?, 2011-3-5, Геологи уул уурхайн мэдээ, <http://economics.gogo.mn/news/84226>

ОУВС-гийн суурин төлөөлөгч Пармешвар Рамлагон “2011 оны төсөв Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулинд заасны дагуу макро эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангах, инфляцийг тогтоон барих тухай удирдлагын зарчмуудтайгаа зөрчилдсөн. Уг нь хуулийнхаа дагуу төсвийн бодлогыг тодорхойлох ёстой.

Монгол Улс Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийг баталсан нь ололттой ч 2011 оны төсөв энэ амжилтаасаа хэд дахин ухарлаа. Ер нь хуулиа л мөрдөж байж үр дүнд хүрнэ шүү дээ. Эс мөрдвөл хуулийн найдвартай байдал алдагдаж урьд нь үүсч байсан тэлэлт агшилтын мөчлөг дахин давтагдахаас сэргийлэх боломжгүй” хэмээн хэлсэн нь зүгээр нэг унагасан үг биш. Манай улс төсөвтөө шинэчлэл явуулах гэж ажиллаж байгаа. Эхний ээлжинд цаасан дээр шинэчлэл хийж эхэлсэн. Мэдээж цаасан дээрх шинэчлэл бүрэн утгаараа дуусаагүй. Эхнээсээ тодруулж хэлбэл 2011 оны төсөвт шинэчлэлээ тусгаж байгаа гэж буй ч үнэн хэрэгтээ эерэг алхам хийсэн гэж хэлэхэд хэцүү дүр төрх ажиглагдаж байгаа.

Энэ онд нэгдсэн төсвийн зарлагыг хэд дахин нэмэгдүүлсэн нь эдийн засгийн ашиг тусаас илүү хор хохирол дагуулахаар байна. Үнэндээ төр засгаас өгч буй тусламж инфляцид залгигдаж, хувийн хэвшил шахагдан, төгрөгийн ханш чангарна” хэмээн ноён Пармешвар Рамлагон онцолсон байсан. Олон улсын санхүүгийн байгууллагын хувьд гарц байгаа гэж тодотгож байна. Хамгийн эхний зөв алхам бол 2011 оны төсөвт тодотголтой хийж, зардлаа танах. Засгийн газар, УИХ-ын хувьд хийх ёстой хамгийн хэрэгтэй алхам байж мэдэх юм. Хөгжил талаас нь төсвөө харвал эх орны хишгийн хавтгайруулсан олголтын хэмжээг ч танамаар санагддаг.

48. Инфляци гэрлийн хурдаар буурч байна. Үнэн үү, 2011-4-27, Улс төрийн тойм, <http://economics.gogo.mn/news/86848>

Ч.Дашдэлэг: Оны эхэнд инфляци улсын хэмжээнд 13, Улаанбаатарт 14.8 хувьтай байсан. Гэтэл өнөөдөр улсын хэмжээнд найм, нийслэлд бүр 7.4 хувь болтлоо буурсан байна. Баярламаар мэдээ шүү. Бодит амьдрал дээр иргэдийн худалдан авах чадвар үнэхээр ийм хурдацтай дээшилж байгаа эсэх нь эргэлзээтэй. Инфляци богино хугацаанд хурдан өсдөг болохоос тийм амар буугаад байдаг зүйл биш. Ер нь инфляци зах зээлийн зарчимд захирагдах бус, төрийн оновчтой бодлого, зохицуулалтын үр дүнд буурдаг нь тогтсон жишиг. Тэгвэл Монгол Улсад тэр нийтлэг жишиг огт үйлчлэхгүй бололтой. Төрөөс инфляцийг хязгаарлах ямар ч алхам хийгээгүй байхад өөрөө доош өнхрөөд байгаа нь үнэхээр хачирхалтай.

49. Инфляцийн эсрэг хориг тавьж эхэллээ, 2011-5-2, Нийгмийн толь, <http://economics.gogo.mn/news/87007>

Г.Батзориг: ДБ-наас оны өмнө инфляци 25 хувьд хүрч болзошгүйг сэрэмжлүүлж бодлогын

хүүгээ өсгөхийг санал болгож байхад үл ойшоон, тэдний таамаглал бодит бус хэмээж байсан төв банкныхан энэ удаад бодлогын хүүгээ 0.5 хувиар өсгөж, 11.5 хувьд хүргэв. Хэрэв бодлогын хүүг өсгөхгүй бол оны төгсгөлд инфляци 20 хувьд хүрэх эрсдэлтэй байсан аж. Уул уурхайн салбарыг дагаад гадаадын ихээхэн хэмжээний хөрөнгө оруулалт орж ирсэн, мөн төсвийн хөрөнгө оруулалт нэмэгдсэн зэрэг нь инфляцийг өсгөх шалтгаан болсон байна. Бодлогын хүүг өсгөснөөр арилжааны банкны зээлийн хүү нэмэгдэхгүй хэмээн тайлбарлаж байна. Гэхдээ бизнес эрхлэгчид эдийн засгийн өсөлтийг хангах он жилүүдэд бодлогын хүүгээр дарамталж, үйл ажиллагааг нь боомиллоо гэсэн байр суурьтай байгаа аж.

50. Инфляци хэзээ бараа хуулах бол?, 2011-5-18, Mining journal, <http://economics.gogo.mn/news/87855>

С.Болд-Эрдэнэ: 4-р сарын эцсээр инфляци жилийн 5.5 хувьтай байгаа нь өнгөлөн далдалсан баг, удахгүй уг үзүүлэлт хадуурах болно гэсэн мэргэжилтнүүд ч байгаа юм. Төсвийн төлөвлөгөөнд их хэмжээний бэлэн мөнгө тараах, цалин ба үнийн хэлбэрээр 2011 оны хоёрдугаар хагаст үнийн өсөлтөд хоёр дахь томоохон эрсдэлийг авчирч болзошгүй” хэмээн ДБ тайландаа дурджээ. Мөнгөний нийлүүлэлтийн цөмийг гадаадаас орж ирж байгаа валютын урсгал бүрдүүлж байгаагийн дээр Засгийн газрын төсвийн тэлэлт том хачир болж байгаа. Өнгөрсөн намар цалин, тэтгэвэр тэтгэмжийг нэмсэн бол саяхан хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг нэмэгдүүлсэн, ирэх намар оюутнуудын сургалтын төлбөрт зориулан 500 мянган төгрөгийг Төрийн сангаас гаргана гээд эдийн засгийг буцалгах шалтгаан мундахгүй.

51. Юнидо Монголын аж үйлдвэрийн бодлогыг тодорхойлж, манайхан түүнийг нь шүүн хэлэлцэв, Өдрийн сонин 130 2011-05-26, http://www.mining.mn, NewsDetails_5316.aspx

- Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн салбар, мэдлэг, өндөр технологийн аж үйлдвэр, махны салбар, ноос ноолуурын чиглэлээр юу хийх хэрэгтэйг ЮНИДО онцлон зөвлөжээ.
- Стратегийн ач холбогдолтой 15 ордыг судлаад энэ хүрээндээ ямар үйлдвэр барих нь зохистойг “зааварлажээ”. Бүх ордоо эцсийн бүтээгдэхүүн болгох нь Монголд ашигтай биш. Тухайлбал уран ашиглах нь одоохондоо Монголд ашиг муутай гэнэ Харин нүүрс, зэс, төмрийн хүдэр, алтаа нэмүү өртөг шингээж эцсийн бүтээгдэхүүн хийх нь үр дүнтэй Нүүрснээс гаргасан эрчим хүчээр дотоодоо хангаад зогсохгүй экспортлох нь зүйтэй гэж зөвлөсөн байна.
- Гангийн аж үйлдвэр Монгол Улсын эдийн засгийн хөгжлийг хурдасгана гэж ЮНИДО зөвлөв. Бүтээн байгуулалт өрнөж, уул уурхайн үйлдвэрлэл хөгжиж буй Монголд нэг сая орчим тонн хүртэл төмрийн хэрэгцээ гарах агаад үүнийг гаднаас биш дотоодоо үйлдвэрлэх учиртай.
- Харин коксын үйлдвэр байгальд хортой учраас хэрэггүй хэмээн сануулжээ. Байгальд хортой гэсэн үг угаасаа манайхныг айлгаж чаддаггүй хойно чихнийхээ хажуугаар өнгөрүүлцгээв.
- Харин нүүрс угаах, баяжуулах үйлдвэрүүд аль хэдийнэ баригдаж эхэлжээ. Энержи ресурс, МАК, Саусгоби сэндс компаниуд ийм үйлдвэрүүдээ ашиглалтад өгөх аж. Эрдэнэтийг түшиглэн зэс хайлуулах үйлдвэр барих хэрэгтэй гэж манайхан яриад байгаа. Харин ЮНИДО -гийнхонзэс хайлуулах үйлдвэр төдийгүй ер нь үйлдвэр барих шаардлага байгаа юм уу, бодож үзээрэй гэжээ.
- Зэс хайлуулах үйлдвэр хэрэггүй гэж ЮНИДО-гийнхон дэмий ч сануулсангүй.. Гэхдээ Хятадын татварын бодлого, боловсруулах үйлдвэрүүдээс гадна өөрсдөө шалтгаалах хүндрэл ч бий. “Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр гэхэд л Монгол Улсын хэмжээнд арматурын үйлдвэрлэлээр ноёлж чаддаггүй. Манай дарга нарын зөвшөөрөл олгоод байдаг үйлдвэрүүд нь чанартай бол яая гэхэв. Гэтэл Хятадын тосгоноос орж ирсэн

мэргэжлийн бус үйлдвэрлэгчдийн чанаргүй, хямд үнэтэй арматуруудад Монголын ганц брэнд бут цохиулж байдаг” гэж Ц.Мөнхжаргал халаглав. Мөрөөдлийн үйлдвэрүүдээ барьчихаад төмөрлөгийн үйлдвэрийнхэн шиг өндийж чадахгүй бол хэцүүеэ. Ашигт малтмал баяжуулагчдын холбооны Г.Шархүү “Зэс хайлах үйлдвэр барихгүй гэснийг эсэргүүцэж байна. Дэлхий ганцхан Хятад биш. Эрдэнэтийнхэн гэхэд 8800 вагон шороо ачиж байгаа. Хэрэв катодын зэс ачвал 2200 вагон ачаа болж, тээвэрлэлтийн зардал багасна” гэв.

- ЮНИДО -гийнхон монголчуудын уламжлалт үйлдвэрлэл болох махны салбарыг мартсангүй. Махыг ангилж ялгаад, зах зээлд үнийн ялгавартай гаргах, хэрэглэгчдэд суурилсан бүтээгдэхүүн хийхийг зөвлөжээ. Хэрэглэгчдэд суурилсан гэдэг нь барууны зах зээлийн өндөр шаардлагатай хэрэглэгчдийг онилох хэрэгтэй гэсэн үг л дээ. Гэхдээ шаардлага султай “үндсэн” хэрэглэгчдэд ч ангилж ялгасан, үнийн ялгавартай мах хэрэгтэй л байгаа. Социализмийн үед бид туранхай хүүхдүүдийг “гуравдугаар зэргийн ямааны мах” гэж шоолдог байсныг бодоход үйлдвэрлэлийн аргаар бэлтгэсэн мах өндөр хувьтай байж. Өдгөө зах зээлд зарагдаж буй ихэнх мах үйлдвэрийн бус аргаар нядлагдаж хонь, үхэр, ямааных гэж бүдүүн тоймоор ялгаж тарган, туранхай хэмээн нүдэн баримжаагаар л зэрэглэж байгаа. Үнэндээ махыг зэрэглэж, гуя хаа, булчингийн гэх мэтээр ангилж зардаг болчихвол ядаж л зарим төрлийн мах хямдрах нөхцөл бүрдэх юм.
- Ноос ноолуурын салбарын мэдээлэл ч энд дурдагдлаа. Энэ салбарынхан Европод 7200 бараа бүтээгдэхүүнийг татваргүй гаргах боломжоо эдэлж чадахгүй байгаа нь техник технологийн хоцрогдлоос гадна Европын стандартыг хангах шалгуурт бүдэрсэнтэй холбоотой. ЮНИДО-гоос тэдэнд Европ стандартыг нутагшуулахыг зөвлөжээ

52. Эдийн засгийн өсөлт бүхэн сайн зүйл биш, Өнөөдөр №146 2011-6-24

Ч.Улаан: Эдийн засгийн өндөр өсөлт болгон үр ашигтай биш шүү дээ. Зарим орон яагаад эдийн засгийн өсөлтөө хязгаарладаг гэж бодож байна. Зүгээр л өсөлт ажиглагдаж байвал өрөөсгөл. Огцом өсөлт эргээд олон сөрөг үр дагавар дагуулдаг. Хамгийн түрүүнд эдийн засаг халдаг. Өөрийнхөө хэрэгцээг хангаж чадахгүй байдалд хүрнэ. Түүнээсээ болж их хэмжээний импортын хараат болно. Өр зээлд орно. Тийм учраас асуудалд ухаалаг хандах ёстой. Урсгалаар бий болсон өсөлтөд сэтгэл ханаад байвал их ноцтой үр дагаварт хүргэж болзошгүй. Өнөөдөр уул уурхайн салбар руу хошуурснаас өмнө нь байсан бодлогууд орхигдож эхэллээ. Ингэснээр эдийн засгийн өрөөсгөл бүтэц бий болох аюултай. Тэгэхээр оновчтой, олон тулгуурт эдийн засгийг хөгжүүлэх ёстой.

53. Мөнгөний бодлогыг чангаруулах шаардлагатай, гэвч ... инфляци аажим буурахын цаана огцом өсөлт буйг МБ -ныхан нуусангүй, Улс төрийн тойм, 2011-6-24

У.Оргилмаа:

- Хэрэв тэд одоо л хоёр дахь аргыг судалж эхэлж байгаа бол мөнгөний бодлогын хүүг нэмэхгүйгээр суурь инфляцийн хэмжээг бууруулна гэж итгэхэд бэрх. Ямартай ч эндээс МБ-ны захирлуудын зөвлөлийн энэ сарын 22-ны хуралдаанаар инфляцийн талаар бодитой дүгнэлт гаргажээ гэж хэлж болно. Хэдийгээр цочирдом буурч буй инфляци “сэжи” төрүүлээд байсан ч МБ-ныхан инфляцийг бууруулж чадаж байгаа гэдэгтээ бат итгэлтэйгээр мэдээлэл хийгээд байсан билээ. Үүнд баярлахгүй хэн байх вэ. Гэтэл Олон улсын валютын сан ч, банкны салбарын зарим эдийн засагч “Наад огцом бууралтын чинь цаана юу нуугдаад байна вэ. Магадгүй, цаашид огцом өсөхийн шалтгаан нуугдаж байж болох шүү дээ” хэмээн анхааруулсаар байв.

Жишээ нь ОУВС-ийн Монголыг хариуцсан ажлын хэсгийн ахлагч Пармешвар Рамлоган өнгөрсөн тавдугаар сарын 30-нд хэвлэлд бичсэн нийтлэлдээ “Үнэндээ суурь инфляцийн дарамтын үндэс нь байсаар, махны үнийн бууралтын ард нуугдсаар байна”

хэмээсэн нь сэртхийлгэсэн билээ. Харин өчигдөр МБ-наас хийлгэсэн хэвлэлийн бага хурлын үеэр энэхүү хардлага улам баталгаажсан юм.

- Мэдээж Засгийн газар нөөцийн махыг их хэмжээгээр худалдаалах замаар инфляцийн хэмжээг наанаа ч болов бага, тогтвортой байгаа мэт харагдуулж чадсаны хувьд талархал хүлээх эрхтэй. Харамсалтай нь энэ арга хэмжээний инфляцид үзүүлэх нөлөөлөл нь түр зуурын шинжтэй байв. Үүнийг батлахад амархан. Хүнсний үнэ болон Засгийн газрын зохицуулалттай холбоотой бусад бараа үйлчилгээний үнийг хасаад үзэхээр өнөөх суурь инфляци нь дахиад л 10 гаруй хувьтай, бүр инерцээрээ өсөөд байгаа нь харагдаж байгаа юм. Уг нь МБ түр зуурын арга хэмжээ авах бус инфляцийн аюулаас улсынхаа эдийн засгийг бүрэн ангижруулчихаад “Ажлаа сайн хийж байна” гэж ам бардам хэлэх учиртай.

54. Инфляцийн огцом өсөлт нийгмийн эмзэг бүлэгт шууд нөлөөлдөг, 2011-8-30, Нийгмийн толь, <http://economics.gogo.mn/news/92823>

М.Мөнхтунгалаг: Харамсалтай нь инфляц дахин өндөр түвшинд хүрээд байна. Улаанбаатар хотод инфляцийн түвшин долоодугаар сард өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 11.4 хувь, харин өмнөх сарынхаас 5.5 хувиар өсөв. Инфляц хөөрөгдөж буй шалтгаанд төсвийн зардал 27 хувиар нэмэгдсэн (голчлон цалин болон бэлэн мөнгөний тараалт) мөн хувийн хэвшлийн зарцуулалт тэлж, үүнд үйлдвэрлэгчид болон хэрэглэгчид ялгаагүй, импорт 106 хувиар нэмэгдсэнтэй холбоотой аж.

55. Мөнгөний бодлогогүй төрийн бодлого, 2011-8-30, Улс төрийн тойм, <http://economics.gogo.mn/news/92851>

У.Оргилмаа: Энэ талаар “Ситигрупп”-ийн Лондон, дахь салбарын орлогч дарга Филип Беннет хэлэхдээ “Монголын эдийн засгийн байдал хямралын өмнөхөөс хавьгүй илүү хүчирхэг болжээ” хэмээн дүгнэсэн байдаг. Гэтэл мөнөөх л сонгуулийн өмнөх жилийн синдром эхэлж, эдийн засгийн таатай нөхцлөөс мөнгөний үнэр авсан улстөрчид бэлэн мөнгө тараахын донд автаж эхэллээ. МБ-ны зүгээс макро эдийн засгийн зохистой бодлогоо боловсруулсаар байтал нь инфляц эдийн засгийн өсөлтөө дагаад гэрлийн хурдаар нэмэгдэх магадлалтай. Харамсалтай нь МБ-наас УИХ-ын гишүүдэд “Төсвийн тодотгол хийхдээ инфляцийг бодолцоорой” гэж хэлэх эрх байхгүй.

56. МҮХАЙТ: Монгол Банкны мөнгөний бодлогыг өөрчилцгөөе МЭДЭГДЭЛ, 2011-09-05, <http://www.mongolchamber.mn/>

- Тун удахгүй Монгол улс дараа, дараагийн жилийнхээ төсөв, мөнгө, хөгжлийн бодлогын зорилтуудаа хэлэлцэж батална. Тэр үеэр УИХ мөнгөний бодлогыг баталдаг институцийн хувьд дараах энгийн алхмыг хийхийг санал болгож байна.
- Бизнес эрхлэгчдийн төлөөллийн байгууллагууд, эрдэмтэд, эдийн засагчид болон Монгол Банкны удирдлагуудыг оролцуулсан чөлөөт мэтгэлцээн зохион байгуулж хэн нь зөв, хэн нь буруу яриад байгааг сонсох, мөн энэ хэлэлцүүлэгт Засгийн газар ямар байр суурьтай, өөрөөр хэлбэл урьд өмнөх шигээ мөнгөний бодлогын аясаар явах уу, эсвэл ажил эрхлэлт, эдийн засгийн өсөлтийг бодитой хамтран дэмжсэн түнш институцтэй байх уу гэдгээ бас тов тодорхой илэрхийлэх хэрэгтэй.
- Тун удахгүй УИХ-ын 2012 оны сонгуулийн бэлтгэл ажил эхэлж улс төрийн намууд сонгуулийнхаа мөрийн хөтөлбөрийг боловсруулна. Ажил төрөлтэй, чинээлэг монгол хүнийг бий болгох зорилгоор ард түмнээ сонсоод яваа намууд ч мөрийн хөтөлбөртөө мөнгөний бодлогыг урьдынх шиг ёс төдий бус, бодитойгоор, зоригтойгоор өөрчлөн томъёолсон бодлогоо гаргаж тавих хэрэгтэй байна.
- Монгол Банкны Ерөнхийлөгчийн өнгөрсөн онд “бодлогын хүүгээ бууруулж зээл олголтыг нэмэгдүүлж хувийн хэвшлээ дэмжих” талаар амлаж байсан амлалт яасан

бэ? Аливаа улс орны эдийн засгийн хөгжлийн үндэс нь зөв зүйтэй мөнгөний бодлого байдаг. Эдийн засгийн өсөлт, эрэлт, эдийн засгийн бодит салбарыг дэмжсэн, хүн амын орлогыг нэмэгдүүлсэн, ажлын байрыг бий болгосон, эдийн засгийнхаа нөөц боломж, чадавхид нийцсэн сангийн бодлоготойгоо мөнгөний бодлого уялдаж зохицсон байх ёстой. Үүнийг л хувийн хэвшлийнхэн, үйлдвэрлэгчид, бизнес эрхлэгчид, иргэд хүсч байгаа ба МҮХАҮТ хуулиар олгогдсон үүргийнхээ дагуу тэдний санал, бодлыг л Та бүхэнд хүргэж, дамжуулж байна.

- Бодлогын хүү өссөнөөр зээлийн хүү өсч зээлийн эрэлт буурна. Гэтэл зах зээлд, үйлдвэрлэгчдэд, бизнес эрхлэгчдэд бага хүүтэй зээлийн /мөнгөний нийлүүлэлтийн/ хэрэгцээ их байна, үүнийг ч төр засаг мэдэрч зээлийн хэмжээг нэмэгдүүлж байна. Энэхүү зээлээр үйлдвэрлэл үйлчилгээ эрхэлж улс орны эдийн засгийн өсөлтөд хувь нэмэр оруулахаас бус инфляцийг хөөрөгдөхөд огт нөлөөлөхгүй.
- Бодлогын хүүг өсгөж арилжааны банкуудын заавал байлгах нөөцийн хэмжээг нэмэгдүүлснээр үнэхээр арилжааны банкуудын өрсөлдөх чадвар сайжрах уу, аль эсвэл эсрэгээр өрсөлдөх чадварыг нь бууруулах уу? Харин үүний оронд өнөөгийн банкны тогтолцоог сайжруулах, эрс шинэчлэх талаар Монгол Банк анхааран ажиллах нь зүйтэй болов уу.
- Намар цагийн их ажил өрнөж зах зээлд мөнгөний нийлүүлэлт, эрэлт хэрэгцээ их болж буй цаг үед Монгол Банкнаас тэгэхээс тэгэх гэсэн шиг бодлогын хүүгээ өсгөж үүнийгээ инфляцийг бууруулах гол арга хэмжээ, зөв зүйтэй шийдвэр хэмээн зарлаж байгаа нь харин ч эсрэгээр үйлдвэрлэл, бизнесийг хумьсан нэг талыг харсан арга хэмжээ болсныг монголын бизнес эрхлэгчдийн нийтлэг эрх ашгийг төлөөлөн илэрхийлэгч МҮХАҮТ эрс шүүмжилж энэ алдаатай бодлогоо засч залруулах, цаашид эрс өөрчилж шинэчлэхийг шаардаж байна.

57. Төвбанкнаас эдийн засагт хэрэгжүүлдэг мөнгөний бодлого нь өөрөө шууд ажлын байр нэмэгдүүлэхгүй, шууд хөрөнгө оруулалт болж үйлдвэрлэлийг сэргээхгүй, Зууны мэдээ.мн

Б.Оюунбилэгт: Нэгд, эдийн засагт мөнгө нийлүүлэх биш, харин эсрэгээр мөнгө татах буюу банк, санхүүгийн тогтолцоогоор дамжин эдийн засагт нийлүүлэгдэн эргэлтэнд орж байх ёстой мөнгийг өндөр хүү зарлан Төвбанкны үнэт цаас худалдаж буй нэрэн дор үнэн хэрэгтээ хадгаламж татан төвлөрүүлж, эдийн засгийн суурь болсон үйлдвэрлэл, бизнесийн салбар дахь мөнгөний хомсдолыг улам бүр ихэсгэж байна. Өөрөөр хэлбэл, бодлогын хүү өндөр байх нь банкууд зээл олгохоосоо илүү тэдний хувьд ямар ч эрсдэлгүй “бизнес” болох Төвбанкны үнэт цаасанд түлхүү “хөрөнгө оруулалт” хийх сонирхлыг нэмэгдүүлдэг.

- Хоёрт, Төвбанкны үнэт цаас нэрээр татан төвлөрүүлсэн мөнгөндөө “бодлогын өндөр хүү” төлж, Монгол Улсын санхүүгийн нөөц хөрөнгөөс маш их хэмжээний үргүй зардал гаргасаар байна. Дээр дурдсан тоо баримтаас тооцоолон үзэхэд 2011 онд МБ үнэт цаасны хүүгийн төлбөрт ойролцоогоор 120 гаруй тэрбум төгрөг зарцуулсан дүн гарч байна
- Гуравт, бодлогын хүү нь банкуудын зээлийн хүүгийн түвшинд нөлөөлдөг хүчин зүйл учраас түүнийг өндөр тогтоох нь зээлийн хүү буурах нөхцлийг хааж, үйлдвэрлэл, бизнесийн салбарт хийгдэх бага хүүтэй, урт хугацаатай зээл, санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын дотоод эх үүсвэрийг хомсдуулах үндсэн хүчин зүйл болж удаан хугацаанд хадгалагдсаар байна. Банкууд өндөр хүүтэй Төвбанкны үнэт цаасанд түлхүү мөнгө оруулснаар зээл олгох санхүүгийн эх үүсвэр нь багасахын зэрэгцээ нэгэнт эрэлт нь өндөр байгаа учраас хүүгээ өсгөх сонирхол нь нэмэгддэг. Сүүлийн үед банкууд зээлийн хүүгээ илт өсгөсөн нь үүний тод илрэл. Энэ нь гадаадын хөрөнгө оруулагч нарт давуу байдлыг бий болгож, Монгол Улсын эдийн засгийн голлох салбарууд, ялангуяа томоохон хөрөнгө оруулалт шаардагддаг уул уурхай, дэд бүтцийн салбарт давамгайлах, хяналтандаа авах, цаашлаад бүрэн эзэгнэх боломжийг бүрдүүлж өгч байна. Зээ-

лийн хүү өсөх нь зээлийн эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг ба үүнийг банкны салбарын-хан зээлийн бодлогоо тодорхойлохдоо зайлшгүй анхаардаг. Эрсдэлийн удирдлагын “stop loss” гэдэг аргачлал ч бий. Жишээ нь зээл олгох зээлийн дээд ба доод хүүгийн хязгаарыг дотооддоо тогтоосон байдаг. Өөрөөр хэлбэл, дээд хэмжээнээс давсан хүүгээр зээл олговол олох ашиг нэмэгдэх боловч зээлийн эрсдэл өсч, их хэмжээний алдагдал хүлээх магадлал өндөр болно. Харин доод хэмжээнээс буулгавал ашиггүй. Гэтэл зээлийн хүү дээд хязгаарыг давж, зарим банкинд жилийн 30 хувиас ч илүү гарсан нь МБ-ны буруу бодлогоос гадна гадны давхар нөлөө, харийнхны Монголыг бүхэлд нь эзэгнэх системтэй далд бодлогын нэг хэсэг нь ч байх магадлалтайг харуулж байна.

- Нийт зээл олголтын дүн жилээс жилд өсч байна хэмээн МБ-ны удирдлагууд тоо баримт дурдан түүгээр халхавч болгон бодлогын хүүг өсгөх нь зээл олголтод нөлөөлөхгүй гэсэн тайлбар хийдэг. Зээлийн дүн өсч байгаа нь дангаараа нөхцөл байдлыг бодитоор харуулахгүй. Түүнийг дараах гурван хүчин зүйлтэй зайлшгүй холбон авч үзэж, дүгнэлт хийх шаардлагатай. Үүнд:

Нэгдүгээрт, гадны банк санхүүгийн байгууллагуудаас дотоодын зах зээл буюу аж ахуйн нэгж компаниудад олгож байгаа зээл, хөрөнгө оруулалтын дүнтэй харьцуулах, энэ харьцаа хэрхэн өөрчлөгдөж байгааг дүгнэх.

Хоёрдугаарт, дотоодын зээлийн хүү гадаадын зээлийн хүүтэй өрсөлдөж чадахуйц хэмжээнд буурч чадаж байгаа эсэх. Зээлийн хүүгийн түвшин зээлийн өсөлттэй урвуу хамааралтай учраас зээлийн хүүг бууруулах нь үйлдвэрлэл, бизнесийн салбар дахь мөнгөний нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлэх үндсэн хүчин зүйл юм.

Гуравдугаарт, зээл олголтын өсч байгаа дүнг зээлийн эрэлтийн өсөлттэй харьцуулах. Зээлийн өсөлтийн дүн зээлийн эрэлтийн өсөлтөөс давж байгаа тохиолд эерэг, эсрэг тохиолдолд сөрөг үзүүлэлт гэдэг нь ойлгомжтой.

Дөрөвт, бодлогын хүү өндөр байгаа нь зээлийн хүү өндөр байх, өндөр зээлийн хүү нь бараа бүтээгдэхүүний өртөгт нөлөөлөн үнэ өсөх нэг үндсэн шалтгаан болсоор байна. Өөрөөр хэлбэл, бодлогын өндөр хүү нь өөрөө инфляцийн тодорхой хэсгийг шууд бүрдүүлж байгаа юм. Нөгөө талаас МБ хуулиар хүлээсэн үндэсний мөнгөн тэмдэгт-төгрөгийн тогтвортой байдлыг хангах, инфляцийг бууруулах үндсэн үүргээ биелүүлэхгүй байгаа нь банкуудад зээлийн хүүгээ бууруулах нэг үндсэн нөхцлийг үгүй болгож байна.

- Энэ бүхэн нь МБ-наас хэрэгжүүлж буй мөнгөний бодлого болон Төвбанкны өнөөгийн тогтолцоо, тэр дундаа хариуцлагын тогтолцоог зайлшгүй эргэн харж, хуулийн хувьд ч, тогтолцооны хувьд ч зайлшгүй шинэчлэл хийх ёстойг харуулж байна.

58. Д.Санчир: “Монгол хүнийг боолчилсон бодлогын хүү”

- Харин өнөөдөр Монгол банкны бодлогын хүү жилийн 12.25 тай байна. Үүнийг дагаад банкуудын хүүгийн түвшин 18%-24%-ийн хооронд хэлбэлзэж байна. Монгол улс дэндүү өндөр, ард түмнээ шуулсан банкны хүүгээрээ дэлхийд толгой цохиж явна. Монголоос илүү өндөр бодлогын хүүтэй төв банк, зээлийн хүүтэй арилжааны банкуудтай улс дэлхийд алга. Үүнийг зүгээр л товчхоноор солиорол гэж нэрлэнэ.
- Инфляци бол хулгай. Бодлогын хүү ч бас хулгай. Хэт өндөр бодлогын хүүтэй манай улсад гадны эдийн засгийн бүлэглэлүүд луйврын мөнгөө угааж байна. Гаднаас бага хүүтэй зээл аваад Монголд оруулж ирэн өндөр хүүтэй хадгаламжинд хийнэ. Тэр өндөр хүүтэй хадгаламжинаас Монгол улсын иргэд бид өндөр хүүтэй зээл авна. Тэр зээл бидний хөдөлмөрийг бас цалинг юу ч үгүй болтол нь сорно.
- Үр дүнд нь Монголын баялаг гадны нэг луйварчны халаасанд зүгээр л урсаад ороод байна гэсэн үг. МБ-наас тогтоосон хэт өндөр бас зохиомол бодлогын хүү эцэстээ

Монгол улсад бизнес хөгжих, Монгол хүн хөрөнгөжих бүх болоцоог хааж, зөвхөн олигархиуд болон гадныхныг дэмжсэн эдийн засгийн колончлол болж хувирдаг. Олигархиуд гадныхантай нийлж ард түмний баялгийг сордог.

- Бодлогын хүү багатай орнуудын луйварчид Монголыг луйврын мөнгөө угаах сайхан диваажин болгож, Монголын ард түмний хамаг эд баялгийг мөлжиж байна. Үүнийгээ өнгөлөн далдлахын тулд гадны хөрөнгө оруулалт, тусламж зэрэг гоёмсог нэр өгнө. Хэт өндөр бодлогын хүүнд нухлуулсан дарамтлуулсан пүүс компаниуд орлогоо нууна, татвараа төлөхөөс зайлсхийнэ. Ингэж хэт өндөр бодлогын хүү эдийн засгийн гэмт хэргийг үүсгэдэг. Цаашлаад банкны хүү, инфляцид нухлуулсан ард иргэд ядуурал, ажлын байрны дарамтад орж нийгмийн бухимдал үүснэ. Эцэст нь бодлогын хүү бол луйвар бас дээрэм.

59. АХБ-ны Ерөнхийлөгч А.Куроода: “Монголын эдийн засаг өснө гэхдээ инфляци санаа зовоож байна”

- Монгол Улсын эдийн засгийн хувьд бид их өөдрөг бодолтой байгаа. Өөдрөг бодол нь чухам юунд байна вэ гэхээр бид ирэх жил эдийн засгийн өсөлтийг хоёр оронтой тоо буюу 12 хувь орчим байна гэж тооцоолж байна. Энэ бол ДНБ-ний бодит өсөлт шүү дээ. Эдийн засгийн хоёр оронтой тооны өсөлт нь 2012 оноос хойш ч гэсэн үргэлжлэх төлөв ажиглагдаж байгаа.
- Гэхдээ нөгөө талаас инфляци ч бас хоёр оронтой тоогоор хэмжигдэх болов уу. Энэ нь санаа зовоох томоохон асуудлын нэг болох төлөвтэй байна. Засгийн газар болон Төв банкнаас инфляцийн дарамтыг бууруулах чиглэлээр алхам хийж байгаа. Гэхдээ ирэх жилүүдэд, ялангуяа 2012 оны ойрын саруудад инфляци хоёр оронтой тоонд хүрэх төлөвтэй байна. Засгийн газрын зүгээс инфляцийн нөхцөл байдлыг хяналтдаа авах ёстой. Ялангуяа төсөв болон мөнгөний хатуу бодлого баримтлах нь зүйтэй болов уу.
- Эрдэс баялгийн салбар эдийн засагт тэргүүлэх, чухал ач холбогдолтой салбаруудын нэг хэвээр байгаа. Үүнийг буруутгах хэрэггүй. Гэхдээ энэ салбар маань маш их хэмжээний орлого хуримтлуулж, улсын төсөвт ихээхэн хэмжээний орлого оруулахын зэрэгцээ ажлын байрыг бий болгох тал дээр төдийлөн хангалтгүй байдаг. Тиймээс эдийн засаг маань төрөлжих хэрэгтэй, бааз сууриа өргөтгөж, бусад салбаруудад анхаарлаа хандуулах шаардлагатай. Латин Америк, Африк болон Ойрхи Дорнодын орнуудын туршлагаас харахад эдийн засгаа төрөлжүүлж байна гээд төрөл бүрийн салбартаа татаас дэмжлэг үзүүлснээр тэдгээр салбаруудын амиа авч явах чадвар нь буурсан байдаг. Тийм учраас бүх салбаруудыг тэтгээд байхдаа биш, ирээдүйд өрсөлдөх чадвартай, өөрөө өөрийгөө аваад явчих, өсч, торних салбаруудаа сонгож аваад, маш сайн судалгааны үндсэн дээр бодлогоо томъёолж, эдийн засгийнхаа төрөлжилтийг хангах хэрэгтэй. Анхаарах ёстой салбарууд гэвэл хөдөө аж ахуй, мал аж ахуй, аялал жуулчлал, электроникийн салбаруудыг нэрлэж болно.

60. Монголын гурван эрсдэл, 2011 оны 9 сарын 14, <http://jargalsaikhan.niitlech.mn/content/3366.shtml>

Д.Жаргалсайхан: Эдийн засгийн болон нийгмийн хөгжлийг чиглүүлэхийн оронд түүнийг сааруулж, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг эргэлзээнд оруулж, бодлого тооцоогүй гарсан шийдвэрээ хэрэгжүүлж чадахгүй байгаа Монголын төр засаг (Их Хурал болон Засгийн Газар, түүний нэгжүүд) өөрөө эрсдэл болжээ. Монголын төр засаг эдийн засгийн хөгжлөөсөө хурдан томорч байна. Төр засгийн ажиллагсдын цалин хөлс болон төр засгийн эрх баригчдыг засгийн эрхэнд үлдээх зорилготой сонгуулийн амлалтын зардал нь зонхилсон төр засгийн хэрэглээ сүүлийн 12 сард 27 хувь өссөн нь эдийн засгийн өсөлтөөс 10 хувиар өндөр байна.

Инфляц өндөр болж байгаагийн гол шалтгаан бол зах зээл дээр хангалттай өрсөлдөөн

дутаж, дэд бүтцэд хөрөнгө оруулалт хийхийн оронд бэлэн мөнгө тарааж байгаатай холбоотой. Дэд бүтэц сайн хөгжсөн газар нэгж бүтээгдэхүүний өөрийн өртөг хямд байдаг. Гурван эрсдэлийг удирдах талаар бүрэн биш ч гэсэн зарим шаардлагатай алхмуудыг хийж болно. Эхний хүчин зүйлээс бага хамаарах ганцхан арга зам бол дэлхийн бусад оронд хэрэгцээтэй, зах зээлд өөрийн онцлог байр суурь эзэлсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг бий болгох явдал юм. Дараачийн хүчин зүйлийг багасгахын тулд төр засгийн үйл ажиллагааг (засаглалыг) ил тод болгох ёстой. Ил тод байгаа газарт хөрөнгө, эрх мэдэл, албан тушаал завших боломжгүй.

61. ОУВС төлөөлөгчөө татлаа гээд бидний нэр хүнд унахгүй, 2011-9-22, Зууны мэдээ, <http://economics.gogo.mn/news/94048>

Олон улсын валютын сан /ОУВС/ -аас манай улсыг төсвийн тодотгол хийх хэрэггүй хэмээн зөвлөсөн. Энэ талаар Санхүү эдийн засгийн дээд сургуулийн захирал, эдийн засагч, доктор, профессор Д. Батжаргал:

- ОУВС-г манай улсыг төсвийн тодотгол хийх хэрэггүй гэж байгаа нь зүй ёсны шаардлага. Харин манайхан улс төрийн зорилгоор тодотгол хийх гээд байгаа юм. Дэд бүтэц хөгжүүлэхэд их хэмжээний хөрөнгө шаардлагатай. Харин сонгууль дөхөөд дэд бүтэц хөгжүүлж байна гэж байгаа ч бодит байдал дээр улс төрийн зорилго байгаа. Сонгуульд санал авч, сонгогчдод таалагдахын тулд төсөвт тодотгол хийж, бэлэн мөнгө тарааж байгаа юм. Энэ бол гашуун үнэн. ОУВС-гаас ирэх жил манай улсын инфляци өндөр төвшинд хүрнэ хэмээн анхааруулсан. Энэ бүхний эцэст хариуцлагыг бага болон тогтмол орлоготой иргэд хүлээнэ. Цаашид инфляц өснө. Гадаадаас орж ирж байгаа хөрөнгө их болж харагдахгүй байна. Харин ийм тохиолдолд төсөвт тодотгол хийвэл инфляц шууд өснө.

60. Инфляци 20 хүрч болзошгүй гэнэ, 2011-9-27, Улт төрийн тойм, <http://economics.gogo.mn/news/94291>

ДБ -наас гаргасан ээлжит судалгаанд Монгол Улсын эдийн засаг энэ онд маш хурдацтай өсөж байгааг дурьджээ. Гэхдээ өсөлт өнөөдрийн байдлаар тийм ч алга ташим зүйл биш болж хувирах нь. Учир нь төсвийн зардал 27 хувиар нэмэгдэж, тэр нь голчлон цалин болон бэлэн мөнгө тараах зардал болж хувирсан нь эрсдэл учруулах гэнэ. “Инфляци түвшин өндөр. Дээр нь эдийн засаг нь хэт халсан энэ үед дэлхийн эдийн засгийн хямрал дахин гарч бид нэрвэгдэхэд хүрвэл, экспорт маань зөвхөн БНХАУ-аас хамааралтай болно” гэж ДБ-ныхан сануулжээ. ДБ-ныханы дурьдсанаар бид энэхүү эдийн засгийн өсөлтийн зурвас үед мөнгөний зарцуулалтдаа анхаарч, бүсээ чангалах хэрэгтэй гэнэ. Үгүй бол импортын бодлого нь урд хөршөөс бүрэн хамааралтай шиг экспорт нь ч адилхан болох эрсдэл байгаа бололтой.

63. Засаглалын тодотгол, 2011-9-28, <http://jargalsaikhan.niitlech.mn/content/3393.shtml>

Д.Жаргалсайхан: Олон улсын валютын сан төсвийн тодотгол хийх шаардлагагүй гэж мэдэгдэв. Монголын төр засгийн эрх баригчид орлого нь жаахан өсөхөөр л тодотгол хийх нэрээр зардлаа нэмдэг муу зуршилтай болж, улсын төсвийг улирал бүр “тодотгох” сонирхолтой болжээ. Тэд төсвийн хөрөнгө оруулалтыг зөвхөн оролтоор нь буюу мөнгөний тоогоор нь хэмжиж, гаралтыг буюу үр дүнгээр хэмждэггүй учир татвар төлөгчид төсвийн зардлын үр өгөөжийг мэдэх аргагүй юм. Ил тод биш, тайлагнадаггүй төрийн үйл ажиллагааны өгөөжийг үнэлэх боломж алга.

64. Төр тархи ураасаар л..., 2011-10-5, <http://jargalsaikhan.niitlech.mn/content/3411.shtml>

Д.Жаргалсайхан: Төрөөс эдийн засгийг хөгжүүлж, бүтээн байгуулалтыг нэмэгдүүлэх гэдэгт чанартай дэд бүтцийг барьж байгуулахыг хэлэхээс биш, хүн бүрт бэлэн мөнгө

тарааж, мөнгөө үнэгүйдүүлэхийг хэлдэггүй гэдгийг дахин нэг сануулах байсан. Ард түмэн улстөрчид шиг сонгуулийн дөрвөн жилээр амьдардаггүй, арай алсыг харахыг хүсдэгийг мартаж ёсгүй. ММ агенлаг байгууллагын доторх улс төрийн нэгж байгаа хэзээ больж, үндэсний олон нийтийнх байх жинхэнэ мөн чанартаа хэдийд шилжиж, эрх баригчдын гар хөл болон иргэдийнхээ тархийг угаахаа хаана хүрээд зогсоох юм бэ?

65. Эдийн засгийн хатгаа, 2011-10-19, <http://jargalsaikhan.niitlelch.mn/content/3439.shtml>

Д.Жаргалсайхан: Далд эдийн засаг хүчтэй байгаа учир үндсэн хөрөнгийн үнэ буурахгүй, дундаж орлоготой иргэдийн худалдан авах чадвар ямагт суларч байна. Эдгээр хүчин зүйлүүд бол төр засгийн үйл ажиллагаанаас хамаардаг, засаж өөрчилж болох, өөрчлөх ч ёстой зүйлүүд юм. Харамсалтай нь энэ талаар тодорхой арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж чадахгүй байгаа учир далд эдийн засаг улам томорч, хээл хахууль цэцэглэн, авлига хэвийн үзэгдэл болсоор байна.

Эдийн засгийн дараачийн хямрал нүүрлэж байгаатай холбогдуулан эдийн засгаа хумих биш, тэлэх бодлого явуулах ёстой байтал Монгол Улс мөнгөний чанга бодлого явуулахаас өөр аргагүй байдалд оржээ. Далд эдийн засгийг багасгах, засаглалыг ил тод болгох, улмаар хөрөнгө оруулалт бүрийг тайлагнадаг, түүнийгээ иргэний нийгмийг оролцуулсан хөндлөнгийн хяналтаар баталгаажуулдаг болтол Монгол Улс үргэлж иймэрхүү гарах гарцгүй байдалд орж, давхар давхар цохилтод өртсөөр байх болно. Харамсалтай нь хамгийн хүнд цохилтыг жижиг, дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчид, дунд болон бага орлоготой иргэд, ядуучууд амссаар байх болно.

66. УИХ хяналт, хариуцлага тооцох чадамжаа алджээ, Өдрийн сонин №268, 2011-11-07 <http://vip76.mn>

Ц. Даваасүрэн: Үнэндээ манайд макро эдийн засгийн нэгдсэн бодлого гаргаж, томъёолдог газар байхгүйтэй адил. Засгийн газар, төв банкныхан хоорондоо албан болон албан бус байдлаар санал солилцож, ярилцдаг л юм шиг байгаа юм. Тэр Хөгжил шинэтгэлийн хороогоо ч сонсож байгаа юм алга. Статус нь доогуур учраас сайдуудыг нэг бодлого дор яаж зангидаж чадах билээ. Тодруулбал, тооцоо судалгаан дээр үндэслэсэн урьдчилсан прогноз хийн, нэгдсэн бодлого гаргаж, төлөвлөхгүй байна гэсэн үг л дээ.

Ийм асуудлыг бусад хөгжилтэй улс орнууд хэдэн зуун хүнтэй төлөвлөлт хариуцсан байгууллагаар дамжуулж хийдэг. Судалгаа, шинжилгээний төвүүд нь ч оролцдог. Манайд болохоор ийм бүтэц байхгүй. Үнэнийг хэлэхэд гадаад эдийн засгийн нөлөөллийг интернетээс мэдээлэл аваад тавьчихаж байгаа гэвэл хилсдэхгүй. Төлөвлөлт хөгжсөн орнуудад бол тухайн эдийн засгийг дагнаж судалдаг судлаачид байдаг. Бид болохоор эдийн засгийн хувь заяагаа зах зээлийн хар гарт харанхуй даатгасаар 20 жилийг үдэж байна.

- Төрийн мөнгөний бодлогыг хэлэлцдэг арга барилаа өөрчлөхийг эдийн засгийн өнөөгийн нөхцөл байдал биднээс шаардаж байна. Өөрөөр хэлбэл, УИХ мөнгөний бодлогыг “хэлэлцэх ёстой юм” гэж хайнга хандах бус макро түвшиний тодорхой асуудлаар бодлого, шийдэл гаргах хэрэгтэй болж байна. Валютын ханшаар гадаад худалдаа, үйлдвэрлэлийн бодлогоо дэмжих ёстой. Тодруулбал, хямд импортыг дэмжих үү, эсвэл импортыг орлох бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, экспортыг дэмжсэн ханшны бодлого барих уу гэдгээ шийдэх асуудал юм. Гэтэл валютын ханшийг чөлөөтэй орхино, яаж ч мэднэ шүү гэсэн мөнгөний бодлого явж байна. Энэ мөн л макро эдийн засгийн нэгдсэн бодлого гаргадаг төрийн институци байхгүйтэй холбоотой. Бизнес эрхлэгчдэд эдийн засгийн гол параметрууд тодорхой байх нь эрсдэлийг бууруулдаг. Жишээ нь ханшны талаар баримтлах зарчим тодорхой байвал мөнгөө яаж байршуулах шийдэл гаргахад

дөхөмтэй. Ер нь бол мөнгөний бодлого, төсвийн бодлого, үйлдвэрлэлийн бодлого харилцан уялдаатай байж зөв үр дүн гарна. Жишээ нь, улстөрийн амлалтаас болоод нийгмийн нэг хэсэг болох төрийн ажиллагсдын цалин нэмэгдэхээр бизнес эрхэлж байгаа хүмүүс ажиллагсдынхаа цалингаа яах вэ гэдэг асуудалтай тулгарах нь тодорхой юм.

- Бизнесээ өргөжүүлж, борлуулалтаа нэмэгдүүлж гэхээр өндөр хүүтэй зээлийн орчинд энэ боломж нь хязгаарлагдмал болчихож байна. Тэгэхээр бүтээгдэхүүний үнээ нэмэгдүүлэх л арга зам үлдэж байгаа биз. Үүнээс болж яах уу, үнэ өснө, инфляци нэмэгдэнэ. Эндээс төсвийн тэлэх бодлогыг дагаж бий болох нэмэлт эрэлтийг нийлүүлэлт нь гүйцэхгүй байгаа дүр төрхийг харж болно. Ийм л байдлаар эдийн засгийн асуудалд бид хандаж байна. Энэ бол бид уул уурхайн орлогыг дагаж бий болсон хөгжлийг угтаж биш хойноос нь дагасан бодлогоор авч яваагийн тод жишээ юм. Хар ухаанаар улс орноо авч явах боломжгүй эдийн засагтай болж байна. Төсвийн байгууллагад ажиллагсдын цалингийн өндөр өсөлттэй зэрэгцүүлээд Засгийн газраас бизнесийн орчинг сайжруулах, ажлын байргүй, орлогогүй иргэдээ хамгаалах бодлогыг давхар авах ёстой.

67. Инфляци 20 хувьд хүрэх магадлалтайг сануулав, Нийгмийн толь 2011-11-8,

ОУВС -гийн Монгол Улсыг хариуцсан ажлын хэсгийнхэн манай улсын Хэрэглээний үнийн индекст судалгаа хийж, инфляци хурдсах хандлагатай байгааг сануулав. Судалгаагаар үнийн өсөлт хурдсах гол шалтгаан нь нийт эрэлт болоод махны үнийн өсөлт гэж тодорхойлжээ. Эдийн засгийн нийт эрэлт нэмэгдэж байгаа нь оны сүүлийн хагас жилд махны болон бусад бүтээгдэхүүний үнэ буурдаг хандлагыг өөрчилж байна гэж үзэж болохоор байна. Тиймээс Засгийн газраас цаашид нийт эрэлтийг нэмэгдүүлэх бодлого, арга хэмжээг болгоомжтой хэрэгжүүлэх шаардлагатай байгааг ОУВС-ийн судалгаа харуулж байна.

68. Инфляцийн өсөлтөд итгэхгүй байна, яагаад гээч..., 2011-11-9, Улс төрийн тойм <http://economics.gogo.mn/news/96526>

Т. Элиса - МБ ямар бодлого баримтлахаас үл хамаараад эрх баригчид төсвөө тэлдгээрээ тэлнэ. Харин инфляцийн өсөлтийг бууруулахын тулд бодлогын хүүгээ нэмсний ачаар бизнесийн зээл авах боломж алхам тутамд хязгаарлагдаж байгааг энд онцлох гэсэн юм. “Гоо сайхан золиос шаарддаг” гэдэг шиг “Үнийн хөөрөгдлийг зогсоохын тулд дотоодын үйлдвэрлэгчдээ золиосонд гаргах ёстой” гэж ДБ, Олон улсын валютын сангийн шинжээчид байнга сануулдаг билээ.

69. Инфляци 19 хувьд хүрэхийг МБ анхаарууллаа, 2011-11-16, Зууны мэдээ, <http://economics.gogo.mn/news/96866>

Ж.Цогзолмаа - Төгрөгийн ханш чангарахад автоматаар алдагдал хүлээж, ханш суларвал ашигтай ажилладаг. Зөвхөн алдагдал яриад зогсохгүй ирэх онд батлагдах төсөв инфляцийг “асаах” гэж буйг Төвбанкны ерөнхийлөгч мөн онцоллоо. “Энэ төсвийг энэ чигээр нь батлаад бодлогын ямар нэг арга хэмжээ авахгүй бол сонгуулийн үеэр инфляци 17 орчим хувийн голчтой, дээшээ доошоо таван хувиар хэлбэлзэх боломжтой, жилийн эцэст 19 орчим хувь, дээшээ доошоо 5-6 хувийн голчтой байна гэж бид танилцуулж байгаа. Тиймээс инфляцийг нэг оронтой тоондоо багтааж барихын тулд төсвөө үүнд зохицуулж баталж өгөөч гэж хүсмээр байна” гэж тэрээр хэлсэн. Харин ОУВС-гаас инфляцийг 20 хувь давна гэсэн таамаг дэвшүүлээд байгаа юм.

70. Сонгуулийн төсвөөс хөгжлийн төсөвт, Монголын Үнэн №237, 2011-12-02, <http://www.olloo.mn/modules.php?name=News&file=article&sid=1196223>

- Засгийн газраас өргөн барьсан төсвийн төсөл үрэлгэн, зарлага өндөртэй, эдийн засагт

улстөрийн болон мөнгөний халалт үүсгэх, инфляцийн өсөлтийг дэмжих үр дагавартай хэмээн Олон улсын валютын сан, ДБ, Азийн хөгжлийн банкнаас дүгнэсэн юм. Харин Төсвийн байнгын хорооны хэлэлцүүлгээр төсвийн зарлага болон орлогын хэмжээг танах хэрэгтэй гэдэгт санал нэгдэн дэмжсэн бөгөөд намуудын амлалтыг биелүүлэхэд чиглэсэн, орлогоо хэт цацсан сонгуулийн төсвийг хөгжлийн төсөв болгон баталж чадсан юм. Тухайлбал, нэгдсэн төсвийн орлогын хэмжээг 600 тэрбум, зарлагын хэмжээг 900 тэрбум төгрөгөөр бууруулж чаджээ.

71. Ханш барих гэж нөөцөө гаргавал эдийн засаг улам эмзэг болно /МБ 2.5 тэрбум орчим долларын нөөцтэй байна/, Үндэсний шуудан №8, 2012-01-11, http://www.inet.mn/?vfile=5&vmet_id=48016&vmet_main=6175&vpage=

Б.Жавхлан: - 2012 онд манай улсын экспортын бараа бүтээгдэхүүнээс орж ирдэг гадаад валютын хэмжээ төдийлөн нэмэгдэхгүй байх хандлага ажиглагдаж байна. Манай улсын эдийн засаг их эмзэг, гадаадаас хамааралтай. Үүнийг юунаас харж болох вэ гэхээр, манай улсад орж ирж байгаа гадаад валютын урсгалын 65-70 хувь нь хөрөнгө оруулалтаар орж ирж байна. Хөрөнгө оруулалтын хэмжээ өнгөрсөн оны сүүлчийн хагасаас татарч эхэлсэн. Энэ жил сонгуулийн жил гэдэг утгаараа хөрөнгө оруулагчид манайд хөрөнгө оруулахдаа нэлээд болгоомжтой хандана. Энэ тохиолдолд бид ханшийг хүчээр барих гэж нөөцөө гаргах юм бол манай эдийн засаг улам л эмзэг болно

- Сүлийн үед валютын ханш өссөнөөс болж шатахууны үнэ нэмэгдлээ гэдэг тайлбар газар авч байна. Бид үүний эсрэг тайлбар хийж байгаа. Хоёр жилийн өмнө ам.долларын ханш одоогийнхтойгоо адилхан 1450 төгрөг байсан. Тэр үед шатахууны дундаж үнэ 1250 байсан. Харин олон улсын зах зээл дээр нэг баррель түүхий нефтийн ханш 75 ам.доллар байсан. Харин өнөөдрийн байдлаар 96-100 ам.доллар байна. Өөрөөр хэлбэл, 30 хувь л өссөн. Гэтэл манай улсын зах зээл дээр шатахууны хүн 650-750 төгрөгөөр нэмэгдэж, 70 хувь өссөн. Энэ хооронд Засгийн газраас шатахууны гаалийн болон Онцгой албан татварыг тэглэсэн. Тэр бүү хэл 1450 байсан ханш 2010 эцэст 1200 болж буурсан.
- Шатахууны үнэ хэрвээ валютаас хамааралтай байдаг бол тэр үед дагаад буурах байсан. Гэтэл буураагүй. Түүнээс хойш өнөөдрийг хүртэл шатахуун импортлогчид ашгийн болон эдийн засгийн хувьд хэмжээний нөөц хуримтлуулсан байгаа. Өнөөдөр тэр хэмжээний боломжоо ашиглаад үнээ барьж болох байсан. Гэтэл тэгсэнгүй. Дээрх нөөц бололцоогоо хадгалж үлдэх үүднээс, хувийн ашиг сонирхлынхоо үүднээс үнээ нэмсэн. Тэгэхээр шатахууны үнэ валютын ханшаас шууд хамааралтай гэж ойлгож болохгүй. Харин ч өнгөрсөн баасан гариг болон амралтын өдрүүдэд юу болсныг харах хэрэгтэй. Баасан гаригт ам.долларын албан ханш 1428-аар хаагдсан. Тэр орой шатахууны үнэ нэмэгдсэн. Маргааш нь валютын зах дээр ам.доллар 1470-1480 болсон байсан. Ингээд үзэхээр харин ч шатахууны үнийг нэмсэн нь валютын ханшийг нэг хэсэг хугацаанд огцом хөөрөгдсөн.

72. Юун ардчилал вэ, Монголд зэрлэг капитализм л байна, Ардын эрх №7, 2012-01-
<http://economy.news.mn/content/93107.shtml>

Санхүү эдийн засгийн дээд сургуулийн захирал, доктор профессор Д.Батжаргал:

- Монголын эдийн засагт баримталж байгаа төрийн бодлого болохгүй, буруу явж байгаагийн шинж тэмдэг эцсийн шатандаа орж, түгшүүрийн харанга дэлдэх болсон нь энэ юм. Үнэ юунаас болж өсдөг вэ гэхээр олон шалтгаан байдаг. Хамгийн гол шалтгааны нэг бол эдийн засгийн эргэлтэд орж байгаа бэлэн мөнгөний хэмжээ илүүдээд эхлэхээр инфляци үүсдэг юм. Өөрөөр хэлбэл, гүйлгээнд байгаа бэлэн мөнгөний хэмжээ илүүдсэн үед үнэ өсдөг. Нөгөө талаас бараа бүтээгдэхүүний нийлүүлэлт багасч, ховордоод эрэлт нь нэмэгдээд эхлэхээр бас үнийн өсөлт явагддаг. Манай эдийн засагт энэ хоёр шинж тэмдэгийн аль нь ч илрээгүй. Гүйлгээнд

байгаа бэлэн мөнгөний хэмжээ илүүдсэн үү гэвэл үгүй. Бараа бүтээгдэхүүн ховордоод, эрэлт ихэссэн үү гэвэл бас л үгүй. Гэтэл үнийн өсөлт Монголын эдийн засагт байнгын явагдаж байна.

- Төв банкнаас мөнгөний бодлогоо чангатгаад, чангатгаад ч инфляцийн инерцийг хязгаарлаж дийлэхгүй байна шүү дээ. Шатахууны үнийн өсөлтийг би цаана маш том хар бизнес явагдаж байгаа юм биш биз гэж хардаж байгаа. Валютын үнийн өсөлт импортлогчдод зөвхөн шалтаг л болсон байх. Учир нь хоёр жилийн өмнө ам.долларын ханш 1500 төгрөгт хүрч байхад шатахууны үнэ 1200 төгрөг байсан шүү дээ.
- Хүмүүсийн цалин хөлсийг нэмнэ, сая сая төгрөг тараана. Зуун мянган айлын орон сууц бариад, зургаан хувьтай зээлийн хүү гаргана гэсэн хүлээлтийг үүсгэхчээ бизнесменүүд чинь тэнэг хүн биш болохоор цалин нэмэгдэх юм чинь бараа бүтээгдэхүүнийхээ үнийг өсгөхөд яадаг юм гэсэн ойлголт төрчихөж байгаа юм. Ер нь инфляцийн өсөлт хүмүүсийн хүлээлтээс үүсдэг юм шүү дээ. Тэгээд л юмны үнэ өсөөд ирэнгүүт иргэд за, төгрөгийн ханш суларч магадгүй юм байна, мөнгөө хав дарж байснаас нэг юм худалдаад авчихъя гээд худалдан авалт ихэсчихдэг, инфляци өсчихдөг.
- Инфляцийн өсөлтийг хязгаарлах гээд МБ нь мөнгөний бодлогоо чангаруулах тусам инфляци улам л өсөөд байна. Төв банк бодлогын хүүгээ нэмэнгүүт арилжааны банкууд зээлийн хүүгээ өсгөчихдөг. Өндөр хүүтэй зээл авсан үйлдвэрлэгчид бараа бүтээгдэхүүнийхээ үнэд үүнийгээ шингээчихдэг, үнэ дахиад л өсдөг. Ийм зохицуулалтаар явж байгаа тохиолдолд инфляци буурахгүй.
- Үүнээс гадна бас нэг асуудал байна. Үнэ өснө гэдэг бизнесийнхний өөрсдийнх нь тараасан цуурхал байж болох. Ийм цуурхалаар үнийн хөөрөгдөл үүсгээд чамгүй ашиг халаасалж байсан тохиолдол дэлхийн эдийн засагт олон бий. Адаглаад л барилгынхан борлогдохгүй байгаа орон сууцаа зарахын тулд орон сууцны үнэ өснө гээд л худлаа шум дэгдээгээд, үүнд нь олон нийт итгээд ирэнгүүт байрныхаа үнийг нэмчихдэг, иргэдийг авахаас аргагүй байдал оруулдаг арга заль хэрэглэсэн байж болно шүү дээ. Энэ мэтийг төр шалгаж, бодит бас бодит бус үнийн өсөлтийг тогтоох ёстой юм.
- МБ-наас инфляцитай дайтдаг ганц арга нь мөнгөний хатуу бодлого. Зээлээр дамжиж банкнаас гарч байгаа мөнгөний хэмжээг саармагжуулах гэсэн нэг арга л даа. Гэхдээ энэ аргаар инфляцийг хязгаарлаж чадахгүй юм байна гэдэг нь харагдаж байна. Монгол шиг өндөр хүүтэй зээл дэлхийн хаана ч байхгүй шүү дээ. Гэтэл тийм өндөр зээл авах хөрөнгөтэй хүн Монголд бас хэр олон бэ гэдэг ч нэг бодох л асуудал. Банкнаас өндөр хүүтэй зээл гарах тусмаа эргээд үнийг хөөрөгдөж байна. Үүний учир шалтгааныг МБ олоод, түүнийгээ хэрэгжүүлэх цаг болсон байх
- Засгийн газар, улстөрчид “Монгол эдийн засгийн өсөлтөөрөө дэлхийд гайхуулж байна. Монгол Улс эдийн засгийн үсрэнгүй хөгжлийнхөө гараанд гарлаа” гээд л сүржин мэдэгдэл хийсний балгаар валютын ханш өсчихлөө гэж би дүгнэж байгаа. Яагаад вэ гэвэл эдийн засгийн өсөлт 20 хувь байна гэдэг гадаадаас Монгол руу урсах хөрөнгө оруулалт нэмэгдэж байна гэсэн үг. Гадаадын хөрөнгө оруулалт гэдэг маань дотогшлох валютын урсгал ихэссэн гэж ойлгож болно. Гадаадын хөрөнгө оруулалт нэмэгдээд, валютын урсгал өсөөд байхад ханш нь чангараад байдаг. Энэ бүхэн Засгийн газрын бахархаад байсан, том сүржин үгээр мэдэгдээд байсан эдийн засгийн өсөлтийнх нь сөрөг үр дагавар
- МБ үнэндээ мэдээлэлээр дутагдсан. Мэдээлэлгүй сууж байсан нь тэднийг буруутгах шалтгаан болсон. Уг нь төв банк хар зах зээлд болж буй үйл явдалд хяналттавьж чаддаг, тэнд яригдаж байгаа, болох гэж байгаа бүхнийг бүгдийг нь мэддэг, мэдээлэл сайтай байх ёстой. Ченжүүд юу ярьж байна, тэд яах гээд байгаа талаар урьдчилсан мэдээлэлтэй, түүнээс нь өрсч арга хэмжээ авдаг байх нь МБ-ны нэг гол үүрэг. Гэтэл тэд нь ямар ч мэдээлэлгүй, харин МБ ямар арга хэмжээ авах гээд байгааг нь төр

ямар шийдвэр гаргах гэж буйг нь харин хар зах дээр байгаа ченжүүд аль хэдийн олоод харчихсан, төрийн агентлаг, яам, газруудаас өмнө өрсөөд өөрсдийнхөө тоглолтыг хийж байна. Гадаадынхан манай төрийн бодлого яах гэж байгааг нь олоод сонсчихож байна. Үнэхээр энэ удаад МБ олигтойхон арга хэмжээ авч чадаагүй гэдгээ хүлээн зөвшөөрөх ёстой шүү дээ. МБ зах зээлд нийлүүлж байгаа долларын хэмжээгээ хумингуут л гадаад дотоодын ченжүүд түүнээс өрсөөд монголчуудыг халаасыг сэгсэрчихлээ шүү дээ. Бүр төрийнх нь өмнө, төрийнх нь арчаагүй, улстөржсөн байдлыг далимдуулаад.

- Төрийн бодлого нэгдмэл байж л асуудал зохицуулагдана. Тиймээс л валютын ханшийн өсөлтийг гааль, цагдаа тагнууд, татвар, банк хамтраад олох ёстой гээд байгаа хэрэг. Тэгэхгүйгээр шуудайд хийсэн үхрийн эвэр шиг байх юм бол Монголын эдийн засаг хүссэн хүсээгүй хямрана.
- Засгийн газар гаднаас орж ирсэн мөнгийг дэмий цацах хэрэггүй байсан юм. Энэ мөнгийг дэд бүтэц, бүтээн байгуулалт, үйлдвэрлэлд шингээсэн бол өнөөдрийнх шиг үнийн өсөлт нүүрлэхгүй байсан. Хэтэрхий их халамж буй болгоод хүмүүсийн хийж бүтээх эрмэлзлэлийг үгүй хийгээд байна шүүдээ. Дээрээс нь хэлэхэд эдийн засгийн энэ өсөлт ерөнхийдөө уул уурхайн салбар дээр л тогтож байгаа. Өнгөрсөн оны эдийн засгийн өсөлтийн 20 хувийн гуравны нэг нь нүүрсний экспортоос бүрдсэн. Уул уурхайн салбар хэмээн хэн хүнгүй хошуураад дэмийрлийн байдалд орчихсон л доо. Уул уурхайг биш мал аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүнээ боловсруулаад, үйлдвэрлэл явуулахад нүүрс, зэс зарснаас хамаагүй их ашиг олох юм байгаа ш тээ. За тэгээд, байгалийн газар дээрх ургамал ногоогоороо ч би мөнгө олох боломжтой. Харамсалтай нь уул уурхай гэсээр байгалийн доорх нь устаад, дээрх нь устаад Монгол ухсан нүхээр дүүрэх нь. Монгол орны урд хэсэг үнэхээр аймаар болсон байна лээ. Сэтгэл шимширмээр.

73. МБ инфляцийг онилно гэж худлаа ярьдаг. Тэд хэзээ ч байгаа онодоггүй, Өдрийн сонин, №19, 20, 2012-01-23, http://www.dailynews.mn/?vfile=30&vmet_id=24158&vmet_main=1028

С.Дэмбэрэл: - МБ Монгол эдийн засагт мөнгө их байгаа учраас эдийн засгаас мөнгийг нь татаж авлаа. Ингэхийн тулд бодлогын хүүгээ өсгөлөө. Ингэхээр арилжааны банкууд бизнес эрхлэгчдэд зээл өгөхгүй. Бизнес эрхлэгчид чинь үйлдвэрлэлээ мөнгөөр явуулдаг юм байгаа биз дээ. Бас зээлийнх нь нөхцөл хатуурчихна. Тэгсэн ч гэсэн тэр хатуу зээлийг нь бизнес эрхлэгчид авахаас өөр аргагүй болно. Тухайлбал, энэ бүх үнийн өсөлтийг дагаад арьс шир, махных нь үнэ нэмэгдчихсэн.

Төр бас дунд нь сонин юм хийж байна л даа. “Та яг энэ үнээр зар. Танд мөнгө өгье” гэхээр Монголын мах үйлдвэрлэгчдийн холбоо “Үгүй ээ. Өөрийнхөө замаар өөрөө л явъя” гэсэн ч төр “Та үүгээр нөөцийн мах бэлдчих” гэсээр байгаад өнөө нөөцийн мах гэгчийг гаргаад ирсэн. Нөөцийн махыг ард иргэдийн гар дээр авчирч буй энэ үнэ малчдын зардаг ханшаас өсчихсөн үед малчдад хохиролтой. Инфляцийн хөөрөгдөлтөд нийлүүлэлтийн хүчин зүйлүүдээс гадна шатахууны үнэ маш их нөлөөлж байна.

- Валютын ханш өнгөрсөн есдүгээр сараас хөдөлгөөнд орж эхэлсэн. Гэтэл шатахуун импортоор оруулж ирдэг компаниуд бушуухан ханш гайгүй дээр нь шатахуун нөөцөлж авъя гээд шаардсан. “Нэмэгдчих юм бол яах аргагүй үнээ нэмэхээс өөр аргагүй болох юм байна” гэдгийг ярьсаар ирсэн. Арилжааны банкууд тухайн үеийн валютын ханшаар тооцож мөнгөө өгч байв. Тэр мөнгөөр авсан шатахууныг өнөөдөр бид хэрэглэж байна. Үүнийг эдийн засгийн ухааныг нэвтэрхий мэддэг хүн битгий хэл дөрвөн аргын тоо мэддэг хүн ч бодоод үзэхэд инфляцид хамгийн их нөлөөлсөн нь валютын ханш. Эдийн засгаа үнийн галзууралд оруулахгүй, тогтвортой байлгая гэвэл валютын нөөц гэж жил, улирал болгон “тэд боллоо” гэж нээлттэй зарлан тэр ханшаар нь шаардлагатай валютыг нь шатахууны компаниудад нийлүүлж байя. Тэгвэл өнөөдрийн буруутныг хайх үйл ажиллагаанд хялбар болно. Гэтэл одоо хоёр тал бие бие рүүгээ дайраад л

байгаа. Хоёрдугаарт шатахууны үнийг шууд нэмдэггүй юм. Нэмбэл тусгай хяналтад нэмдэг. Харамсалтай нь өнөөдөр дарга нь нэг юм хэлэнгүүт нэмсэн. Яриад үгсэн хуйвалдсан гээд байна. Цаад жинхэнэ шалтгааныг нь ярихгүй байна шүү дээ.

- Монгол Улсад ажиллаж буй дөрөв тавхан банк л валютын зохицуулалтад оролцож байна. Бизнесмений валютын эрэлтийг хэн ч тооцож үзэхгүй. Дээр нь цагаан сарынхаа юмыг авах гэж байгаа ард иргэдийн валютын хэрэгцээг тооцоогүй. Үүнийг чинь хангадаг ББС байгууллага, экспортлогчид, импортлогчид үүнд чинь оролцохгүй байна. Гэтэл тавхан банк нь иргэдээс бизнес эрхлэгчдээс асуусан юм уу, үгүй юу. Үгүй, зөвхөн өөрийнхөө ашгийн төлөөх эрэлтийг зах зээлийн эрэлт гэхэд учир дутагдалтай. Тиймээс Монгол Улс валютын ханшийн чөлөөт гэж нэрлэж буй дэглэмийн зохицуулалтад орох ёстой. Энэ нь зөвхөн интервенц хий гэсэн үг биш
74. О.Чулуунбат: “Жаахан өлсч явахад буруудахгүй”, Монголын Үнэн, №22, 2012-02-01, <http://www.unen.mn/content/7876.shtml>
- Харин манайд барууны чиглэлийн үзэл баримтлалын санаачлага, бодлого дутагдаад байгаа юм шиг санагддаг. Хэрэв ямар нэг нам барууны чиглэлийн үзэл баримтлалыг дагавал муугүй амжилтад хүрнэ гэж боддог. Би АНУ, Европын өндөр хөгжилтэй орнуудын эдийн засгийн хөгжлийн түүхийг уншиж, судалж үзсэн. Эдгээр орнуудын эдийн засгийн хамгийн өндөр өсөлттэй, хурдацтай өсч байсан үедээ барууны чиглэлийн үзэл баримтлалтай улстөрийн хүчин эрх барьж, баруун төвийн бодлого баримтлан амжилтад хүрсэн байдаг.
  - Татварыг багасгаж, бизнесийн орчинг таатай болгож байж ард иргэдийг хөдөлмөрлөх, бизнес эрхлэх бололцоогоор хангадаг баримтлал юм. Бизнесийн орчинг таатай болгоно гэдэг нь олигархуудыг дэмжиж байна гэж манайх ойлгодог. Бизнесийн орчинг таатай болгосноор олигархуудыг дэмжих гэхээсээ илүү ажлын байр ихээр нэмэгдэж, олон хүн орлогождог. Ингэснээр татварын хэмжээ өсч, төсөв томорно. Олигархуудыг дэмжих биш олон ажлын байр бий болгож, хөрөнгө оруулалтыг татах, олон хүнийг орлогожуулах, худалдаа арилжаа идэвхтэй өрнүүлж, бизнесийн салбарыг дэмжих ийм орчинг бүрдүүлэх юм.
  - Монгол улсын ДНБ-ээрээ бол хамгийн их наймаа хийж байх ёстой орон. Харин ч бид бага худалдаа хийж байна. 2.7 сая хүн амтай жижигхэн улс бүхнийг өөрөө үйлдвэрлэнэ гэж байхгүй. Тиймээс үндсэн гол бараа бүтээгдэхүүнээ өөрсдөө үйлдвэрлээд үлдсэнийг нь гаднаас авах л хэрэгтэй. Үндсэн бараа бүтээгдэхүүн гэвэл хүнсний гол бүтээгдэхүүн болон өдөр тутмын өргөн хэрэглээний бараа байх юм. Монгол Улс маань мах, хүнсний ногоо, гурилаар өөрсдийгөө бүрэн хангадаг болж байна шүү дээ. Энэ бол том амжилт. Цаашдаа эрчим хүч, шатахуун бэлэн хувцас зэргийг өөрсдөө үйлдвэрлээдэг байвал сайн. Харин автомашин, телевизор үйлдвэрлэнэ гэвэл бид яагаад ч чадахгүй. Тиймээс энэ бүхнийг үйлдвэрлэх гээд цаг мөнгөө үрэх шаардлагагүй. Гэхдээ өндөр технологийн салбараас Монгол Улс хол байна гэсэн үг биш л дээ.
  - 200 жилийн өмнө алтнаас болоод АНУ-д дайн болж байсан. Алтаар босгосон мөнгөөр дараачийн үе нь машин хийсэн. Машин хийж олсон мөнгөөрөө дараагийн үе нь компьютер хийж, өндөр технологийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж байна. Үүнтэй адил бид уул уурхайгаас олсон мөнгөөрөө өндөр технологийн салбарыг хөгжүүлэх боловсон хүчин бэлтгэх ёстой. Уул уурхайн салбарын хувьд Монгол хамгийн өрсөлдөх чадвар өндөртэй орнуудын нэг болоод байна шүү дээ. Нүүрс, зэс, молибден, цайр, газрын ховор элемент зэргийг Монголоос хамгийн хямдаар олборлох боломжтой. Бид үүнийгээ ашиглаад нэлээд мөнгө хөрөнгө босгож авах хэрэгтэй байна. Харин дараа нь боловсролтой, мэдлэгт суурилсан хүн амыг бэлтгэх юм. Бид одооноос сайн ажиллаж байж, өөрсдийнхөө хойч үеэ газар ухуулахгүй амьдруулах хэрэгтэй шүү дээ.
  - Инновацийн тухай хуулийн төслийг би зарчмын хувьд үзэл баримтлалыг нь дэмжиж байгаа. Харин өнөөдрийн хувьд энэ хууль хэрэггүй гэж бодож байна. Өмнө нь бид инновацийн сан гээд яригдаад байгаа шиг ийм сан 32- ыг байгуулж байсан. Энэ

сангуудын үйл ажиллагаа ямар байгааг бид мэдэхгүй л байгаа. Энэ 32 сангийн үйл ажиллагаанд бид ямар ч аудит хийлгээгүй. Энэ сангууд яаж ажиллаад, ямар зээл өгөөд, үр дүн ямар байгаа бол. Монгол Улсад ажлын байр шинээр нэмэгдүүлж байна уу үгүй юу. Ямар ч ийм дүгнэлт хийгээгүй байж 33 дахь санг байгуулах нь хайран санагдаж байна. Өмнөх 32 санд төрийн мөнгийг хэрэггүй зүйлд зарцуулсан тохиолдол бий л байх. Тэгснээс маш хатуу хяналтын дор арилжааны банкуудын зээлээр инновацийг дэмжих ёстой байх. Тусд нь сан бүрдүүлэх хэрэг байхгүй. Одоо ч арилжааны банкны зээлээр дамжуулан инновацийн төслүүд явагдаж л байгаа.

75. ОУВС -ийн Ази, Номхон далайн бүсийн дэд захирал Стивен Барнеттын Монгол Улсын эдийн засгийн өнөөгийн нөхцөл байдлын талаарх илтгэл: “Монгол Улсын эдийн засаг: Ойрын хугацааны гол сорилт, эрсдэлүүд”, Өдрийн сонин, №38, 2012-02-09, <http://economy.time.mn/content/6907.shtml>
- Хэт халалт: Эдийн засаг хэт халж байна, энгийнээр хэлбэл хэт хурдацтай өсч байна. Эдийн засгийн өсөлтийг хэт хурдан байна гэж өөлөх нь сонин санагдах боловч эдийн засгийн өсөлтийн тухайд өндөр байх тусам тэр болгон сайн байдаггүй. Богино хугацаанд хэт хурдан өссөнөөр үнийн огцом хөөрөгдөл, ханшийн савалгаа, цалин хөлсний өсөлт, Голланд өвчин гэх мэтчилэн олон бэрхшээлтэй асуудлуудыг дагуулдаг. Мөн түүнчлэн эдийн засаг “хатуу буулт” хийж болзошгүй гэсэн айдас, нэн ялангуяа гадаад цочролд өртсөн тохиолдолд бий болдог. Макро эдийн засгийн тогтвортой байдал алдагдвал, урт хугацаанд илүү их хор хохирол учирдаг. Тухайлбал, Монгол Улсад бизнес эрхлэхэд илүү өндөр зардалтай болж, хөрөнгө оруулалт хийх зоригийг мохоож, Монголын аж ахуйн нэгжүүдийн олон улсад өрсөлдөх чадвар муудна. Мөн түүнчлэн инфляцийн дарамт ядууст хамгийн том ачаа болдог. Товчоор хэлэхэд өнөөдөр үүссэн хэт халалт цаашид ядуурлыг нэмэгдүүлж, эдийн засгийн өсөлтийг доош татдаг. Энэ нь зөв сонголт болж чадахгүй.
- Дэлхийн эдийн засгийн эрсдэл: Дэлхийн эдийн засаг нэн осолтой цэг дээр байна. 2008 онд болсонтой төстэй уналтанд орох бодит эрсдэл үүсээд байна. Хэдийгээр Европын улсуудын засгийн газрын өрийн хямрал хамгийн том толгойны өвчин болоод байгаа боловч байдал доройтсон тохиолдолд дэлхийн аль ч улс бүрэн хамгаалагдах дархлаатай байж чадахгүй. Монгол Улсын хувьд зэс, нүүрсний үнэ огцом унах нь хамгийн том сөрөг үр дагавар болох бөгөөд 2008 онд яг ийм зүйл тохиолдож, Монголын Улсын эдийн засаг маш хүнд цохилт амссан.
- Бодлого боловсруулагчид чухамдаа 2008-2009 оны эдийн засгийн хямралд хүргэсэн тэрхүү алдаануудыг хамгийн буруу үед нь давтаж байна. Дэлхийн эдийн засаг осолтой байдалд байгаа энэ үед агшилт, тэлэлтийн бодлого руу эргэж орсоноор Монгол Улсын эдийн засагт дахин нэг хямрал нүүрлэх эрсдэлийг дагуулж байна. Удахгүй болох УИХ-ын сонгууль нь тодорхой бус байдлын бас нэг эх сурвалж болж байна. Улс төрийн байдал өөрөө эдийн засагт итгэх итгэлийг алдагдуулахуйц алдаанд хүргэж болзошгүй байна. Монгол Улсын эдийн засаг одоогоор тийм байдалд хараахан хүрээгүй хэдий ч эдийн засгийг бат бөх суурьтай болгоход бодлогын арга хэмжээг цаг алдалгүй авах шаардлагатай байна.
- Төсвийн бодлого: Хэт халалт, эдийн засгийн тогтворгүй байдлын үндсэн шалтгаан нь төсвийн бодлого болж байна. Тодруулбал, төсвийн зарлагыг ихээр нэмсэн нь эрсдэлтэй алхам болсон. Төсвийн нийт зарлага өнгөрсөн онд өмнөх онтой харьцуулахад 60 хувиар өссөн бол энэ онд дахин 30 хувиар нэмэгдэж батлагдсан. Хоёрхон жилийн дотор хоёр дахин нэмэгдэнэ гэдэг нь байж боломгүй юм. Энэ их өсөлт эрэлтийг өдөөж, улмаар инфляцийг хөөрөгдөн, импортыг хэт дэмжиж, ханшийн савалгааг бий болгон, хувийн хэвшлийг хавчин шахаж байна. Иймд төсвийн зарлагыг танаж, өсөлтийг илүү зохистой болгох нь эн тэргүүний зорилт болоод байна.
- Гадаад валютын ханш: Уян хатан ханшийн тогтолцоо үр дүнтэй байгаа тул хадгалах

нь зүйтэй. Үнэндээ өнөөдөр болон өнгөрсөн хямралын хамгийн чухал бодлогын ялгаа бол уян хатан ханшийн тогтолцоо юм. 2008 он шиг төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханшийг тодорхой нэг түвшинд барихыг зорих эсвэл хянах бодлого руу эргэж орох нь том алдаа болох бөгөөд өмнөх хямрал дахин давтагдах нөхцөл байдлыг бүрдүүлж өгч болзошгүй. Валютын ханшийн савалгаа нь таатай зүйл биш учраас энэ асуудлыг иргэд, улс төрчид хөндөх нь ойлгомжтой.

- Гадаад валютын ханшид гарч байгаа хэт их савалгааг намжаах зорилгоор төв банк интервенци хийж болно. Гэхдээ төв банкны хийж болохгүй зүйл бол төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханшийг тодорхой нэг түвшинд барина гэж зорилго тавих явдал юм. Ингэлээ гээд хүссэн үр дүндээ хүрч чадахгүй, гагцхүү гадаад валютын нөөцөө барж дуусна. 2008 онтой харьцуулахад гадаад валютын нөөц хамаагүй өндөр, БНХАУ-ын төв банктай байгуулсан своп хэлцлийн дүнг оруулбал бүүр ч өндөр хэмжээнд хүрсэн боловч төгрөгийн ханшийг тодорхой нэг түвшинд хамгаалж үлдэхэд хангалттай биш юм. Хэдийгээр ийм бодлого богинохон хугацаанд хэрэгжих боломжтой юм шиг харагдах боловч гадаад валютын нөөц барагдаж ирмэгц ашиг хонжоо олох гэсэн оролдлого эрчимжиж, эцсийн дүндээ 2008-2009 онд болсон шиг ханшийн огцом, том, дарамт дагуулсан уналт байх болно. Тэр алдааг давтаж болохгүй ээ.
- Инфляци: Төсвийн зарлагын ердийн бус өсөлтийн улмаас инфляци Монгол Улсад өндөр болоод удаж байгаад гайхах зүйлгүй. Хэрэглээний үнийн ерөнхий индексээр тооцсон инфляцийн үзүүлэлт хүнсний барааны үнийн өсөлтөөс хамаарч тогтворгүй байдаг. Иймд цахилгаан халаалт гэх мэт зохицуулалттай үйлчилгээний үнэ болон хүнсний барааны үнийг хасч тооцсон суурь инфляцийн үзүүлэлтийг авч үзэх нь хэрэгтэй байдаг. Монгол Улсын хувьд энэ үзүүлэлт илүү тогтвортой байж, 2011 онд үндсэндээ 15 хувьтай, 12-р сард 16 гаруй хувьтай байсан. Гэхдээ энэ нь хэт өндөр, бодлогын хүүнээс ч дээгүүр байна. Бодлогын хүүгийн нэрлэсэн түвшин 12.25 хувь байгаа нь өндөр мэт харагдах боловч эдийн засгийн утгаараа энэ нь дэндүү доогуур байна.
- Инфляцийн тохируулга хийвэл бодлогын хүү 2011 онд үндсэндээ сөрөг утгатай, өнөөдөр ч гэсэн -4 хувьтай байна. Тэгэхлээр бодлогын хүүг нэмж өсгөх шаардлагатай бөгөөд дараах хоёр сувгаар дамжуулан инфляцийг барихад энэ нь дэмжлэг болох учиртай. Нэгдүгээрт, зээлийн өртөг нэмэгдэж, аж ахуйн нэгжүүдийн зардал өсөх учраас зээлийн өсөлт саарч, улмаар төсвийн зарлагын өсөлтөөр дэмжигдсэн эрэлтийн нөлөөллийг зарим талаар сулруулж өгдөг. Хоёрдугаарт, хадгаламжаа төгрөгөөр байршуулах нь ашигтай болох учраас төгрөгийн ханшийн уналтыг багасгана.
- Төгрөгийн ханш суларч байгаагаас импортын өртөг нэмэгдэж, инфляци өсч байгаа нь тодорхой. Хэдийгээр бодлогын хүүгийн өсөлтөөр инфляцийг хазаарлах бодлого нь төгрөгийн ханшийг давхар чангаруулж байж үр дүнд хүрч байгаа боловч энэ нь ханшийг тодорхой нэг түвшинд барих зорилтоос зарчмын том ялгаатай, андуурч болохгүй. Ханш уян хатан байж, зах зээлийн нөхцөлийг даган хэлбэлзэх бөгөөд зөвхөн хүүг өсгөсөн нь зах зээлийн нөхцөлийг өөрчилж байна.
- Бодлогын хослол: Төсвийн бодлого нь тэлсэн, мөнгөний бодлого нь хатуу байх нь бодлогын оновчтой хослол биш. Үр дүнд нь эдийн засаг дахь засгийн газрын оролцоо данхайж, харин хувийн хэвшил хумигдана. Мөнгөний бодлого засгийн газрын хэт их тэлэлтийг хувийн хэвшлийг шахах замаар тэнцвэржүүлэхэд чиглэж байна. Иймд төсвийн зарлагыг мэдэгдэхүйц танаж, хувийн хэвшилд илүү их орон зай тавьж өгөх бодлогын хослол илүү үр дүнтэй сонголт болно. Санаачлагыг төсвийн бодлого гартаа авч, 2012 оны зарлагаа бууруулах арга хэмжээ авах ёстой. Эцэст нь дүгнэхэд, Монгол Улсын зэс, нүүрсний баялаг нөөцийг нийт иргэдэд хөгжил цэцэглэлт авчирсан, хүртээмжтэй өсөлт болгон хувиргахад төсвийн илүү зохистой бодлого үгүйлэгдэж байна.

76. 80 мянгын навшаа, 2012-3-13, <http://enkhboldbaatar.niitlch.mn/content/3858.shtml>

Энхболдбаатар: - МУИС-ийн Эдийн засгийн сургуулийн доктор, профессор С.Даваасүрэн энэ удаагийн төсвийн тодотгол инфляцийг одоо байгаа түвшнээс нь 2-3 хувиар нэмэгдүүлж болзошгүй гэж таамаглаж байгаагаа хэлсэн юм. Ямар нэгэн хэмжээгээр иргэдийн дотор худалдан авалтын ялгаа үүсгэж магадгүй гэж тооцоолж байгаагаа ч дурдсан. Өнгөрсөн оны 11 дүгээр сарын эцэст батлагдахаас нь өмнө 2012 оны улсын төсөвт тодотгол орох нь тодорхой болчихсон байлаа.

Төсөв төлөвлөгөө уян хатан байх хэрэгтэй гэдэг ч хуулиар шийдвэрлэдэг энэ зохицуулалтад тогтвортой байдал бас л чухал. Тодотгох нь гарцаагүй гэсэн байдлаар төсөв зохиох явдал олон давтагдаж, цаашдаа эл болох юм бол энэ баримт бичгийн боловсруулалт илэрхий муудна. Тодотгочихоос хойш гэсэн хайнга тооцоолол төсөв төдийгүй нийт эдийн засгийн бодлогын сахилга батад муугаар нөлөөлөөд зогсохгүй энэ талын мэргэжилтнүүдийн ур чадварт сөргөөр нөлөөлнө. Хэрэвзээ мэргэшсэн төсөвчдийн бодол дутагдаад ирвэл бид урт хугацааны, стратегийн, хөгжлийн томоохон бодлогууд, олон жилийн чиг хандлагаа тооцож, шийдэж чадахаа болино. Төсөвт тодотгол хийхийн хамгийн том үр урхаг нь энэ юм.

77. Р. Сарангоо, Инфляци өссөн шалтгааныг эдийн засагчид ингэж тайлбарлаж байна, Улс төрийн тойм, 2012-3-14

- Монголын санхүүгийн зах зээлийн холбооны ерөнхийлөгч Ө.Ганзориг: Өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүний үнэ өссөн нь үндсэн хоёр шалтгаантай. Өнгөрсөн сарын хувьд баярын сар тохиосон учир өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүний эрэлт маш их байсан. Ер нь баярын саруудад өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүний үнэ огцом өсдөг нь хэвийн үзэгдэл болсон шүү дээ.
- Нөгөөтэйгүүр, эрэлтийг дагаад нийлүүлэлт тийм ч уян хатан байгаагүйгээс болж өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүний үнэ ханш өссөн гэж болно. Нийлүүлэлтийн зохицуулалтыг төрөөс сайн хийж чадаагүй. Тухайлбал, нөөцийн махны нийлүүлэлт байна. Зах зээлийн нийгэмд бүх асуудлыг төр хариуцна гэж байхгүй учир нийлүүлэлтийн цогц системийг бий болгоход анхаарч уян хатан бодлого явуулах хэрэгтэй юм.
- Санхүү, эдийн засгийн дээд сургуулийн захирал Д.Батжаргал: Инфляцид маш олон хүчин зүйл нөлөөлж байна. Үүнийг далимдуулан маш олон янзаар тайлбарлаж байгаа шүү дээ. Тухайлбал, “Шатахууны үнэ, валютын ханш, үгсэн хуйвалдсан, хүлээлтээс болж инфляци өссөн” гэж зарим нэг нь хэлж байхад нөгөө хэсэг нь “Засгийн газраас бэлэн мөнгө тарааснаас болсон, МБ мөнгөний хатуу бодлого баримталж байна” гээд л өөр, өөрсдийнхөөрөө онош тогтоож байгаа юм. Тиймээс инфляци чухам юунаас болоод өсөөд байгаа шалтгааныг ямар нэгэн ашиг сонирхлын зөрчил оруулахгүйгээр оношилох ёстой.
- Харин аль нь хэдэн хувь нөлөөлж байна вэ гэдгийг нь судалж, бүрэн оношилох хэрэгтэй байгаа юм. Энэ жил сонгууль болох учир хүлээлтээс үүссэн инфляци үүсэх магадлал өндөр байгаа. Үнэн хэрэгтээ эдийн засгийн энэ их өсөлтөөс болоод л инфляци өсөөд байгаа юм. Үүнээс болоод “Мөнгөний ханш унана” гэсэн яриа гарч хүмүүс бэлэн мөнгөө үл хөдлөх хөрөнгө болгож эхэлсэн. Үүнтэй зэрэгцээд манай зах зээл рүү орж ирэх валютын урсгал багасаж, зах зээл дээр эргэлдэх валют багассаныг далимдуулаад шатахууны ханшийг хөөрөгдөж, өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүний ханш өссөн. Бодит байдал дээр хүмүүс гар дээрээ бэлэн мөнгөө барьчихаад эрэлт үүсгээд байгаа асуудал огтхон ч байхгүй байна шүү дээ.

78. Дахиад л инфляци..., 2012-3-15, Монголын мэдээ, <http://economics.gogo.mn/news/102126>

Эдийн засагч Ө.Ганзориг “Баярын саруудад өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүний үнэ огцом өсдөг нь хэвийн үзэгдэл болсон шүү дээ. Нөгөөтэйгүүр, эрэлтийг дагаад нийлүүлэлт

тийм ч уян хатан байгаагүйгээс болж өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүний үнэ ханш өссөн гэж болно.

Нийлүүлэлтийн зохицуулалтыг төрөөс сайн хийж чадаагүй. Тухайлбал, нөөцийн махны нийлүүлэлт байна” гэжээ. Харин эдийн засагч Б.Батжаргал “Инфляци маш олон хүчин зүйлсээс болж өсдөг. Энэ бүх шалтгаануудыг нарийвчлан хянаж чадахгүй болохоор чухам юуны учир өссөнийг тайлбарлаж чадахгүй байна шүү дээ. Тийм болохоор хүн болгон өөрсдийнхөө үзэл бодол, ашиг сонирхолд нийцүүлэн инфляцийг тайлбарлаад байна. Ингэж болохгүй шүү дээ” гэсэн.

Түүний хэлснийг эдийн засагч Н.Дашзэвэг баталлаа. Тэрбээр “Одоо Засгийн газар, МБ хоёр хамтарч суугаад инфляцийн эсрэг нэгдсэн хөтөлбөр боловсруулах хэрэгтэй” гэсэн юм. Инфляци огцом өссөнтэй холбоотойгоор эдийн засагчид иймэрхүү байр суурийг илэрхийлж байна. Гэхдээ одоо яагаад өссөнийг ярихаасаа илүү өсчихсөн инфляцийг яаж буулгах вэ гэдэгт анхаарах хэрэгтэй болов уу.

79. Инфляцийг хөөрөгдөхгүйн тулд тодорхой алхмууд хийж эхэлжээ, 2012 - 4 - 11, Улс төрийн тойм, <http://economics.gogo.mn/news/103451>

Л.Баатархүү - Нэг сая төгрөгтэй холбоотой шийдвэр өнгөрсөн баасан гарагт гарсан билээ. Эдийн засагчид “Ингэж бөөнөөр нь бэлэн мөнгө тарааж байгаа нь огтхон ч сайн үр дүн дагуулахгүй. Улстөрчид сонгуулиас урьтаж амлалтаа биелүүлэхийн тулд хий хоосон шоудаж байна. Дараагийн Засгийн газар, бидний ирээдүйг огтхон ч бодсонгүй. Энэ бүхэн эргээд эдийн засагт томоохон дарамт болно. Магадгүй намар гэхэд үр дүн нь харагдах байх” хэмээн уцаарлаж байгаатай олон тааралдсан.

МҮЭХ -ны Хөдөлмөр нийгмийн бодлогын газрын дарга Б. Батбилэг “Манай байгууллага иргэдийнхээ орлогыг дэмждэг. Тийм учраас хориглох зүйл алга. Хамгийн гол нь холбогдох газрууд нь сайтар судалгаа хийж байж өгөх нь чухал юм. Нөгөө талдаа эдийн засагт сөрөг нөлөө авчрах боломжтой. Хэрэв тэгвэл эргээд иргэдийн нуруун дээр ачаа бууна гэсэн үг” гэв.

80. Тоогоор наадахуй, 2012-5-7, <http://batbayar.niitelch.mn/content/4061.shtml>

Д. Батбаяр: Манай улсын Дотоодын Нийт Бүтээгдэхүүний (ДНБ) хэмжээ өнгөрсөн онд 4.8 ихнайд төгрөгт хүрч, 17.3 хувиар өссөн тухай Үндэсний статистикийн хорооноос мэдээлэв. Монголчуудад уул нь ДНБ биш Үндэсний Нийт Бүтээгдэхүүн (ҮНБ) гэдгийн л өсөлт хамаатай юм. ҮНБ гэдэг нь монголчуудын хийж бүтээсэн үйлдвэрлэл, үйлчилгээ. Харин ДНБ гэж гадныхан болон монголчуудын Монгол улсын нутаг дэвсгэр дээр бүтээсэн үйлдвэрлэл (үүнд мэдээж уул уурхайн олборлолт багтана), үйлчилгээг хэлдэг аж. Тэгэхээр ДНБ гэдэг ойлголтыг манайх, танайхаар нь ялгаж байж л сая бидэнд наалдаж хоцрох тоо гарах учиртай юм байна.

МБ-ны Дэд ерөнхийлөгч Н.Золжаргалын хэлсэнчлэн “банк санхүүгийн өсөлт дундаж давхаргадаа бус өндөр орлоготнуудад наалдаад байгаа” бөгөөд баячууд маань баяжих хэрээр бидний орлого нэмэгдсэн мэт статистик дүн гараад байдаг байх нь. Н.Золжаргал баян болон нийгмийн дунд ангийн хадгаламжийн хэмжээг 22 дахин зөрүүтэй байна гэж Үндэсний эдийн засгийн аюулгүй байдлын семинар дээр ярьж байлаа.

81. “Шатахууны үнэ зах зээлд ингэж нөлөөлдөг”, Өдрийн сонин, 2012-05-17, №122, http://www.dailynews.mn/?vfile=6&vmet_id=26731&vmet_main=403

МУИС -ийн багш, доктор Б.Эрдэнэбат: ЯДУУСААС ТАТААС АВЧ БАЯЧУУДАД ӨГ Шатахууны хувьд яг ийм дүрэм манайд үйлчилдэг аж. Уг нь чанар, өртгөөрөө дизель илүү. 176 литр

түүхий тосыг нэг баррель гэдэг. АНУ-ын нэрэх үйлдвэрүүдийн 1995 оны дундаж гарцаар тооцвол ОХУ-ын одоо хэрэглэж байгаа технологитой адил хүчин чадалтай нэг баррель тосноос 73 литр бензин, 34 литр дизель гардаг гэнэ. Газар тариалан, тээвэр, төмөр зам зэрэг стратегийн салбарт хэрэглэдэг учраас дизелийн үнийг доош нь барих бодлогыг засаг барьдаг. Үнэн хэрэгтээ дизелийн гол хэрэглэгч нь уул уурхай. Энэ салбарт дизелийн хэрэглээний 50-иас илүү хувь нь ногддог гэсэн тоо бий.

Эрдэс баялгийн салбарын дизелийн хэрэглээ цаашид эрс хурдтай өснө. Дизель хэрэглэдэг өөр нэг хэсэг бол чадал сайтай том жип унадаг эрхмүүд. Дизелийн үнийг хямд барьчихаар ашгаа бензинээс нөхөх шаардлага гардаг гэнэ. Тэгэхээр бензин хэрэглэгчид дизель хэрэглэгчийн үнийн зарим хэсгийг төлж байна гэсэн үг. Өөрөөр хэлбэл бэл нимгэн олонхиос татаас авч баячуудад өг гэсэнтэй ялгаагүй зарчим шатахууны зах зээлд үйлчилдэг аж. Б.Эрдэнэбат “Дизель, бензиний үнийн зөрүү гэж бий. Уг нь дизель бензинээс үнэтэй байх ёстой. Гэтэл ийм харьцаа Монголд алдагдсан. 2009 оны долдугаар сараас 2011 оны нэгдүгээр сар хүртэл дизель, Аи-92-оос хямд байсан. Бараг 82-той адил түвшинд хямдарсан тохиолдол ч бий.

Уул уурхай, төмөр зам, газар тариалан гээд дизелийг хямд байлгах лобби хүчтэй байдаг. Гэтэл нөгөө талд өргөн хэрэглээний хэрэглэгчид бий. Тэд бензин хэрэглэдэг. Тэдэнд ийм хүчтэй лобби байхгүй. Засгийн газарт нөлөөлөх нөлөөний хувьд дизель хэрэглэгчид илүү хүчтэй. Уул уурхайн салбар хурдацтай тэлж байна. Шатахууны зах зээл дэх эрсдэл, өгөөжийг тэр хэрээр нэмж байна.

Уул уурхайн компанийн эзэд татаастай дизель хэрэглэдэгтээ бараг ичиж байгаа. Тэдэнд татаастай дизель хэрэглэх ямар ч сонирхол байхгүй. Асар их хэмжээний ашиг олж байгаа юм чинь дахиад л нэг хар нэр нэмэхийн нэмэр гээд хэрэглэхийг хүсдэггүй л дээ” гэж яриу. Уул уурхайн салбарын хувьд дизелийн үнийг илүү өндөр байлгах хэрэгтэй гэнэ. Тэгж байж бензин хэрэглэгч олонхийн нуруун дээрх ачаа хөнгөрөх аж.

БЕНЗИНИЙ ҮНЭ ДИЗЕЛИЙН ҮНЭД ЧИРЭГДЭЖ МАГАДГҮЙ

Дизелийн гол хэрэглэгч нь уул уурхай гэж өмнө хэлсэн. Энэ салбарын онцлог нь шатахууны зах зээлд мэдрэгдэхээр том нөлөө үзүүлдэг гэнэ. Дэлхийн зах зээл дэх бүтээгдэхүүний үнэ нь тогтворгүй, савлагаатай байдаг нь уул уурхайн салбарын нэг онцлог. Үнэ буувал гэрээ хэлцлээ хойшлуулж, дизелийн хэрэглээгээ хязгаарладаг, харин үнэ өсвөл дизелийн хэрэглээ огцом өсдөг.

Энэ хэрээр шатахууны зах зээлийн үнэ хэлбэлздэг юм байна. Дизелийн үнийг дагаад бензиний үнэ чирэгдэх эрсдэл байна”. Тэрээр “Импортлогчид дизелиэр асар их хэмжээний ашиг хийдэг. Сард 4.6 тэрбумын ашиг хийсэн үе ч бий. Зарим сардаа асар их ашиг, заримдаа ашиггүй гэсэн дүр зураг ажиглагдаж байна. Ингээд бодохоор дизель гэдэг бүтээгдэхүүн энэ салбарт “хар тамхи” маягийн үйлчилгээ үзүүлж байна. Энэ удаа ийм хэмжээний ашиг хийгээд үзчихсэн, дараа нь яагаад болохгүй гэж гэсэн хандлагаар зохицуулалтыг ашиглаж яаж ашиг хийх вэ гэдэг дээр ажиллаж байна. Одоогийн тогтолцоон дотор өөрсдийгөө аваад явах шинэ аргатай болж байна

82. Сүүлчийн 21 мянга, Монголын мэдээ, 2012.06.11, <http://economics.gogo.mn/news/106494>

Л.Энхдэлгэр:

- Монголчуудыг бүтэн 3 жилийн турш “мансууруулсан” 21 мянган төгрөгийн “амь тариа” одоо л нэг юм дуусах нь. Уг нь улстөрчид иргэдэд сар бүр эх орны хишиг тараагаад тэднийг сайхан амьдруулж, баяжуулна гэж бодсон байх. Бэлэн мөнгөний тараалтын гайгаар инфляци сүүлийн 3 жилд бараг л 3 дахин өсчихлөө. Инфляцийг хазаарлах гэж МБ

бодлогын хүүгээ нэмэгдүүлсээр ирсэн билээ. Үүний үр дүнд зээлийн хүү нэн өндөр хэвээр л байна. Зээлийн хүү өндөр байгаа болохоор жижиг, дунд бизнесүүд өргөжин дэвжих боломж хаагдмал, зээл олдохгүй, зах зээл мөнгөөр цангасаар байгаа юм.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

